

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ: ГЕНЕЗА, СУТНІСТЬ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ

*Матеріали Всеукраїнської конференції з
міжнародною участю
(м. Острозь, 28 червня 2022 року)*

ОСТРОГ 2022

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ: ГЕНЕЗА, СУТНІСТЬ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ

*Матеріали Всеукраїнської конференції
з міжнародною участю
(м. Острог, 28 червня 2022 року)*

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2022

Редакційна колегія:

Пасічник Ігор, доктор психологічних наук, професор, ректор Національного університету «Острозька академія»;

Шевчук Дмитро, доктор філософських наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи Національного університету «Острозька академія»;

Жуковський Василь, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови і літератури Національного університету «Острозька академія»;

Пасічник Василь, доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри державної політики та врядування Національного університету «Львівська політехніка», керівник Львівського обласного товариства «Знання»;

Василенко Наталія, магістр релігієзнавства, магістр апологетики, голова громадської організації «Асоціація творчої освіти “Дивосвіт”»;

Кушта Олександр, священник римсько-католицької церкви;

Кривенко Олександр, заступник голови з інформаційної політики, керівник інформаційного департаменту правління Громадської організації «Рух за життя та гідність людини», магістр права, журналіст.

Рецензенти:

Петрушкевич Марія, доктор філософських наук, професор;

Маслова Юлія, кандидат філологічних наук, доцент.

У 45 **Українська національна ідея: генеза, сутність та реалізація** : матер. Всеукр. конфер. з міжнар. уч. (м. Острог, 28 черв. 2022 р.) / редкол.: І. Пасічник, Д. Шевчук, В. Жуковський та ін. Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2022. 142 с.

DOI 10.25264/28.06.2022

Збірник містить матеріали Всеукраїнської конференції з міжнародною участю «Українська національна ідея: генеза, сутність та реалізація». Автори презентують результати досліджень у царині соціальних наук, етики, релігієзнавства, філософії, пов'язані з розумінням суті та змісту національної ідеї України. Матеріали збірника можна використати для подальшого осмислення національної ідеї, а також під час вивчення філософських, політологічних, педагогічних дисциплін.

УДК 177:323:37.06

© Автори, 2022

ЗМІСТ

Пасічник Василь УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ	6
Жуковський Анатолій ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ ЦІННОСТІ ЯК ДУХОВНА ОСНОВА РОЗБУДОВИ УКРАЇНИ У ХХІ СТОЛІТТІ	23
Bruce Little PRINCIPLES FOR NATIONAL COHERENCE	28
Дев'ятко Наталія ГАРМОНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕЇ НА ТЛІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	32
Дробуш Ірина УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ	38
Martyniuk Roman, Datsiuk Oleksii THE CONSTITUTION OF UKRAINE AND THE IDEA OF CONSTITUENT POWER OF THE UKRAINIAN PEOPLE	44
Кушнір Роман РОЛЬ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ВЛАДИ В ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВІЙ АГРЕСІЇ З БОКУ РФ	52
Желтовський Вадим НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ (RAISON D'ÉTAT) ПОЛЬЩІ В ЄС У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	55
Рибалка Валентин «ДЕМОКРАТИЧНА, СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА» ЯК СЕРЦЕВИНА КОНСТИТУЦІЙНО ВИЗНАЧЕНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ІДЕАЛУ І ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЙОГО ВТІЛЕННЯ В ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	59
Шевчук Дмитро РОЗБУДОВА УКРАЇНСЬКОЇ <i>RES PUBLICA</i> ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ	65

Гличок Богдан ЗМІНА ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ В УКРАЇНІ – СТРАТЕГІЧНЕ ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ НА НАЙБЛИЖЧУ ПЕРСПЕКТИВУ	68
Єрмоєнко Володимир БАЧЕННЯ РЕФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ	74
Жуковський Василь ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ	78
Новикова Ніна ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ ЯК ПРІОРИТЕТ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	83
Мухіна Любов ПРОЩЕННЯ ЯК ЧИННИК ЗЦІЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ	87
Огірко Олег ХРИСТІЯНСЬКО-НАЦІОНАЛЬНІ РИСИ УКРАЇНЦІВ	91
Шульга Віталій ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ – БІБЛІЙНИЙ ПРИНЦИП	97
Рогова Олена КУРСИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ ЯК ШЛЯХ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ	102
Канафоцька Галина СВІТОГЛЯДНО-ЦІННІСНА СКЛАДОВА В ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ ВИБОРІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЇЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ	105
Павлюх Марія МОВНА КОНЦЕПЦІЯ ТВОРЕННЯ НАЦІЇ	111

Тищенко Лариса, Рибалка Людмила ХРИСТИЯНСЬКІ ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА КОНЦЕПЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО МЕСІАНІЗМУ (ВІД КИРИЛО-МЕФОДІЇВЦІВ ДО ІНІЦІАТИВНОЇ ГРУПИ «ПЕРШОГО ГРУДНЯ»)	116
Katy Faust CHILDREN'S RIGHT TO THEIR MOTHER AND FATHER	122
Jana Jochová THE FAMILY AS A TRADITIONAL (CENTRAL) EUROPEAN VALUE	126
Родіна Юлія САМОАКТУАЛІЗОВАНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В РУСЛІ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЩАБЕЛЬ ПРАКТИЧНОГО ЗДІЙСНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ	128
Кушерець Василь ДУХОВНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ	131
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	139

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ

Українська національна ідея може стати концептуальною основою для консолідації суспільства, об'єднання і мобілізації народу задля розв'язання наявних суспільних проблем і нейтралізації загроз національній безпеці, забезпечення реалізації власних національних інтересів.

Однак сьогодні є різні підходи до трактування української національної ідеї. У суспільстві тривають дискусії щодо змісту української національної ідеї і чи вона потрібна сьогодні Україні. Критики української національної ідеї вважають, що окремої української національної ідеї взагалі немає. Вони звертають увагу на те, що сьогодні можна нарахувати до десятка «українських ідей», і часто навіть самі теоретики української ідеї не можуть дійти спільного згоди, а що ж означає українська національна ідея. Інші дослідники вважають, що національна ідея втратила свою актуальність в умовах глобалізації та європейської інтеграції. Прихильники національної ідеї часто довільно трактують українську національну ідею, заперечуючи саму можливість раціонального її осмислення, вважаючи національну ідею трансцендентною категорією, яку неможливо осмислити за допомогою наукових понять.

Для початку передусім потрібно з'ясувати сутність поняття «національна ідея». Національна ідея, на нашу думку, – інформація про глибинну сутність свого народу, у якій відображена його глибока першооснова, мета, сенс і фундаментальні принципи існування, що пронизують собою всі сфери буття і зумовлюють суспільний розвиток. Складниками національної ідеї є: національна ідентичність, національне покликання, національний ідеал, національні цінності,

національна держава, національна стратегія, національна безпека.

На відміну від інших дослідників національної ідеї в Україні, автор пропонує свій підхід щодо цієї проблеми, який полягає в потребі з'ясувати передусім те, що власне означає сам термін «Україна» та «український», тобто яку ідею містить цей термін.

Термін «Україна» насамперед означає країна, тобто Батьківщина, рідна земля. На такому трактуванні наполягає С. Шелухін: «У найдавніших творах слово «Україна», як іменник, і назва «Україна», як власне ім'я території, уживають із найдавніших часів. Як іменник, воно означає: край, земля, область, сторона, і пов'язане винятково з поняттям про землю, територію» [26, с. 121]. Тобто давньослов'янською мовою Україна, країна – своєрідні синоніми рідного краю, власної землі, Батьківщини. Відповідно до такого трактування *українська національна ідея означає боротьбу за власну землю, щоб побудувати на ній свою державу, або, як говорив А. Шептицький, «Рідну Хату»* [19].

Однак зміст української ідеї значно глибший. Топонім “Україна” визначає ідентичність українського народу як країни козаків, тобто спільноту вільних людей. Так історично склалося, що термін “Україна”, як стверджує І. Лисяк-Рудницький, виокремлював територію, яка перебувала під козацькою юрисдикцією, тобто край, пограниччя, частину Русі, на яку поширювалася влада лише гетьмана Війська Запорізького [14, с. 6]. Ця територія, розташована на південному сході сучасної України, яка була в Дикому Полі й межувала з Кримським ханством, не визнавала над собою влади польського короля, російського царя та інших іноземних володарів. Запорізька Січ тоді була християнською демократичною республікою як праобраз Української держави, яка на відміну від політичних інститутів інших тогочасних народів забезпечувала своїм жителям широкі політичні, соціальні й економічні свободи. Відомо, що на Запоріжжі не було кріпосництва та деспотичного правління. Там усі були вільними й рівними людьми, незважаючи на походження, матеріальне багатство та належність до того

чи того стану, які спільно брали участь в управлінні суспільними справами на Січі. Отож, апелюючи до ідеалів раннього християнства, на Запорізькій Січі нашій народ спробував побудувати модель суспільства, базовану на засадах християнського братерства й демократії, де немає експлуатації та панування людини над людиною, де подолано відчуження людини від Бога, інших людей і власної людської сутності. Це відчуження долається виконанням двох основних Божих заповідей: любові до Бога та любові до свого ближнього як до самого себе. *Тому наступним значення української національної ідеї – побудувати країну вільних людей, утвердити в нашому суспільстві духовну, політичну й економічну свободу.*

Якщо брати до уваги духовний вимір української національної ідеї, то вона передбачає побудову такої суспільної моделі, яку нам заповідав Ісус Христос: *“Знаєте, що князі народів (поган) панують над ними і вельможі їх тиснуть. Не так буде між вами, а хто хоче між вами бути великим, нехай буде слугою, а хто хоче між вами бути першим, нехай буде рабом”* (Матвія 20:26, 27). Про це М. Костомаров у *“Книзі буття українського народу”* писав так: *“Не любила Україна ні царя ні пана і створило в собі козацтво. Куди кожен вступаючи, був братом іншим – чи був раніше паном чи рабом, лиш би він був християнином; і були козаки між собою всі рівні. А старшини вибиралися на зібранні і повинні були служити усім, за словами Христовими, бо приймали службові обов’язки не за примусом, як повинність, і не було панської пишноти і титулу між козаками”* [10, с. 55–56]. М. Костомаров стверджував, що український народ став жертвою експлуатації спочатку в Польщі (на Заході), де пани (вельможі, олігархія) його гнобили. А коли Україна приєдналася до Росії (Сходу), то зазнала ще більшої неволі від панування російського царя, що був «ідолом та мучителем». Тобто проведена аналогія зі словами Христа: «князі народів (поган) панують над ними і вельможі їх тиснуть». Тому М. Костомаров, Т. Шевченко та інші діячі Кирило-Мефодіївського товариства вбачали альтернативу в козацькому устрої, який спробував утвердити таку суспільну модель, яка передбачала втілення настанов Ісуса Христа щодо побудови суспільства та

держави на засадах християнської етики. І саме на побудову такої суспільної і цивілізаційної моделі спрямована українська національна ідея.

Отже, українська цивілізаційна модель має принципово відрізнятися від цивілізаційних моделей Сходу і Заходу, устрій яких репрезентували собою Росія (східна деспотія) та Польща (західне олігархічне правління). Західна цивілізаційна модель, незважаючи на її зовні декларований лібералізм і демократизм, – це витончена форма експлуатації простого народу своїми панамі (олігархією): «Польща була з поляків і кричали поляки: у нас свобода і рівність, але поробили панство й одурів народ польський, бо простий люд попав у неволю саму гіршу, яка де-небудь була на світі» [10, с. 55]. Однак східна цивілізаційна модель також виявляється неприйнятною для України: «цар московський узяв верх над усіма москалями, а той цар узяв верх, кланяючись татарам, і ноги ціловав ханові татарському, бусурману, щоб допоміг йому держати в неволі неключимий народ московський, християнський. І одурів народ московський і попав у ідолопоклонство, бо царя свого нарик богом, і усе, що цар скаже, те уважав за добре» [10, с. 55]. І хоча в Росії давно вже царя немає, однак там у тій чи тій формі знову й знову відновлюються імперська форма державного устрою та деспотичне правління, яке раніше провадили комуністичні генсеки, а сьогодні – російські президенти.

Альтернативу схарактеризованим вище цивілізаційним моделям запропонував Ісус Христос, який започаткував на Землі будівництво Царства (Держави) не від світу цього, справу якого продовжили його учні-апостоли. Про це М. Костомаров писав: «Ученики його, бідні рибалки, розійшлися по світу і проповідували істину і свободу. І ті, що приймали слово їх, стали братами між собою – чи були преж того панамі або невольниками, філософами або не вченими... І жили християне братством, усе у них було общественне і були у них вибрані старшини і ті старшини були всім слугами, бо Господь так сказав: “Хто хоче першим бути, повинен всім бути слугою”» [10, с. 52]. Тобто колишні представники пригноблених народних низів та панівної еліти,

прийнявши науку Ісуса Христа, освячуючись і позбавляючись гріха у своєму житті, повинні були побудувати іншу суспільну цивілізаційну модель на засадах Христової любові, сформувавши так християнську націю, Божий народ. На утвердження саме такої цивілізаційної моделі й спрямована українська національна ідея. На таку місію українського народу вказував не лише М. Костомаров, а також Г. Сковорода, В. Липинський, І. Лисяк-Рудницький, О. Шморгун та інші теоретики української ідеї. Отже, *наступне значення української національної ідеї – побудувати саме християнську духовну цивілізацію, яка має замінити сучасну матеріалістичну цивілізацію.*

Зокрема, політичним ідеалом Г. Сковороди була *“горная республіка”* – тобто такий устрій суспільства, де немає гноблення, відсутня соціальна нерівність, де панують відносини, що ґрунтуються на взаємній любові й довір'ї, чесній праці на благо суспільства [24]. Цей ідеал може бути досягнутий шляхом освіти, самопізнання та морального самовдосконалення. Г. Сковорода висловлює думку, що щастя – у пізнанні себе. Щоб стати щасливим, не треба багатства, не треба влади, почесей, чинів. «Бути щасливим – це знайти самого себе», – уважає Г. Сковорода. Людина покликана пізнати себе і свою духовну сутність, свої уподобання, здібності, нахили до певного виду діяльності. Саме через розкриття духовності, знаючи себе і свої нахили, можна правильно визначити своє місце в суспільстві та знайти справжнє щастя.

Отже, реалізація української національної ідеї передбачає утвердження такої суспільної цивілізаційної моделі, яка ґрунтується на духовній (у християнському розумінні), економічній та політичній свободі, а також подоланні відчуження людини від Бога, суспільства, праці та від своєї людської сутності. Ідеться про демократизацію не лише політичної, а всіх сфер суспільства, утвердження реального народовладдя, а також реалізацію етико-гуманістичного ідеалу українського народу: наслідування Ісуса Христа, як ідеалу досконалої людини, та утвердження Нового Єрусалиму, як ідеалу досконалого суспільства, що постає синонімом Царства Божого (що відображено в тезі «Київ – другий

Єрусалим», яка стала домінантою української національної ідеї).

Національним ідеалом українського народу є Царство Небесне (Боже), виражене в тезі “Київ – другий (новий) Єрусалим”, оскільки Новий Єрусалим – синонім Царства Божого. У Біблії йдеться про утвердження Нового Єрусалиму: “І місто не має потреби ні в сонці, ні в місяці, щоб у ньому світили, – бо слава Божа його освітила, а світильник для нього Агнець. І народи ходитимуть у світлі його, а земні царі принесуть свою славу до нього. А брами його зачиняться не будуть удень, бо ночі там не буде. І принесуть до нього славу й честь народів. І не ввійде до нього нічого нечисте, ані той, хто чинить гидоту й неправду, але тільки ті, хто записаний у книзі життя Агнця” (Об’яв. 21–22–27). Зміст національного ідеалу України як суспільства, яке ґрунтується на засадах християнської етики розкрив М. Костомаров: «Бо голос України не затих. І встане Україна з своєї могили і знову озветься до всіх братів своїх Слав’ян, і почують крик її, і встане Слав’янщина... Тоді скажуть всі язики, показуючи рукою на те місто, де на карті буде намальована Україна: “Камінь, що його занедбали будівничі, той нарижним став каменем”» [10, с. 52].

Ідея Києва як «другого Єрусалиму» стала вже в княжі часи основою державної ідеології Русі. На Русі першим сконстатував претензії на уподібнення Києва Царгороду та його сакральному першообразу Єрусалиму митрополит Іларіон у «Слові про закон і благодать» [9, с. 4–22]. Константинополь і Єрусалим символізують для Іларіона витоків й оплот християнської віри. Звідки духовна традиція транслюється від Єрусалиму через посередництво Константинополя до Києва, який набуває ореолу нового Святого Міста [23, с. 95]. Слідом за Іларіоном цю ідею зрозуміло сформулює Яків Мних у своїй «Пам’яті і похвалі князеві Володимирі» такими словами: «Оле чудо! Яко 2-и Иерусалим на земли явился Киев» [23, с. 96]. У давньоруській пам’ятці “Єрусалимська бесіда” згадано про Київ: “Буде на Русі місто Єрусалим начальний, у цьому місті буде соборна й апостольська Церква Софії Премудрості Божої” [6, с. 139]. Цю ідею взяв на

озброєння Ярослав Мудрий, який для цього робив масштабне будівництво – побудову храму Святої Софії та Золоті ворота, що символізував собою Єрусалимський храм та Золоті ворота Єрусалиму. У православній традиції Київ вважають особливим уділом Пресвятої Богородиці.

Отже, після прийняття християнства як національної релігії біблійний Новий Єрусалим став національним ідеалом українського народу. Про це свідчать уподібнення в українській національній свідомості Києва Новому Єрусалиму в легенді про благословення апостолом Андрієм київських гір, зафіксованій у “Повісті минулих літ”: “А на другий день уставши, сказав він (апостол Андрій. – В. П.) ученикам своїм, які були з ним: “Бачите ви гори сі? Так-от, на сих горах возсіє благодать Божа, і буде город великий, і церков багато воздвигне Бог”. І зійшов він на гори сі, і благословив їх, і поставив хреста. І, поклонившись Богу, він спустився з гори сеї, де опісля постав Київ” [15, с. 3]. Уже в княжі часи було висунуто ідеї, які обґрунтовують роль Києва як матері руських міст, тобто як другий Єрусалим, оскільки “вишній Єрусалим” також трактували як “матір всім нам” (Галатам 4:26).

Осмислення ролі Києва як другого Єрусалиму закріпилося в українській релігійній свідомості, про що свідчить “Заповіт” патріарха греко-католицької церкви Й. Сліпого, який, перефразовуючи слова з літургії “Святися, святися, Новий Єрусалиме!”, стверджував “Світися, світися” наш Єрусалиме, і востанеш у древній славі твоїй” [8, с. 486.]. Ці релігійні уявлення також впливали й на розвиток української політичної свідомості. Наприклад, В. Липинський у своїй державницькій концепції стверджував, що історичне завдання України полягає в тому, щоб стати синтезатором західних і грековізантійських культур, що започаткувало б нову історичну місію на сході Європи, і що б забезпечило щасливіше життя не лише для себе, але й для всіх сусідніх народів [13]. А Ю. Липа призначенням України вважав побудову моральної вісі народів на геополітичному просторі між Балтією, Кавказом та Уралом [12, с. 247–248].

Важливим кроком до міжнародного визнання Києва, столиці України, як “другого Єрусалиму” став офіційний

візит до України 2001 року глави держави Ватикан Папи Римського Івана Павла II. Під час цього візиту Папа наголосив про особливе місце Києва (й України) в духовній історії людства і зробив відповідну заяву про роль Києва як “нового Єрусалиму” з огляду на його внесок у християнізацію світу: “...Дніпро став майже “Йорданом України”, а столиця Київ “новим Єрусалимом”, матір’ю слов’янського християнства Східної Європи” [4, с. 47.]. Визнання ролі Києва як «нового Єрусалиму», тобто окремого духовного центру, свідчить, що формула «Київ – другий Єрусалим» має справді глибокий духовний і геополітичний зміст.

У сучасних умовах системної кризи наявної матеріалістичної цивілізації Україна з фактично країни, що деградує, потенційно може стати провідною державою світу, розпочавши реалізовувати саме українську національну ідею і власний національний ідеал. Унаслідок НТП людство отримало велику владу над матеріальним світом, однак через відставання духовного прогресу (і навіть морального регресу) воно схильне використати цю владу для самознищення. Щоб подолати цю кризу, розробляють відповідні стратегії (наприклад, стратегія сталого розвитку), які не вирішують системної кризи сучасної цивілізації. Розв’язати ці проблеми, на нашу думку, можливо лише за умови виникнення нової духовної цивілізації на принципах християнської етики, яка базується на любові до Бога і свого ближнього, що згладжувало б егоїзм суб’єктів політичного процесу. Побудову саме такої духовної цивілізації передбачає український національний ідеал “Київ – другий Єрусалим”.

Далі визначимо основні параметри (ознаки) цивілізаційного проекту України, сформованого на засадах української національної ідеї.

Насамперед українська цивілізаційна модель повинна базуватися на новому способі виробництва, а саме на комплексній автоматизації, інформатизації та «економіці знань». Основою та потрібною передумовою її будівництва є інформаційна (науково-технічна) революція. Її суть зводять до докорінного якісного перетворення продуктивних сил на основі пізнання фундаментальних властивостей і законів природи та ово-

лодіння ними, перетворення науки в безпосередню продуктивну силу і провідний чинник суспільного виробництва [21, с. 304; 24]. Простіше кажучи, за допомогою інформаційної (науково-технічної) революції докорінно змінився зміст праці, що передбачає виникнення нового способу суспільного виробництва. Під її впливом процес революційних перетворень охопив засоби та предмети праці: техніку, технологію, виробництво матеріалів, енергетику, інформатику. Швидкими темпами формується новий спосіб господарювання. Він базований на комплексній автоматизації і передбачає широке впровадження у виробництво мікроелектроніки, робототехніки, гнучких виробничих модулів і систем, принципово нових матеріалів, нових джерел енергії [21, с. 305]. Наука, техніка, виробництво відтепер становлять єдиний і нерозривний процес, де за наукою і духовним виробництвом закріплено провідні позиції. Комплексна автоматизація не потребує присутності людини в технологічному процесі. Тепер він відбувається автоматично завдяки появі керівного пристрою в технологічній системі. Працівник виконує роль обслуговувача, регулювальника і контролера. Зростає значення саме творчої інтелектуальної праці.

Інформаційно-комунікативна, нанотехнологічна та біотехнологічна революції стрімко зросли в розвитку науки і техніки, перетворили цю галузь виробництва в провідну галузь економіки, яку тепер ще називають «економікою знань». Сьогодні вартість інтелектуального продукту в міжнародному економічному обміні зрівняно з вартістю товарної маси, а видатки на інформацію становлять три чверті доданої вартості сучасної продукції [17, с. 107.]. Тому економіка майбутнього опиратиметься переважно на інформацію і інформація стане головним ресурсом, який домінуватиме, відтісняючи на другий план сировину та промислове виробництво. Папа Іван Павло II наголошував: «Якщо колись вирішальним фактором виробництва була земля, а пізніше – капітал, який сприймали як сукупність знарядь праці, то нині все більшою мірою вирішальним чинником стає сама людина, тобто її здатність до пізнання, яке виявляється через наукове знання, її здатність до солідарності, її здатність

вгадувати і задовольняти потреби іншого» [7, с. 481]. Отже, найбільшим багатством стає людина, її освітній та культурний рівень розвитку. Усе це стає передумовою побудови інформаційного суспільства, духовної цивілізації, і тим самим реалізації української національної ідеї.

Українська цивілізаційна модель передбачає формування принципово нової соціальної структури суспільства, де провідну роль відіграватиме інтелігенція або клас службовців. Унаслідок науково-технічної революції різко зросло значення саме інтелектуальної праці, а значить, і роль інтелігенції. Відбуваються якісні зміни в соціальній структурі суспільства, коли інтелігенція перетворюється на самостійний і провідний клас. Цей новий клас доцільно б назвати класом службовців, оскільки основне його призначення – інформаційно обслуговувати суспільство. Роль «еліти знань» як керівної еліти в постіндустріальному суспільстві обґрунтував Д. Белл, оскільки інтелігенція, на його думку, відіграватиме провідну роль в умовах переважаючої економіки обслуговування, контролю суспільства над технологіями, створення нових ресурсно-, енерго- та працезберігальних технологій, широкого впровадження комп'ютерів [2]. До класу службовців входить наукова, технічна та гуманітарна інтелігенція, яка задіяна в духовному та матеріальному виробництві, сфері обслуговування, управлінні суспільством і забезпеченні обороноздатності країни. Колишні панівні класи – буржуазія та номенклатура – очевидно, утратять свої привілеї та ознаки самостійних класів (верств). Вони згодом увійдуть у клас службовців, подібно до того, як земельна аристократія феодального суспільства внаслідок буржуазних революцій перейшла до класу буржуазії. Те ж саме стосується селянства й робітничого класу. Це неминучий процес, оскільки, за деякими прогнозами футурологів, уже в недалекому майбутньому 90 % зайнятого в суспільному виробництві населення працюватиме в інформатиці та сфері обслуговування. Тобто інтелігенція перетвориться в найчисельнішу групу населення і значно впливатиме на розвиток суспільства. З'являється можливість створити соціальне однорідне суспільство, зберігши й далі поглибивши поділ праці, та перейти до

неантагоністичного суспільства. На це завжди була спрямована УНІ, зокрема такі її гасла: «свободу народам, свободу людині», «суспільство без холопа і без пана».

Політичні особливості майбутньої цивілізаційної моделі України полягають у подоланні експлуатації людини людиною та державою, а також відчуження людини від Бога, суспільства, праці і своєї людської сутності. Це відбудеться шляхом утвердження реального народовладдя, подальшої демократизації не лише політичної, а також економічної та соціальної сфер суспільства. Відомо, що економічна революція означена змінами в соціальній структурі суспільства, появою нових класів, що призводить до політичної революції та приходу цих провідних класів до влади. Головним законом соціології праці є відповідність змісту праці та характеру праці, згідно з яким зміни в змісті праці призводять до змін характеру праці, а відтак до змін у системі власності на засоби виробництва. А зміна системи власності на засоби виробництва обумовлює також зміни суб'єктів політичної влади. Це згодом призводить до радикальної трансформації політичної системи суспільства. А це означає, що «еліта знань», яка домінуватиме в постіндустріальну епоху, замінить «еліту багатства», що панувала в індустріальну епоху, подібно до того, як «еліта багатства» замінила «еліту крові», яка домінувала в доіндустріальну епоху. Основний конфлікт у постіндустріальному суспільстві постане не між працею і капіталом, а між знанням, компетенцією, незнанням і некомпетенцією, тобто між «елітою знань» та «елітою багатства», унаслідок чого перемогу здобуде саме «еліта знань». Ця перемога об'єктивно зумовлена розгортанням інформаційної революції, яка неминуче сприятиме приходу до влади класу службовців (еліти знань).

Указані зміни в характері політичної влади в постіндустріальну епоху зумовлені також тим, що в процесі інформаційної (науково-технічної) революції ієрархічні формалізовані відносини панування й підкорення на антагоністичній основі трансформуються на неформальні відносини, що мають рівноправний характер, оскільки всіх членів колективів і суспільства, як зазначає Дж. Нейбітт у книзі «Мегатрендс»,

зрівнює один великий нівелятор – інформація [20, с. 203]. Постає потреба в децентралізації управління суспільними процесами. Суспільство диференціюється на нечисленні групи за мікроінтересами. Створюватимуться невеликі виробничі підрозділи з накопичення, оброблення, структурування, продукування інформації. Ці підрозділи з духовного виробництва об'єднуюватимуть своїх членів у своєрідні духовно-інтелектуальні братства на засадах християнства з тісними міжособистісними стосунками та духовно-психологічною солідарністю. Ці зміни в суспільному виробництві створюють попит саме на гуманізацію та духовне вдосконалення суспільства, а отже, утілення в життя українського етико-гуманістичного ідеалу.

Об'єктивною передумовою подолання експлуатації та відчуження людини є зміни в суспільному виробництві, тобто в характері праці. Аристотель виправдовував рабство, оскільки характер праці тогочасного аграрного (традиційного) відповідав його змісту праці: «Якби кожний інструмент міг виконувати властиву йому роботу сам, за даним йому наказом, чи навіть його випереджаючи..., якби ткацькі човники самі ткали, то тоді і будівничим під час будівництва не потрібні були б робітники, панам не потрібні були б раби» [Цит. за: 22, с. 30.]. Такі умови з'являються лише в епоху НТР, коли відбувається комплексна автоматизація та інформатизація виробництва. Тобто зі зміною змісту праці неминуче має відбутися зміна характеру праці, який вимагає появи висококваліфікованого творчого і вільного працівника. Наслідком цієї революції стане поглиблення демократизації сучасного суспільства. Ідеться про демократизацію його економічної та соціальної сфер, запровадження форм прямої демократії, реального народовладдя, використовуючи засоби електронного врядування [1]. Вдасться забезпечити баланс інтересів особи, суспільства та держави, а відтак гарантувати свою національну безпеку.

Треба наголосити, що НТР не подолає автоматично експлуатації людини і її соціального поневолення. Намагання побудувати досконале суспільство лише за допомогою сучасної техніки та новітніх технологій обернеться утвердженням

новітнього тоталітарного технократичного суспільства, про виникнення якої попереджали Дж. Орвел (1984), М. Зам'ятін (Ми), О. Гакслі (О дивний новий світ), Р. Бредбері (451 градус за Фаренгейтом), А. Єфремов (Час бика) та інші, а також світові релігії, передусім християнство та іслам. Тому М. Маринович слушно зазначає, що останньою революцією людської цивілізації буде революція духовна (моральна), після якої всі інші революції вже будуть зайвими [16, с. 520].

Отже, крім економічних, соціальних і політичних чинників, у побудові української цивілізаційної на перший план виходять моделі проблеми духовності. Інформаційна (науково-технічна) революція дає змогу здобути бажану владу над природою і матерією. Однак таємниці духовності, проблеми власної душі, а також космічні й божественні питання залишаються загадковими й незрозумілими. Глибока культурна криза, занепад духовності та моралі також спонукатимуть переорієнтовуватися з нашого матеріального світу на освоєння іншого, духовного світу, «світу вічних ідей». Очевидно, відбудеться своєрідне повернення до проблематики, провідної для епохи Середньовіччя. Однак у III тисячолітті буде характерне немеханічне повторення того, що вже було (середньовічний теоцентризм). Звернення до неї буде органічно пов'язано з новими проблемами, які постали перед людством. Відбудеться нове прочитання Біблії щодо здобутих наукових знань, а християнство за таких обставин зможе стати світоглядною основою. Хоч, можливо, дещо видозміниться його форма. Християнство буде орієнтувати не лише на надчуттєве, підсвідоме сприйняття вищого надприродного духовного світу, а також на трансформацію свідомості людини для підкорення й преображення гріховної людської природи та умов її життя, подолання егоїзму й народження Бога в душі самої людини (ідеться про друге – духовне народження, про яке навчав Ісус Христос). Отже, буде врівноважено і гармонізовано свідоме і підсвідоме, внутрішній і зовнішній світ, матеріальне і духовне, земне і небесне, людське і божественне. Основний наголос буде не на втечі від реального земного світу, а на активному його преображенні, зміцненні, удосконаленні та гармонізації. Буде акцентовано на особистих

відносинах між Богом і людиною, її освяченні і духовному зростанні, збільшенні духовної сили, енергії (стягання Духа Святого згідно з повчаннями Серафима Саровського) [50; 51]. Від обрядової релігійності, як форми поклонінню Богові, відбудеться перехід поклонінню Богу в «Дусі та Істині», як до цього закликав сам Ісус Христос (Івана 4:23). Унаслідок сформується нація, яка, на думку А. Шептицького, являтиме собою цілісність, що буде подібною до моноліту організмом, себто тілом, оживленим одним духом (Святим Духом. – В. П.), будучи здоровим, сильним, свідомим своїх цілей, не тільки матеріальним, але й моральним тілом [18, с. 519].

Буде подолано догматизм мислення і відбудеться перехід до усвідомленої духовної еволюції людини, коли духовні істини, які проповідував Ісус Христос, будуть органічно поєднані із сучасними новими науковими знаннями. Це призведе до загальнонаціонального духовного пробудження та нового духовного Ренесансу, що стане потужним чинником духовного зростання як окремої людини, так і різних людських спільнот на основі синтезу християнської релігії, науки і мистецтва, як це вже було в епоху Відродження. Реформація в духовно-релігійній сфері стане потужним чинником трансформації політичної, економічної, соціальної та культурної галузі українського суспільства. Усе це слугуватиме основою для побудови духовної цивілізації. Постає новий тип суспільства (цивілізація), де люди будуть жити в тісному зв'язку з Богом: «Оце оселя Бога з людьми, і Він житиме з ними! Вони будуть народом Його і Сам Бог буде з ними» (Об'явлення 21:3). Відповідно до вчення В. Вернадського про ноосферу, людство перейде на наступну стадію розвитку біосфери, на якій можливий вищий ступінь інтеграції всіх форм життя завдяки творчій діяльності людини, що ґрунтуватиметься на осмисленому використанні закономірностей розвитку природних, суспільних і духовних процесів [3].

Отже, українська національна ідея на основі органічного синтезу науки та релігії пропонує духовну парадигму розвитку суспільства й держави, чим визначає підходи щодо будівництва нової духовної цивілізації та подолання розривів ментальності між Сходом і Заходом, Півднем і Північчю.

На таке національне покликання України вказує пам'ятка національно-релігійного відродження XVI – поч. XVII ст. “Лист половця Івана Смери до Великого князя Володимира”, де висунуто ідею (пророцтво), що *“останнє слов'янське покоління (яке проживає на території України. – В. П.) з'єднається для проповіді “істинної віри” й завдяки цьому всі інші народи пізнають “справжнього Бога”* [11, с. 13]. Для цієї мети має остаточно сформуватися українська нація, щоб виконати своє історичне призначення, реалізуючи власну українську національну ідею, утілюючи в життя її духовний вимір.

Висновки. Українська національна ідея – це ідея здобуття та побудови незалежної Української держави задля утвердження такої духовної цивілізації моделі, яка ґрунтується на духовній (у християнському розумінні), економічній та політичній свободі, а також подоланні відчуження людини від Бога, суспільства, праці та від своєї людської сутності.

Відповідно до національного ідеалу “Київ – другий Єрусалим”, українська національна ідентичність ґрунтується на усвідомленні України як країни, що перебуває на межі між християнських Заходом та Сходом, яка покликана стати системоутворювальним елементом універсальної духовної цивілізації на міжнародній арені, що долає суперечності між західною (католицько-протестантською) та східно-православною цивілізаціями й поширює духовну цивілізацію на інші регіони планети, реалізуючи християнський есхатологічний сценарій.

Місія України – побудова християнської духовної цивілізації, унесення духовних цінностей у сучасний світ, їх утвердження в реальній державній практиці.

Реалізація української національної ідеї та цивілізаційного проекту передбачатиме адаптацію західної модернізації до власної національної культури та потреб суспільного розвитку в умовах переходу людства від індустріальної (матеріальної) до інформаційної (духовної) цивілізації. Її мета – перейти до духовної цивілізації, інформаційного суспільства, економіка якого ґрунтується на комплексній автоматизації та комп'ютеризації (інформатизації) виробництва, де основним багатством суспільства стає інформація,

а провідною соціальною групою в суспільстві стане інтелігенція.

Відповідно до духовного виміру УНІ, національну ідентичність України доцільно базувати саме на системі християнських духовних цінностей та ідеалів. Акцент на духовних аспектах УНІ під час формування національної ідентичності дасть змогу об'єднати владу та народ, Захід та Схід України, усі соціальні, етнічні та релігійні групи в українському суспільстві для досягнення власного національного ідеалу.

Список використаних джерел

1. Барікова А. А. Електронна держава: нова ефективність урядування. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 224 с.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Москва : Академия, 1999. 956 с.
3. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера. Москва : Наука, 1989. 261 с.
4. Візит добра і злагоди. Виступи та промови Президента України Леоніда Кучми і Глави Держави Ватикан Папи Римського Іоана Павла II під час візиту Святішого Отця в Україну 23–27 черв. 2001 р. Львів : Світло і Тінь, 2001. 80 с.
5. Грагам Биллі. Дух Святий. Активізація Божої сили у вашому житті. Торонто : Дорога правди, 1987. 214 с.
6. Данилевский И. Н. Мог ли Киев быть Новым Иерусалимом. *Одисей. Человек в истории*. Москва : Наука, 1999. С. 135–150.
7. Енцикліка «Сотий рік». *Церква і соціальні проблеми. Енцикліка «Сотий рік»: Міжнародна наукова конференція / ред. кол. : О. Музичка, В. Бадяк, Д. Крвавич, В. Кучерявий та ін.* Львів : Видво Львівського поліграфічного технікуму, 1993. С. 443–515.
8. Завіщання Блаженнішого Патріарха Йосифа. *Твори Патріарха і Кардинала Йосифа*. Рим, 1985. Т. XIV. С. 471–487.
9. Іларіон Київський. Слово про закон і благодать. *Історія філософії України : хрестоматія / упорядники М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, А. К. Бичко та ін.* Либідь, 1993. С. 4–22.
10. Костомаров М. Книга буття українського народу. *Вивід прав України*. Львів : Слово, 1991. С. 50–58.
11. Кралюк П. Біля витоків української національної ідеї. *Розбудова держави*. 1995. №12. С. 11–14.

12. Липа Ю. Призначення України. Львів : Просвіта, 1992. 270 с.
13. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Київ-Філадельфія, 1995. 470 с.
14. Лисяк-Рудницький І. Україна між Заходом і Сходом. *Історичне есе*. Київ : Основи, 1994. Т. 1. С. 1-9.
15. Літопис руський. Київ : Дніпро, 1989. 591 с.
16. Маринович М. Українська ідея і християнство, або Коли гарцюють кольорові коні апокаліпсису. Київ : Дух і літера, 2003. 544 с.
17. Марчук Є. Соціополіс – модель майбутнього суспільства. *Національні інтереси*. 2001. № 4-5. С. 105-114.
18. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: документи і матеріали 1899-1944. / за ред. А. Кравчука. Т. 2: Церква і суспільне питання. Кн. 1: Пастирське і вчення та діяльність. Львів : Місіонер, 1998. 572 с.
19. Митрополит Андрей Шептицький. Наша державність. Як будувати Рідну Хату. Львів : Артос, 2010. 40 с.
20. Основи політичної науки. Ч. 1: З історії політичної думки: від стародавності до наших днів / Б. Кухта, А. Романюк, М. Поліщук, Л. Старецька. Львів : Кальварія, 1997. 288 с.
21. Политическая экономия / под ред. О. И. Ожерельева. Москва : Политиздат, 1990. 607 с.
22. Рауэль А. А. История экономических учений. Москва : Высшая школа, 1972. 424 с.
23. Ричка В. М. «Київ – Другий Єрусалим» (з історії політичної думки та ідеології середньовічної Русі). Київ : Інститут історії України НАН України, 2005. 243 с.
24. Творча спадщина Г. С. Сковороди в контексті сучасного соціогуманітарного дискурсу (в рамках програми МОН України Всеукраїнські сквородинські навчання «Пізнай себе»), 30 жовтня 2018 р. Київ, 2018. 356 с.
25. Фридман Джордж. Следующие 100 лет: Прогноз событий XXI века. Москва : Эскимо, 2010. 336 с.
26. Шелухін С. Україна – назва нашої землі з найдавніших часів. Дрогобич : Бескид, 1992. 248 с.
27. Філін Ж. У школі Святого Духа. Львів : Свічадо, 2014. 72 с.

ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ ЦІННОСТІ ЯК ДУХОВНА ОСНОВА РОЗБУДОВИ УКРАЇНИ У ХХІ СТОЛІТТІ

Яке майбутнє чекає нас і наступне покоління українців, і чи є воно взагалі в Україні як держави й українського народу? Відповідь очевидна. Якщо кардинально не змінити ситуацію в сьогоденні України, то саме собою нічого в кращий бік не зміниться. Тож ми самі власними силами мусимо використати й синтезувати все те найкраще, що дала нам наша історія, і розпочати будівництво власного майбутнього, народити нову світову цивілізацію, у яку інтегрувати все найкраще з інших світових цивілізацій. **І тому наша українська національна ідея може стати цивілізаційною ідеєю, а новітня модель духовно-етичного, політичного, економічного й соціального устрою України – світовим українським брендом.**

Суть української національної ідеї полягає у виявленні призначення, таланту, геніальності, долі, шляху українського народу, завданні віднайти, розпізнати цей життєвий шлях українського народу, і я це називаю «наша місія, народна українська місія».

Нині відбувається стрімке формування української нації як зрілого народу, згуртованого у своїй цілісності і єдності в боротьбі за незалежність і виборювання свого місця у світовій спільноті.

Суть української нації двопланова. Перше: Україна може й має дати світу нову модель соціально-політичного устрою більш еволюційну, прогресивну, досконалу, в основі якої будуть лежати духовно-моральні цінності, Божі закони. Варто не лише реформувати наявні інституції, а й перезаснувати засади державного устрою.

Друге: економічна місія України. Зважаючи на наші чорноземи і клімат, ми можемо дати народам світу екологічно чисті та здорові продукти, насамперед зернові. Ці дві частини місії України і є тим, що я називаю українською національною ідеєю.

Щоб налаштувати правильну модель державного устрою, потрібно правильно виставити пріоритети. На вершині системи має бути ідеологія, в основі якої лежать морально етичні принципи й вічні духовні цінності, які формуватимуть вектор руху і взаємовідносини всьому українському суспільству. Похідними від ідеологічного складника і підпорядкованими йому мають стати політичний устрій країни й органи державної влади. І тут не йдеться про домінування якоїсь партії, а лише про вищу ідеологію.

Сподіваюся, нам вдасться відійти від тих деструктивних процесів, що існували в нашій країні останні 30 років, й уникнути її ослаблення і підпорядкування сильнішим міжнародним гравцям.

Покладаю великі надії на розроблення і реалізацію української національної ідеї, що приведе до цивілізаційного прориву України, яка знайде своє природне місце у світовій спільноті. Для цього українська еліта має забути про свої амбітності та об'єднатися заради найважливішої цілі: служіння своєму народові, заради досягнення миру й добробуту. Зараз для цього найкращий час.

У світі сьогодні є запит на нову модель організації суспільного життя. Стержнем такого устрою мають бути загальнолюдські цінності: духовні, етичні, моральні, природні. За своєю суттю це Божі цінності, дані людям і майже однаково відображені в усіх релігіях світу. Щоб досягнути мети, потрібно об'єднатися навколо української національної ідеї, змінити саму парадигму розвитку українського суспільства з теперішньої регресивно-деградаційної на прогресивно-еволюційну, а також провести не перезавантаження влади, а перезаснування держави на правильних началах і основах.

Переконаний, що починати цю діяльність потрібно саме тепер, оскільки після нашої перемоги на порядку денному постануть питання не лише зміцнення обороноздатності

України, відбудови її інфраструктури, а й найголовніше питання цього історичного періоду: яку Україну ми будемо.

Запустивши процеси зі створення новітньої моделі державного устрою, ми отримаємо з-поміж інших три найважливіші, на мою думку, результати. По-перше, ми збережемо народну єдність і силу духу, які сьогодні спостерігаємо, і спрямуємо їх на розбудову нової України. По-друге, Україна посяде своє гідне місце у світовий спільноті як один зі світових лідерів, який не тільки переміг Росію, а й розпочав творити прогресивну модель державного устрою. І по-третє, у нас з'явиться шанс стати новітньою цивілізацією, а не лише сильною квітучою успішною країною, і повести за собою інші народи світу, оскільки XXI століття – це час розпаду імперій і творення нових цивілізацій.

Щоб досягнути цих цілей, команда Інституту української національної ідеї пропонує алгоритм дій.

Свідома духовна еліта створює правильну систему освіти і виховання. Це призводить до формування правильного мислення в дітей та правильної системи цінностей, світогляду і картини світу. Завдяки цьому поступово в соціумі будуть формуватися правильні стосунки і трансформується соціальний устрій. Усе це так чи так приведе до миру та процвітання. Це довга дорога, це дорога на десятиліття.

Другий шлях – це швидкий і також правильний шлях, це про сьогодні й на ближнє майбутнє, це про актуальне. Я його назвав «Проект проєктів, або основи проєкту». Це те, що має лягти в основу будь-якого проєкту, це основні загальнолюдські цінності, які розглядають як обов'язкові стандарти, на яких розбудовується Україна XXI століття. Основа проєкту – це серцевина, обов'язкова для долучення всіх без винятку в проєкти і програми незалежно від того, хто їх розробляє на законодавчому рівні. Мета цього документа – створити спільну і єдину ціннісно-ідейну платформу, яка згуртує націю, запустить у ній синергетичний ефект, суттєво пришвидшить відбудову України та зміцнить її обороноздатність. Під терміном «загальнолюдські цінності» ми розуміємо однакові цінності для всієї людської спільноти Землі, а не конкретні цінності окремо взятої людини або групи людей,

які собі ці цінності самі й визначили. Загальнолюдські цінності ще можна назвати духовними цінностями, вони вічні й незмінні, а ще такі, які людина не створює, а відкриває в душі мірою своєї зрілості. Духовні цінності – це те, з чим людина народжується і в міру свого духовного зростання відкриває в собі. Їх не потрібно плутати зі світоглядними цінностями окремо взятої людини. Для окремої людини її цінності – це усвідомлені переконання, які для неї надзвичайно важливі, які формують її світосприйняття, а основне – поведінку і діяльність. І наведу власний приклад, тих цінностей, які розробив. Це цінності кожного людського життя, цінність вільного життя в мирі із собою, людьми і Богом, цінність вільного висловлення своїх вірувань і релігійних уподобань, цінність пріоритету духовного розвитку над матеріальним, цінність виховання, просвітництва в системній цілісності та духовно-моральних засадах, цінність чистої землі, води, повітря, а також чистота в усіх проявах життя людини, цінність життя в гармонії з природою, цінність фізичного здоров'я через здоровий спосіб життя, цінність справедливого розподілення спільно заробленого та частки національних багатств, а також гідного соціального захисту неспроможних громадян, цінність рівності всіх членів суспільства перед Богом і законом, цінність природно-еволюційного устрою українського суспільства в усіх сферах його життєдіяльності, де на вершині всіх форм самоорганізації перебуватимуть найбільш благочестиві та самодостатні громадяни, цінність інституту сім'ї як первинної основи суспільства, цінність життя в правді, цінність життя у вірі, надії та любові, цінність життя в милосерді, цінність гармонійно поєднувати духовно та матеріальне в житті людини, а також розумна достатність у накопиченні матеріальних благ.

Рухатися цими двома шляхами потрібно вже сьогодні одночасно та паралельно.

І на завершення пропоную, як нам спільними зусиллями розробити й реалізувати на державному рівні українську національну ідею (УНІ):

1. Я працюю над темою УНІ приблизно 20 років. І владу це ніколи серйозно не цікавило. Хоча в останні роки завдяки

зусиллям громадянського суспільства ця тема в інформаційному просторі України звучить частіше, ніж раніше.

2. Висновок 1: Влада завжди робить актуальне, тобто теперішнє, а УНІ – це про важливе, це про майбутнє. І якщо в довоєнний час цим не цікавилися, то зараз поготів.

3. Висновок 2: розробляти УНІ має громадянське суспільство, а впроваджувати – спільно з органами державної влади.

4. Висновок 3: нам потрібно звернутися з ініціативою в Офіс Президента та інші владні структури щодо сприяння і підтримки створення робочої групи з представників громадянського суспільства і влади, яка на постійній основі буде працювати 2–3 місяці в офлайн під Києвом і розробить основні тезові ідеї новітньої цивілізаційної моделі післявоєнного устрою України в усіх сферах життєдіяльності.

5. Висновок 4: з учасників конференції пропоную створити робочу групу, яка підготує пропозиції до влади і буде їх лобювати.

6. Висновок 5, останній: це Бог дає нам третій і, можливо, останній шанс виконати Україні свою історичну місію і започаткувати нову цивілізацію. Перший був 2004 року, другий – 2014, третій – 2022.

Bruce Little, PhD, USA

PRINCIPLES FOR NATIONAL COHERENCE

I am honored to be invited to speak at this Ukrainian conference on National Identity at this time of disruption of war and other challenges in your nation. I am not a citizen of your country but have spent much time in your country since 1995. I realize there are many differences between America and Ukraine. However, both are places where human beings work and live together. A place where we raise our families and work for the common good of our fellow citizens. We share hopes and dreams common to all humanity. In that sense we are alike. We are bound together by a common humanity and the commitment to the idea of freedom. History records struggles in both countries, but your country is older and has experienced greater struggles than mine although there are some common elements in both struggles. One of the most obvious differences between us is the way in which our two nations developed. The birth of America came out of an intentional commitment to certain Christian ideals. Europeans risked the dangers of crossing the Atlantic to establish a new nation governed by political ideas shaped by their Christian faith. At the very root of America's founding was the idea that human beings are created by God and they realized the implications this had for a Nation. This commitment to proper freedom was baked into the very conscience of the 13 colonies. When that freedom was challenged by the British Crown, the colonies separated from the King of England. It was declared on July 4, 1776, in the document known as the Declaration of Independence. Although it is true not everybody in the Colonies was in agreement with this separation they were in agreement about freedom. The foundational commitment of the Colonies was enshrined in the Declaration of Independence by these

words: “We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness.” This commitment stood at the very political center of the Nation and served as the bedrock for the Constitution. The Constitution was ratified in 1789 and over the course of time, the Bill of Rights was added as well as other amendments (25 presently). The Founding Fathers understood that additions would undoubtedly be needed for the Preamble states, “to form a more perfect Union” and provision was made whereby amendments could be added by legal process (Article V).

The history of the struggle that gave birth to this Nation reveals courage, sacrifice, commitment, and even compromise to protect and codify the Christian ideals under which all present citizens and their posterity would live. The form of government resulting is known as a Republic or a Representative Democracy. At the core stood the belief that all men are created equal, endowed by their Creator with certain unalienable rights. On this view of reality, human rights come from God not the government. The God-given responsibility for the human government is to protect those rights and citizens (Romans 13:1-6). Among those unalienable rights are life, liberty, and the pursuit of happiness and equally important is that they are “self-evident”. These rights were seen in nature or what is known as Natural Law. This view said that Law was king, king was not Law. That does not mean that everybody in America worshipped God in the same way or that everybody worshipped God, that was part of man’s freedom. What was believed was that God existed and had created the world with the order which is often referred to as Natural Law. From this idea of order, human law flowed which was consistent with God’s creative order. Everybody stood equal under this law, the common man and judge. Unfortunately, it took time before this idea of equality extended to all human beings living under the Constitution. Although not always consistent in the application of the law, the commitment to life, liberty and the pursuit of happiness caused Tocqueville (19th century) to extoll the virtues of the American experiment, while others called

America “a city on a hill”. Commitment to the self-evident truths of life, liberty, and the pursuit of happiness as given by God built the Nation and has steered the great American political ship all these years. This alone explains America’s national identity and reveals its compassionate nature as memorialized in the iconic Statue of Liberty. We must understand this did not happen overnight, did not come easy, and is not perfect, but it is good.

When citizens think about shaping one’s national identity, they must have some idea of what they want for their society and how they would be viewed by others. If Christians are involved in the process, they would want to argue for principles of moral order. Principles that are not particularly religious, but that are ‘self-evident’.

The concern, as I understand it, and I might be wrong, is how can this be true in Ukraine when your Constitution states: “No ideology shall be recognized by the State as mandatory.” Actually, I see this, and maybe you do also, as a plus as it protects against any indoctrination of ideology by special groups. Furthermore, Christianity in one sense, is not an ideology, and it is never compulsory; it is a worldview; a way of understanding the nature of reality as God created it. To make any ideology mandatory whether it be a good or bad ideology would be harmful to the common good of Ukraine’s citizens and humanity itself. Unfortunately, in the 1980s in America, many Christians believed that the way for America to return to its Christian roots was to pass certain laws. That was a terrible mistake and today we are paying a terrific price for that mistake. Now America is in a battle to regain what should never have been lost. It was lost for want of vigilance and commitment and too must trust in political power. Hopefully, Ukraine can learn from our mistakes.

I applaud you for seeing what is before you and desiring to do what is right. America offers an explanation of how the Christian consensus was lost in America. It was lost by anti-Christian ideas taught in educational institutions. First is appeared in the universities and today at very lower grades. Students were not taught history and people began to live by lies to take a phrase from Alexander Solzhenitsyn. Many Christians and conservative citizens are now trying to reverse this dangerous trend, either

by establishing new schools or working to reform existing schools. I believe the way Christians can influence Ukrainian national identity is to work through the schools (I think this is being done in some places) to teach Christian values to the students. Universities can begin to train up leaders who defend Christian values and think Christianly. However, it is not just to teach Christian values, but to explain why Christian values agree with the way reality works. Therefore, Christians of all groups must teach these things to their people for we are the ones with the responsibility to teach about God. Without God as the One from whom these values flow, Christian values will be just one man's ideas against another man's ideas. The Preamble to the Ukrainian Constitution speaks of the responsibility to God, so talking about God as the source of these virtues/values is showing responsibility to God. If Christianity is to be anything but an attempt at Christian indoctrination, we must explain why God is the fountainhead of the rights of man and the values by which to live. People must be persuaded of the truth of these things. Yes, I know this takes time, but do not let that be a source of discouragement. I realize it may not accomplish all that is intended, but if a start is made now, that can be forwarded by future generations as long as they are taught to think as a Christian. Thinking long-term is important. It will also undoubtedly involve sacrifice and deep commitment, but it has always been so throughout the course of human history. I applaud your willingness to step forward and may God give you success in your attempts to shape the Ukrainian national identity that reflects the Christian values and ordering of humanity.

ГАРМОНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕЇ НА ТЛІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Питання національної самоідентифікації та національної української ідеї нині надзвичайно актуальне для подолання історичних викликів і перемоги в російсько-українській війні. Під впливом комплексу меншовартості тривалий час в українській національній свідомості відбувалися деформації базових структур національної психології і моделей поведінки, що впливало насамперед на розуміння себе і свого місця у світі.

Перебуваючи в інформаційно-культурному полі впливу імперського державного утворення, яким була як Російська імперія попередніх століть, так і Радянський Союз, комплекс меншовартості реалізовував себе не лише в безпосередньому знеціненні людської особистості та національного загалом, але й мав додаткове важливе кодове утворення, базоване на протиставленні одних українців іншим.

М. Костомаров, описуючи російський та український народ у роботі «Дві руські народності» [3], докладно аналізує принципові історичні відмінності в національній психології та самоідентифікації тодішнього «російського народу». Люди, належні до нього здебільшого через систему культурних кодів, мають низьку соціальну активність, безвідповідальні й нерозвинені як особистості, що типово для людей зі стертим національним кодом, підміненим псевдонаціональним імперським світоглядним утворенням.

Описуючи українців, М. Костомаров простежує еволюцію вільнолюбного козацького архетипу, що лежить в основі всіх життєствердних національних ідей на кожному етапі становлення української держави. Суто за міфологічним

принципом кожне наступне національне українське відродження звертається саме до цього міфологічного образу, для якого важливі соціальна активність, формування громад як основи міцної держави; особливу ж увагу приділено цінності складної розвиненої особистості, бо саме з такої і виростає «лицар», здатний захищати свій народ і державу від зовнішніх ворогів та внутрішньої ентропії соціальних і культурно-духовних структур.

Однак протиставлення національного й імперського, яке так вдало проаналізував М. Костомаров, мало й інший формат утілення в національній психології, зокрема, описане у творах Тараса Шевченка, який є важливою національною постаттю, а надалі – утіленням національного міфологічного образу. Т. Шевченко різко описує «рабів незрячих гречкосіїв» [4], і цей образ стає одним із наскрізних у його творчості. «Гречкосії» постають як люди, не здатні на вчинки та самоусвідомлення, для яких влада, навіть несправедлива і неправедна, – це цінність, оскільки вони самі ввіряють правителям власні долю і життя. Супроти них постають «лицарі», що по-справжньому втілюють національні українські архетипи.

Надалі цю ідею активно розвиває Д. Донцов у промові «Заповіт Шевченка» [2] та дослідженні «Де шукати наших історичних традицій» [1], в останньому дорівнюючи «гречкосіїв» до духовних «плебеїв», у яких на певних історичних етапах може перетворюватися народ. Він же й визначає головні маркери, за якими упізнаються «гречкосії» (плебеї) та «лицарі» (пани). Один із них – розуміння суспільно-політичного ідеалу: «Плебея пізнаєте по його тузі за «соціальною справедливістю», за рівністю (хоч би під тираном). Пана пізнаємо по його тузі за свободою, все одно якою ціною» [1]. Він порушує ще одне вкрай важливе питання світоглядного конфлікту між «гречкосіями» та «лицарями», бо «гречкосії» мають «ненависть» до козацької епохи, не визнають її цінностей, називаючи «періодом найгіршої анархії» [1]. Сам же патріотизм в уявленнях «гречкосіїв» також має спотворену форму: «Ковбаса, чарка, гопак і вишивана сорочка – як

ознаки правдивого, не хижацького патріотизму» [1]. Так вільнолюбного героя замінено покірним рабом як ідеалом.

Незважаючи на справедливість та історичну обумовленість роздумів і творчості Д. Донцова та Т. Шевченка, можна пояснити багато сучасних конфліктних ситуацій та особливостей соціальної психології. Терміни, які історично використали вони та їхні послідовники, сприяли посиленню комплексу меншовартості як інформаційного світоглядного вірусу і створенню потенційних конфліктів, вигідних і сучасним маніпуляторам. Причина в тому що часто опис проблеми і пошук її вирішення відбувався через поділ українців, а не через розуміння істинних причин таких світоглядних відмінностей.

Насправді так званий «гречкосій» – це людина, яка частково взяла світоглядні коди й моделі поведінки від імперського світогляду, але водночас могла втратити свою національну ідентифікацію лише частково і за певних історичних умов навіть проявляти себе як активного патріота. Водночас може бути наявне протиставлення свого «справжнього» патріотизму іншим, «несправжнім» патріотам, а це надзвичайно допомагає в масових маніпуляціях, особливо для перемикання уваги з істинного імперського ворога на іншого патріота, який для частини людей такий «ворог», що можна поставити знак рівності між уявним ворогом («не справжнім патріотом») та істинним імперським ворогом. Це перший ризик, який заважає гармонізувати національну ідею, бо наразі його активно використовують проти українців як зовнішні сили, так і всередині країни, задля піару та досягнення власних тактичних цілей, збереження влади й особистого збагачення.

Другий ризик уміщено в самому формулюванні протиставлення «гречкосій – лицар». Оскільки один зі світоглядних кодів, якими визначено образ лицаря, – це міфологічний образ воїна, від того походить «воювати» в значенні «захищати рідну землю». Це дуже важлива й актуальна ідея, але і її можуть використати маніпулятори, щоб руйнувати процеси національного відродження зсередини. Це може відбутися тоді, коли образ «гречкосія» наповнюють твор-

чим смислом розбудови світу, як єдиного, хто на це здатний, й архетипно протиставляють як «руйнування – будівництво». Отже, завдяки маніпулятивним технологіям «лицарі» (як воїни і захисники) втрачають свою сакральність й отримують маргінальний статус, що дуже важливо для ворога, який може вписати цю актуалізовану ідею не лише у свою ідеологію, але й за певних умов навіяти її значній частині українців, які емоційно відмовляться від свого війська.

Третій ризик – пониження «гречкосіів», що також може бути активно використане в маніпуляціях. Відмовляючи тим, хто отримує маніпулятивне позначення «гречкосія», у важливості їхньої ролі в сучасних подіях і нівелюючи їхню «українськість» за будь-яким параметром, маніпулятори завдають серйозного удару по єдності національної свідомості. Хоча, звісно, впливи імперського світогляду, вірусні для будь-якого національного, треба подолати в найкоротші терміни, щоб вони не повернули собі історичного домінування.

Однак потрібно наголосити на тому, наскільки нинішня історична ситуація має потенціал подолати цей світоглядний конфлікт. І шукати його позитивне вирішення потрібно в актуалізованих символах, які проявляють найглибші ідеї колективного несвідомого як на національному, так і на загальнолюдському рівні. Можемо бачити велику кількість варіативної національної української символіки, закоріненої як в історії, так і в масовій культурі, чому можна присвятити окреме дослідження, але наразі найбільшу увагу привертає досить нетиповий символ трактора, який тягне за собою трофейну техніку.

За чотири місяці активної фази повномасштабної російсько-української війни цей трактор утворив цілий образний комплекс і може навіть стати концептом. Окрім танка, який був першим об'єктом, до якого застосовували символ трактора, наявні пари з кораблем (умовним і фактично потопленим ворожим крейсером), літаком і «Зіркою Смерті» з популярної кіносаги «Зоряні війни». Надалі символ трактора в базовій парі переходить від малюнка у вишивку, отримує десятки ілюстративних трактувань. За деякий час

з'являється й реальне прочитання символу трактора, який набуває героїчного змісту: під обстрілами та серед мін селяни обробляють поля і збирають урожай.

Отже, символ трактора в його міфологічному образному прочитанні руйнує ідею виняткової належності до мирного, умовно «гречкосійного» життя. І лицарі-вояки, і селяни-гречкосії борються з ворогом і працюють на спільну перемогу, подолавши історичні суперечності, зумовлені негативним впливом імперської свідомості. Варіативність і широка розповсюдженість цього символу свідчить про те, що він актуальний для національної свідомості українського народу на сучасному етапі й перебирає на себе частину національних світоглядних кодів, долаючи потенційну бездіяльність і відстороненість частини українців від історичних подій сучасності. Під час формулювання сучасної національної ідеї потрібно обов'язково використати потенціал цього образу, додавши (але не протиставивши!) його до інших актуалізованих національних символів.

Підсумовуючи, варто зауважити, що на сучасному історичному етапі гармонізація національної української ідеї має дуже великий потенціал. Подолавши комплекс меншовартості, відірвавшись від імперського інформаційно-культурного простору, відкинувши його ідеї бездіяльності та обоження влади правителів лише за обійняті посади й уникнення маніпулятивних ризиків, описаних у цій статті, українська національна ідея матиме потужну сучасну структуру з глибоким історичним корінням та сучасною активністю, проявленою в дії і різноманітті. Нинішня російсько-українська війна може поставити крапку на енергозатратному маніпулятивному протистоянні між українцями, яке століттями панувало в нашій національній свідомості, отруєній імперськими ідеями. І це дуже важливий історичний виклик для сучасної України.

Список використаних джерел

1. Донцов Д. Де шукати наших історичних традицій. Львів : Українське видавництво, 1941. 112 с. URL : <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Publ/Dontsov/HistTraditions.html>.

2. Донцов Д. Заповіт Шевченка (Доповідь, виголошена на Шевченківській академії в Торонто 9-го березня 1950 р.). URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=16828>.

3. Костомаров Н. И. Две русские народности. Киев ; Харьков : Майдан, 1991. 120 с.

4. Шевченко Т. Г І мертвим, і живим. URL : <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev140.htm>.

УКРАЇНЬСКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

Українська національна ідея відображає основні національні інтереси та визначає подальший, найбільш оптимальний напрям розвитку країни в довготерміновій перспективі. Національна ідея – акумулятор прогресивних ідей, гасел, цінностей, рушій національного прогресу, основа національної самосуверенізації. Вона становить платформу національної ідеології, визначає теоретичні засади національної свідомості. Як зазначає В. Лісовий, «національна ідея – вислів, що позначає: 1) важливу для суспільства ідею будь-якого змісту, щодо якої є згода більшості громадян, або принаймні таку, що здатна одержати підтримку більшості громадян; в обох випадках цю ідею вважають такою, що сприяє громадянському єднанню; 2) ідею нації; 3) особливості національної свідомості, що відображено в уявленнях про національний ідеал, призначення нації, її місію, мету, мрію, тощо» [1, с. 413–414]. Національна ідея – духовна основа життєдіяльності нації, система соціокультурних координат, яка задає їй світоглядні та цілеспрямовувальні орієнтири, визначає ціннісні орієнтації. На побутовому рівні – відчуття й розуміння спільної історичної долі, усвідомлене сприйняття нерозривного генетичного зв'язку нації, держави, особи, власний ідеал народу, що є узагальненим уявленням про призначення нації та її місце у світі. На політичному рівні – система символів і вольовий імпульс, що слугують духовною основою національних рухів і національної самоідентифікації, стрижень національної ідеології, політичний проєкт майбутнього нації. На теоретичному рівні – узагальнена світоглядно-методологічна вихідна позиція в концепціях

державотворення, національного інтересу, національної безпеки, тощо [2, с. 264].

Аналізуючи енциклопедичні формулювання поняття національної ідеї, варто наголосити на тому, що це не просто проголошення певних гасел, досить часто популістських, гра політиків на уподобаннях їхнього електорату, а довготермінова стратегія розвитку держави та громадянського суспільства.

Як правило, саме в преамбулі Конституції (як акта установчої влади народу) визначено пріоритетні цілі нації, які можна вважати національною ідеєю. Наприклад, проаналізуємо преамбулу Конституції США 1787 року, у якій визначено пріоритетні цілі нації, а саме: згуртованість нації, зміцнення зв'язку між штатами і федеральним урядом, захист проти вторгнення, процвітання нації, гарантування справедливості й миру, захист свобод нині й у майбутньому.

У преамбулі Конституції України теж ідеться про уявлення українського народу щодо найдосконалішої моделі свого національно-державного устрою. Саме дбаючи про забезпечення прав та свобод людини та гідних умов її життя, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, у ст. 1 зазначено той дороговказ, яким має слідувати та розвиватися наша держава. А побудова України як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави визначає зміст національної ідеї (новий стратегічний курс держави, нова ідеологія розвитку суспільства).

Водночас варто погодитися з проф. О. Ющиком, який стверджує про те, що національну ідею сприймають у значенні об'єктивної дійсності не як формулу довільно обраної «мети» («європейське життя», «держава загального добробуту»), а як потрібний засіб поступового прогресивного розвитку країни. «Національна ідея – не уявний пункт призначення, якого варто прагнути коли-небудь дістатися, а той

орієнтир, завдяки якому чітко визначають координати руху та його належний спосіб» [3].

Координатами такого руху та якісними орієнтирами є суверенна і незалежна держава, у якій панують народовладдя, соціальна справедливість і законність. Однак конституційні положення доволі абстрактні та потребують певної конкретизації. Важливо на законодавчому рівні визначити засади внутрішньої та зовнішньої політики, основоположні в процесі реалізації національної ідеї. Закон України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» (остання редакція 2018 р.) [4] визначає засади внутрішньої політики України у сферах розбудови державності, розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів, формування інститутів громадянського суспільства, національної безпеки й оборони, в економічній, соціальній і гуманітарній галузях, в екологічній царині та сфері техногенної безпеки, а також засади зовнішньої політики.

Водночас деякі положення були лише декларативними та доволі далекими від реалізації. Зокрема, ст. 2 зазначеного Закону визначає основні принципи внутрішньої та зовнішньої політики. Перший із-поміж них – пріоритетність захисту національних інтересів; верховенство права, забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, повага до гідності кожної особи, забезпечення особливого піклування про дитину та реалізацію її прав; рівність усіх суб'єктів права власності перед законом, захист конкуренції у сфері економічної діяльності; здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; відкритість і прозорість процесів підготовки й ухвалення рішень в органах державної влади та органах місцевого самоврядування; забезпечення сталого розвитку економіки на ринкових засадах та її соціальної спрямованості; забезпечення балансу загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів; свобода, соціальна справедливість і творча самореалізація, участь громадян в управлінні державними й суспільними справами; соціальне партнерство та громадянська солідарність.

На жаль, можемо навести інші приклади, які демонструють небажання влади виконувати волю народу, повне її ігнорування, що й призвело до протистояння представників державної влади та громадянського суспільства. Маємо досвід Помаранчевої революції, причиною якої стали масові фальсифікації результатів голосування на виборах Президента України, та Революції гідності (ігнорування волі народу щодо євроінтеграції України).

Також однією із засад внутрішньої політики в царині формування інститутів громадянського суспільства є підвищення ролі та відповідальності політичних партій, сприяння політичній структуризації суспільства на засадах багатопартійності, створення умов для забезпечення широкого представництва інтересів громадян у представницьких органах влади, що фактично трансформувалося в пошуки та модернізацію виборчої системи, яка вигідна керівній еліті в Україні, протистояння з представниками громадянського суспільства в запровадженні пропорційної системи з преференціями, збільшення кількості проросійських партій тощо.

Тому цілком виправдано і слушно 20 березня Президент України ввів у дію указ РНБО про припинення діяльності низки проросійських партій, з-поміж них – ОПЗЖ, «Наші» та «Партія Шарія». Загалом 11 політичних партій [5]. А згодом внесено зміни до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій [6]. Однак представники депутатської фракції ОПЗЖ не втратили депутатських мандатів, натомість створили депутатську групу «Платформа за життя та мир». Аналогічна проблема – діяльність депутатів проросійських партій у місцевих радах. У парламенті зареєстровано законопроект №7476 «Про внесення змін до деяких законів України щодо наслідків ухвалення судом рішення про заборону політичної партії для статусу депутатів місцевих рад». Документ пропонує запровадити, що однією з підстав дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради є набрання законної сили рішенням суду про заборону діяльності політичної партії, від якої він висувався та був обраний, а також його входження до депутатської фракції місцевої організації політичної партії, діяльність

якої заборонено за рішенням суду, що набрало законної сили. Водночас у таких випадках заміщення депутата не здійснюється, а відповідний депутатський мандат залишається вакантним; повноваження сільської, селищної, міської, районної в місті, обласної ради достроково припиняються в разі дострокового припинення повноважень більше ніж половини депутатів від загального складу ради з підстави заборони політичної партії. У таких випадках парламент призначає позачергові вибори відповідно до Закону про місцеве самоврядування та Виборчого кодексу. У разі дострокового припинення повноважень більше ніж половини депутатів від загального складу ради у зв'язку із заборонаю політичної партії, у районах, областях, на територіях територіальних громад, де введено воєнний стан або в районі проведення бойових дій, до проведення першої сесії новообраної ради утворюють військові або військово-цивільні адміністрації. Така заборона проросійських партій, які проводять антиукраїнську діяльність або пропагують колабораціонізм, буде ефективним захистом демократії, суверенітету та незалежності України.

З огляду на вищезазначене вважаємо, що в умовах війни відбулася не лише консолідація української нації, переоцінка людських цінностей, а й створено справжнє підґрунтя для реалізації національної ідеї як теоретично, так і практично, що вийшло за межі України та втілює волю народу щодо активізації (після надання статусу кандидата) необхідних дій щодо вступу в ЄС.

Список використаних джерел

1. Лісовий В. Національна ідея. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України ; Абрис, 2002. 742 с.
2. Нагорна Л. П. Національна ідея. *Енциклопедія історії України*. Том 7 / редкол. : В. А. Смолій та ін. Київ : Наукова думка, 2010. 728 с.
3. Ющик О. Національна ідея: що це? (від утопії до теорії і практики). *Голос України*. 06 лютого 2021 р. URL : <http://golos.com.ua>.

4. Про засади внутрішньої та і зовнішньої політики : Закон України від 01 липня 2010 р. (редакція від 08.07.2018 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua>.

5. РНБО призупинила діяльність низки партій, зокрема ОПЗЖ та «Партії Шарія». URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelensky-rnbo-nyzka-partii/31761657.html>.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій : Закон України від 03 травня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>.

**Martyniuk Roman
Datsiuk Oleksii**

THE CONSTITUTION OF UKRAINE AND THE IDEA OF CONSTITUENT POWER OF THE UKRAINIAN PEOPLE

The idea of the constituent power of the people, unfortunately, remains incomprehensible not only to many ordinary Ukrainian citizens or politicians, but also to lawyers, especially those whose legal awareness was formed under the influence of Marxist-Leninist ideology. Soviet jurisprudence rejected the idea of the constituent power of the people as bourgeois and, accordingly, unscientific. It seems that Soviet jurisprudence also denied other values of constitutionalism – the idea (principle) of political and ideological pluralism, the idea (principle) of the rule of law, the idea (principle) of separation of powers, the idea (principle) of innate human rights, etc.

By its very nature, a constitution is an act that embodies or materializes the idea of the constituent power of the people. Only the people, as the sovereign and primary source of power, possess constituent power as its highest manifestation. This means that the people themselves have the right to adopt the constitution and make changes to it i.e. to freely choose and create the legal foundations of their social and state system. The principle also follows from this, according to which only through the exercise of the constituent power of the people is it possible to change the foundations of the organization of society and the state. Therefore, the adoption of the constitution, as well as the introduction of amendments to it, are acts of exercising the constituent power of the people.

The concept of constituent power is also reflected in the Constitution of Ukraine and acts of the Constitutional Court of Ukraine. In particular, solving the issue of the entry into force of

the Constitution of Ukraine, the body of constitutional jurisdiction indicated that “the Constitution of Ukraine as the Basic Law of the state is by its legal nature an act of the constituent power that belongs to the people” [4, 164]. Thus, the Constitutional Court of Ukraine officially confirmed the acceptance of the concept of constituent power and the rejection of the interpretation of the constitution as only a type of law inherent in Soviet jurisprudence. At the same time, the Constitution of Ukraine does not use the concept of constituent power, does not define all possible forms of its implementation, and does not regulate the procedure for approving the new Constitution of Ukraine. Such fragmentation of the constitutional representation of the idea of constituent power in the Constitution of Ukraine is natural: the constituent power of the Ukrainian people as a constitutional phenomenon is at the stage of its formation [1, 79].

According to the ideas of Emmanuel-Joseph Siez, the founder of the concept of constituent power who was the politician of the period of the Great French Revolution, the constituent power of the people is primary in relation to the powers derived from it, i.e. legislative, executive and judicial, personified by the relevant state bodies. The primary constituent power, expressed in acts of constitutional significance, determines the principles of organization and functioning of the powers established by it. From this point of view, the constituent power is a direct manifestation of the will of the people, while the activity of the legislative, executive, and judicial authorities is only an indirect form of realization of the constituent power of the people [8, 7]. Therefore, since the will of the people is the source of authority of state bodies, their power has been delegated. This idea corresponds to the provisions of Part 2 of Art. 5 of the Constitution of Ukraine that “the bearer of sovereignty and the only source of power in Ukraine is the people”, who “exercise power directly and through state authorities and local self-government bodies” [2].

In the legal sense, the primary constituent power is supralegal and legally unlimited, as it precedes any forms of law directly or indirectly established by it. This explains why the constitution has a higher legal force compared to the acts it authorizes and for

which it is the basis of validity. Therefore, the term “fundamental (basic) law” is used as a synonym for the term “constitution”. The term “fundamental (basic) law” certifies the legal supremacy of the constitution in the system of national legal acts, the fact that it is the basis and legal base of the system of national legislation.

In the theory of constitutional law, a distinction is made between primary and institutional (delegated) constituent power of the people. The people exercise primary constituent power either directly through a referendum or through their representatives as part of a special body, the most common names of which are constituents or constituent assemblies. Legitimacy of a constituent can be ensured only if it is elected. Constituent electability is its essential feature. Constituent elections should not only be general in nature, but also democratic in nature [6, 272-273]. Only a democratically elected constituent can express and enshrine in the constitution the real balance of social forces. Therefore, the democratic order of formation of the constituent assembly ensures not only the legitimacy of its rule-making, but also the truly “people’s”, democratic character of the constitution itself [7, 29]. By exercising the primary constituent power, the people can grant the parliament, as the most representative body by its nature, the right to exercise institutional constituent power. Cases and procedures for the exercise of institutional constituent power are always constitutionally determined. If the constitution does not provide for the delegation of constituent power to the parliament, its exercise by the parliament, while the constitution is in force, must be considered a usurpation of the constituent power. The usual form of implementation of the institutional constituent power is the approval by the parliament of the law on amendments to the constitution.

Despite the reflection of the idea of constituent power in the Constitution of Ukraine and its certain perception by the domestic professional environment, in Ukraine this idea was repeatedly used for political purposes or deliberately neglected in the process of constitutional norm-making.

It is known that the Constitution of Ukraine was approved on June 28, 1996, not by a direct popular vote at a referendum or by the constituents, but by the Verkhovna Rada of Ukraine,

its Parliament. Since the approval of the Constitution of Ukraine was not preceded by any real form of popular expression of the will of the Verkhovna Rada of Ukraine, by approving the Constitution of Ukraine on June 28, 1996, the Verkhovna Rada of Ukraine has actually authorized itself to exercise constituent power. It is also worth noting that the Verkhovna Rada of Ukraine approved the Constitution of Ukraine, the content of which deprives it of the right to approve the new Constitution of Ukraine. In Art. 85 of the Constitution of Ukraine, which lists the powers of the Verkhovna Rada of Ukraine, its right to approve the new Constitution of Ukraine is not mentioned. This right is not mentioned in the remaining norms of the Basic Law of Ukraine concerning the legal status of the Verkhovna Rada of Ukraine. Chapter XIII of the Constitution of Ukraine “Amendments to the Constitution of Ukraine” establishes only a special procedure for amendments to the Constitution of Ukraine by the Verkhovna Rada of Ukraine.

The fact that the Constitution of Ukraine was approved by the Verkhovna Rada of Ukraine, which was not authorized to do so by the constituent will of the people, created certain difficulties for the Constitutional Court of Ukraine. By the decision of July 11, 1997, the body of constitutional jurisdiction tried to reconcile the fact of the approval of the Constitution of Ukraine by the Verkhovna Rada of Ukraine with the idea of the constituent power of the people. In this Decision, the Constitutional Court of Ukraine indicated that “the adoption of the Constitution of Ukraine by the Verkhovna Rada of Ukraine was a direct act of the realization of the sovereignty of the people, which only once authorized the Verkhovna Rada of Ukraine to adopt it” [5, 160]. The aforementioned legal position of the body of constitutional jurisdiction was also reflected in the Decision dated October 3, 1997, in which the Constitutional Court of Ukraine established that “the adoption of the Constitution of Ukraine by the Verkhovna Rada of Ukraine meant that in this case the constituent power was exercised by the parliament” [4, 164]. The logic used by the Constitutional Court of Ukraine in explaining the fact of the approval of the Constitution of Ukraine by the Verkhovna Rada of Ukraine is more than questionable. According to this

logic, any ruling entity that imposes a given constitution on a society can legitimize it using a similar argument approving of the constitution on the basis of a one-time constituent power delegated to it by the people.

Perhaps aware of the dubiousness of the thesis about the one-time delegated constituent power of the people, in the Decision of July 11, 1997, the Constitutional Court of Ukraine warned that the Basic Law of Ukraine “does not provide for the right of the Verkhovna Rada of Ukraine to adopt the Constitution of Ukraine” [5, 160].

Another clear example of speculation on the idea of the constituent power of the people was the creation of a special body that imitated the constituent by the Decree of the ex-President of Ukraine V. Yanukovich “On the Constitutional Assembly” dated May 17, 2012. The status of the “Constitutional Assembly” was previously determined in the Decree “Issues of the Formation and Organization of the Activities of the Constitutional Assembly” dated January 25, 2012. According to the said Decree, the “Constitutional Assembly” was a special auxiliary body established by the President of Ukraine on the basis of Clause 28, Part 1 of Art. 106 of the Constitution of Ukraine for the preparation of the draft law on amendments to the Constitution of Ukraine [3]. In fact, the Decree confirmed that the “Constitutional Assembly”, despite its name, was not a constituent. As a subject of the constituent power of the people, the constituent cannot be limited in the tasks of its activity by any of the “established” powers i.e. state bodies whose powers are derived from the constituent power. The “Constitutional Assembly” was not elected, but was formed by one of the “established” powers – the Head of State. The President of Ukraine determined the status of the “Constitutional Assembly” by his acts. The “Constitutional Assembly” did not have its own competence and the right to make its own final decisions.

As an auxiliary (non-independent) state body, the “Constitutional Assembly” acted on behalf and under the authority of the President of Ukraine, ensuring the implementation of his constitutional legislative initiative. The provision of the “Concept of Formation and Organization of

the Activities of the Constitutional Assembly” as a component of the Decree of the President of Ukraine dated January 25, 2012 saying that “the activities of the Constitutional Assembly shall be terminated by the decision of the President of Ukraine” (clause 7.4.) [3] was logical.

A real constituent, possessing the mandate received from the people to exercise constituent power, is free to approve a new constitution or limit itself to its partial editing. As a non-independent body whose powers were derived from the competence of the President of Ukraine, the “Constitutional Assembly” possessed neither primary nor delegated constituent power. The formula from the Decree of the President of Ukraine “Issues of Formation and Organization of the Activities of the Constitutional Assembly” stating that “The Regulations on the Constitutional Assembly shall be approved by the President of Ukraine” [3] was another clear illustration of the nature of the “Constitutional Assembly” as a quasi-constituent body.

So, the fundamental differences of the “Constitutional Assembly” from the real constituents were revealed in its non-election, non-independence, limited tasks of its activity, lack of constituent power. The legal status of the “Constitutional Assembly” and the role of V. Yanukovich in the selection of its members strictly determined the results of the activity of this body. The Revolution of Dignity put the end to V. Yanukovich’s intentions to implement his own political project under the guise of a constituent expression of the will of the people of Ukraine and initiated completely new conditions for constitutional norm-making.

It is obvious that the distortion or twisting of the idea of constituent power, which happened in the state-building practice of modern Ukraine, was the result of insufficient understanding of the nature of the phenomenon of constituent power by the Ukrainian politicians and many representatives of the professional environment. Therefore, scientific studies of the phenomenon of constituent power are extremely important, which can form in Ukrainian society a proper understanding of the essence of this phenomenon and eradicate various scientific misconceptions, one of which is, in particular, the notion of the

so-called right of the Verkhovna Rada of Ukraine to develop and approve the new Constitution of Ukraine.

References:

1. Barabash Yu. Ustanovcha vlada ukrainskoho narodu yak konstytutsiinyi fenomen [Constituent power of the Ukrainian people as a constitutional phenomenon]. *Pravo Ukrainy*. 2009. No 11. P. 73–79.
2. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254/96-vr. [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996, No 254/96 vr.] *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. No 30. Art. 141.
3. Pytannia formuvannia ta orhanizatsii diialnosti Konstytutsiinoi Asamblei: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25 sichnia 2012 r. № 31/2012 [Issues of formation and organization of the activities of the Constitutional Assembly: Decree of the President of Ukraine dated January 25, 2012, No 31/2012]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2012. No 9. P. 316.
4. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym zvernenniam Barabasha Oleksandra Leonidovycha shchodo ofitsiinoho tlumachennia chastyny piatoi statti 94 ta statti 160 Konstytutsii Ukrainy (sprava pro nabuttia chynnosti Konstytutsiieiu Ukrainy) vid 3 zhovtnia 1997 r., № 4-зп/1997 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional appeal of Oleksandr Leonidovych Barabash regarding the official interpretation of the fifth part of Article 94 and Article 160 of the Constitution of Ukraine (the case on the entry into force of the Constitution of Ukraine) dated October 3, 1997, No 4-zp/1997]. *Konstytutsiine sudochynstvo v Ukraini*. Kharkiv, 2002. P. 162–166.
5. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Prezydenta Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy Postanovy Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 1 zhovtnia 1996 roku “Pro tlumachennia statti 98 Konstytutsii Ukrainy” (sprava shchodo konstytutsiinosti tlumachennia Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy statti 98 Konstytutsii Ukrainy) vid 11 lypnia 1997 r. № 3-zp/1997 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional submission of the President of Ukraine regarding the conformity of the Constitution of Ukraine with the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated October 1, 1996 “On the interpretation of Article 98 of the Constitution of Ukraine” (case regarding the constitutionality of the interpretation

of Article 98 of the Constitution of Ukraine by the Verkhovna Rada of Ukraine) dated July 11, 1997, No 3-zp/1997]. *Konstytutsiine sudochnystvo v Ukraini*. Kharkiv, 2002. P. 157-161.

6. Shapoval V. Konstytuanta [The constituent]. *Yurydychna entsyklopediia*: in 6 volumes. Kyiv : Ukr. Entsykl., 2001. V. 3. P. 272-273.

7. Shapoval V. Suchasnyi konstytutsionalizm [The modern constitutionalism]. Kyiv : Salkom ; Yurinkom Inter, 2005. 560 p.

8. Iushchik O. Konstytutsiino-pravovi problemy ustanovchoi vlady v Ukraini [Constitutional and legal problems of the constituent power in Ukraine]. *Viche*. 2009. No 4. P. 7.

РОЛЬ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ВЛАДИ В ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВІЙ АГРЕСІЇ З БОКУ РФ

Муніципальна влада – це система владних відносин, у якій реалізуються функції і повноваження місцевого самоврядування.

Муніципальна влада – різновид не тільки соціальної, але й публічної (одночасно з державною) влади, яка діє в межах місцевого співтовариства (територіального колективу), яке реалізує її свого імені безпосередньо або за допомогою органів та посадових осіб місцевого самоврядування, ґрунтуючись на нормах права. Муніципальна влада може бути визначена і як форма суспільних відносин, у яких відповідно із соціальними та правовими нормами, які формує місцеве співтовариство, діяльність одних суб'єктів, впливаючи на діяльність інших, змінює або стабілізує її згідно зі своїми цілями в межах загальнонаціональної політики.

24 лютого 2022 року Президент України Володимир Зеленський підписав Указ щодо утворення військових адміністрацій на всій території України у зв'язку з військовим вторгненням [3, 1–3]. В усіх областях України утворено обласні військові адміністрації замість обласних державних адміністрацій.

Також 22 травня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про заборону пропаганди російського неонацистського тоталітарного режиму, акту агресії проти України з боку Російської Федерації як держави-терориста, символіки, яка використовується збройними та іншими воєнними формуваннями Російської Федерації у війні проти України» [1, 1–5].

Цим Законом РФ визнано державою-терористом, що вчиняє геноцид українського народу, масові вбивства, міжнародні злочини в Україні, запроваджено заборону пропаганди російського неонацистського тоталітарного режиму, акту агресії проти України, використовувати латинські літери Z, V, а також офіційну символіку й емблеми збройних сил РФ та її органів на будь-яких рекламних, транспортних засобах, друківаних матеріалах, одязі, у місцях проведення масових заходів, у матеріалах будь-якої агітації, рекламі, ЗМІ, інтернеті, соцмережах, творах (крім із засудженням цього режиму).

В Україні від початку року запрацював Закон «Про основи національного спротиву» [2, 1–20]. Тепер у країні сформовано Сили територіальної оборони, які виконують певні завдання в межах своєї місцевості. До Сил тероборони вступили не лише українці з військовим досвідом, а й цивільні.

Територіальна оборона України – система загальнодержавних, військових та спеціальних заходів, що відбуваються в мирний час та в особливий період для протидії військовим загрозам, а також для надання допомоги в захисті населення, територій, навколишнього середовища та майна від надзвичайних ситуацій.

Завдання територіальної оборони:

- вчасно реагувати та вживати заходів щодо оборони території та захисту населення до моменту розгортання військ або сил для ведення бойових дій;
- брати участь у посиленні охорони та захисту державного кордону;
- брати участь у захисті населення, територій, довкілля та майна від надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків ведення військових (бойових) дій;
- брати участь у підготовці громадян України до національного спротиву;
- брати участь у забезпеченні безпечної роботи органів державної влади, місцевого самоврядування та військового управління;
- брати участь в охороні та обороні важливих об'єктів та комунікацій, інших критично важливих об'єктів інфраструктури;

- забезпечувати умови для стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил) або їхнього перегрупування;
- брати участь у здійсненні заходів щодо тимчасової заборони або обмеження руху транспорту та пішоходів біля або в районах надзвичайних ситуацій або ведення військових (бойових) дій;
- брати участь у забезпеченні громадської безпеки та порядку в населених пунктах;
- брати участь у введенні та здійсненні заходів режиму воєнного стану;
- брати участь у боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами, іншими збройними формуваннями агресора;
- брати участь в інформаційних заходах, спрямованих на підвищення рівня обороноздатності держави та протидії інформаційним операціям агресора.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» від 22.05.2022 року № 2265-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text>.
2. Закон України «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 року № 1702-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.
3. Указ Президента України «Про утворення військових адміністрацій» від 24.02.2022 року № 68/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ (RAISON D'ÉTAT) ПОЛЬЩІ В ЄС У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Російське повномасштабне вторгнення в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, змінило європейський континент, викликавши безпрецедентну консолідовану підтримку України з боку демократичних країн Європи та світу. Водночас низка європейських держав таких, як Польща, зайняли більш проактивну позицію, ніж інші, на європейській та світовій арені, виступаючи не лише за підтримку євроатлантичних прагнень Української держави, але й також за жорстку санкційну політику проти Росії як держави-агресора. У цьому контексті варто поставити запитання: якою є національна політика (“*racja stanu*”, *raison d'état*) Польщі в Європейському Союзі в контексті російсько-української війни та як Польща впливає на ухвалення рішень щодо підтримки України в Європейському Союзі.

Не викликає сумніву, що майбутнє України має особливе значення для Польщі. Ключові польські політики неодноразово повторювали тезу, що вільна, демократична, незалежна Україна – важливий складник польської рації стану, тобто державної політики Польщі. Водночас різні позиції політичного керівництва країн Європейського Союзу вимагають зважених дипломатичних кроків, щоб здобути широку політичну підтримку для ініціатив польського уряду в контексті підтримки України в процесах європейської та євроатлантичної інтеграції.

Розглядаючи питання європейської та євроатлантичної інтеграції як пріоритетів польської закордонної політики, варто підкреслити еволюцію підходу політичних еліт Польщі до цього питання в різні періоди після закінчення

холодної війни та занепаду Радянського Союзу. У своїй промові від 26 квітня 1990 року міністр закордонних справ Кшиштоф Скубішевський визначив пріоритети зовнішньої політики, які стали орієнтиром для наступних урядів Польщі. Таким пріоритетом стало повернення до Заходу [2]. Належність до ключових інституцій, що об'єднують країни Західної Європи та США, мала зробити повернення до Заходу реальністю. Тоді Рада Європи та розвиток процесу європейської інтеграції створили структуру об'єднаної Європи, яку ототожнювали з економічним процвітанням і політичною стабільністю, а Північноатлантичний альянс зв'язав держави на обох берегах Атлантики, розкинувши над ними парасольку жорсткої безпеки.

Саме належність до західних інституцій давала можливість вирішити основні проблеми, з якими зіткнулася Польща після розпаду Радянського Союзу. Зважаючи на безпековий вакуум, у якому опинилася Польща після 1989 року, членство в Північноатлантичному альянсі мало гарантувати безпеку, а тісні відносини та майбутнє членство в європейських спільнотах були формулою подолання драматичної економічної ситуації та рецептом процвітання. Віра в правильність обраного напрямку як серед громадян, так і серед еліти й однозначна рішучість польських урядів, що змінювали один одного, зробили членство в НАТО та ЄС головним пріоритетом польської закордонної політики [1, 8].

Сьогодні через більше ніж 20 років членства в НАТО та 18 років у Євросоюзі різні політичні сили Польщі по-різному підходять до головних пріоритетів закордонної політики та по-різному окреслюють роль цих організацій у політичному житті країни. Тому в часи злочинної агресії Росії проти України та інших викликів для процесу європейської інтеграції постає закономірне питання: чи є польський *raison d'état* [3] у сьогоdnішньому Європейському Союзі та який його сенс.

Сьогодні немає лише одного польського бачення Європейського Союзу, а два чітко окреслені, альтернативні погляди на майбутнє інтеграційного процесу, які також відображено у внутрішній політиці, і вони значно впливають

на стосунки уряду Польщі та інститутів Європейського Союзу. Прихильники глибокої інтеграції, об'єднані в опозиції, спрямовані на федералістське бачення ЄС, убачаючи в його інституціях природних союзників у боротьбі з консервативним (з погляду інтеграції) табором влади. Власне представники керівної еліти – пропоненти консервативної концепції Європи націй, яка підтримує максимальне збереження компетенції на рівні держав, а для європейських інститутів передбачає лише допоміжну роль у процесах ухвалення рішень.

Важливо зауважити, що попри цю різницю в баченні майбутньої співпраці з інститутами Європейського Союзу всі політичні сили Польщі поділяють позицію, що ключове для державних інтересів Польщі в контексті російської повномасштабної агресії проти України – досягнути міжнародного консенсусу щодо побудови міцної коаліції демократичних держав для підтримки європейського майбутнього України. Водночас саме специфіка політичних стосунків уряду Польщі та інститутів Європейського Союзу під час російсько-української війни має надзвичайно важливе значення для просування польського бачення вирішення проблем України з-поміж інших країн ЄС.

Підсумовуючи, зазначимо, що добросусідські відносини з Україною завжди були одним із пріоритетів зовнішньої політики Польщі. Починаючи від дев'яностих років минулого століття, різні уряди Польщі підтримували процеси демократизації та євроінтеграції в Україні, маючи на меті допомогти реформувати систему політичної влади та приблизити Україну до Європейського Союзу. Натомість в умовах російсько-української війни саме допомога Україні в збереженні її незалежності та в проведенні реформ, потрібних для здобуття членства в Європейському Союзі, – один із найважливіших завдань польської дипломатії. Проте залишається відкритим питання щодо того, як форма і специфіка співпраці польського уряду з інститутами Європейського Союзу буде впливати на просування польського бачення підтримки України.

Список використаних джерел

1. Domaradzki Spasimir, Zheltovskyy Vadym (red.). Racja stanu Polski w Unii Europejskiej. Warszawa, 2020.
2. Grzymski Jan, Powrót do Europy – polski dyskurs. Warszawa : Elipsa, 2016.
3. Łastawski Krzysztof, Polska racja stanu po wstąpieniu do Unii Europejskiej. Warszawa : Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, 2009.

**«ДЕМОКРАТИЧНА, СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА»
ЯК СЕРЦЕВИНА КОНСТИТУЦІЙНО ВИЗНАЧЕНОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО ІДЕАЛУ І ПСИХОЛОГІЧНІ
ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЙОГО ВТІЛЕННЯ
В ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ**

Національна ідея українського народу достатньо повно сформульована в Конституції як основному законі України. Найбільш узагальнено її висловлено в статті 1, де вказано, що «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [3, с. 4]. Усі інші статті Основного закону як юридичного, правового документа конкретизують ці складники національної ідеї. Вони можуть бути доповнені (можливо, окремим розділом) духовними, моральними, культурними, релігійними положеннями, у яких сконцентровано найкращі риси українського національного характеру як незаперечні цінності українського народу. Уважаємо, що серцевина конституційно визначеного національного ідеалу – це положення про демократичну, соціальну державу Україна.

Для цього є історичні передумови, що полягають у діяльності таких стародавніх соціальних об'єднань наших пращурів, як київське віче, козацькі ради, сільські та міські громади тощо. Зараз, в умовах реформи децентралізації влади, їм відповідають сучасні територіальні громади, що можна розглядати як осередки майбутнього всеукраїнського громадянського суспільства [1].

Демократичні прагнення українського народу підтверджує той факт, що в Україні зареєстровано близько 10 партій, назва яких містить слово «демократична», приріом, соціал-демократична, християнсько-демократична,

ліберально-демократична, аграрно-демократична тощо. Проте про слабкість демократичних тенденцій свідчить та очевидна обставина, що жодна з цих партій чи їх об'єднань не входить до складу Верховної Ради України. Вони реально не впливають на суспільно-політичне життя українського народу.

Одна з проблем демократизації держави виявляється в певній невідповідності, навіть суперечності, між двома формами демократії – представницької, парламентської, що явно переважає, та прямої, громадської, реалізуваної у формі громадянського суспільства. В останньому випадку йдеться про безпосереднє народовладдя та притаманні йому принципи, процедури, форми діяльності, зокрема референдум. Згадаємо, що перший пункт передвиборчої програми Президента України В. О. Зеленського стосувався саме «народовладдя і референдуму», що значною мірою забезпечило його перемогу на виборах 2019 року. Проте очікувані рішучі кроки в цьому напрямку не увінчалися помітними результатами. Цьому, звичайно, завадили пандемія та війна з Росією, але подолання цих надзвичайних подій було б успішнішим, якби до їх подолання долучилася демократично організована нація.

Слабкість громадянського суспільства як інституту прямої демократії і відсутність реального переходу до нього від надто розвинутого і панівного інституту представницької парламентської демократії та взаємодії між ними не відповідає світовим демократичним стандартам. Приміром, у США, Німеччині, Франції, скандинавських країнах громадянське суспільство дуже розвинуте і взаємодіє з іншими гілками влади, що забезпечує успішність соціально-економічного поступу цих країн, які, до речі, чекають відповідності цим стандартам від української держави. У Конституції України це виражено в тому, що поняття «демократична» і «соціальна» держава стоять поряд у статті 1 саме в такій послідовності... Було б логічно, щоб у тексті Основного закону була хоча б згадка про громадянське суспільство, не говорячи вже про окремий закон. Однак спроби ухвалити на початку 2000-х років закон про громадянське суспільство так і не

увінчалися успіхом... Зрушення в цьому напрямку залежать від політичної культури й волі політичної еліти країни.

На підтвердження цих слів варто згадати історичний прецедент із єдиним за 31 рік існування незалежної України всенародним референдумом 2000 року, на якому голосували чотири питання. Перше з них стосувалося обмеження депутатської недоторканості народних обранців, друге – додаткових підстав для Президента України розпустити ВР, третє пропонувало скоротити чисельність ВР з 450 до 300 осіб, а четверте торкалося формування двопалатного парламенту. На кожне з чотирьох питань було подано більше 80% голосів, що відповідало нормам конституційного вирішення питання, але жодного з них не затвердили народні депутати. І це при тому, що у статті 69 Конституції України референдум визнано формою безпосередньої демократії та народного волевиявлення [3, с. 15].

У європейських країнах, куди прямує Україна, референдум – це ефективний інструмент демократичного прогресу народного життя. Наприклад, у Швейцарії щорічно відбувається 200–300 референдумів на трьох рівнях – конфедеративному (3–4 на рік), кантональному (декілька десятків) та муніципальному (сотні за рік). А парламент і уряд країни втілює в життя 75% народних рішень. У цій країні найкраща у світі якість життя (середня заробітна плата – більше 6000 доларів США в місяць), висока середня тривалість життя (83 роки), розвинута економіка, наука, освіта, промисловість, культура, більше 100 років немає війни, соціальних конфліктів, страйків тощо.

В Україні дещо роблять у цьому напрямі, зокрема з 2015 року відбувається реформа децентралізації влади, створюють територіальні громади, а 26 лютого 2016 року видано Указ Президента України «Стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні», ухвалено відповідні щорічні планові заходи Кабміну на виконання цього Указу, тривають розмови про громадянське суспільство та референдум. Але дієвого громадянського суспільства і референдуму як не було, так і немає.

Варто зауважити, що українська освіта і наука працює в напрямі науково-методичного забезпечення розвитку демократії і громадянського суспільства в країні. Видано декілька посібників щодо розвитку демократії в системі освіти [1; 4; 5; 6; 7]. У НАПН України, у її УНМЦППСР, автор розробляє тему з психологічних і соціальних питань демократизації освіти й суспільства.

Але потрібні нові подальші рішучі кроки на шляху до побудови громадянського суспільства як інституту прямої демократії через освіту, культуру, ЗМІ тощо. Водночас у цьому напрямі треба запозичувати європейський досвід. Якщо взяти за приклад шведську освіту, то в ній запрограмовані у вигляді курикулумів принципові кроки з демократизації країни на рівні початкової, середньої та старшої школи, вишів із залученням учнівської молоді та дорослих. У цих програмах учні опановують ключові поняття демократії, принципи, процедури, сам демократичний спосіб життя народу. На жаль, у нас цього немає. Навіть у Законі України «Про освіту» тільки один раз побіжно трапляється слово «демократичність», і лише наприкінці параграфа.

Українська освіта має забезпечувати реальне засвоєння засад демократичного способу життя вже з дитячого садка, учити молодь уміти проводити збори, обговорювати проблеми, пропонувати ініціативи, розробляти проекти, здійснювати вибори, референдум, опитування тощо. Особливої уваги потребує не зовнішній формальний аспект діяльності громадянського суспільства, а внутрішній творчий, продуктивний, проектний бік його роботи як інституту прямої демократії, про що говорив ще на початку ХХ століття (1916 р.) видатний американський філософ і педагог Д. Д'юї у своїй книзі «Демократія і освіта» [2]

Цікаво те, що вітчизняним прикладом дієвості освітнього варіанту громадянського суспільства є соціально-психолого-педагогічна система А. С. Макаренка, в основі якої – саме проект розвитку культурного працівника і громадянина. У цій системі варто виокремлювати формальний і змістовий бік. Перший відповідав певною мірою тогочасній політичній системі, що було насправді способом маскувати

демократичний зміст її роботи. Саме через це його досі критикують з усіх боків, тоді як на Заході і Сході вивчають і запозичують. Настав час припинити огульні випадки проти визнаного в усьому світі українського педагога-демократа і взяти найбільш цінні демократичні моменти його системи. Ба більше, що її складено під прямим впливом Д. Д'юї. Так само як і творчість іншого полтавського за походженням педагога Г. Г. Ващенко, який звернув увагу саме на метод проєктів.

Корисними для демократизації суспільства через освіту може стати використання навіть окремих процедур демократії, приміром, зборів учнів з обговорення нагальних проблем. Про це свідчить досвід американського педагога У. Глассера, який показав, як можна суттєво підвищити мотивацію та успішність навчання школярів через впровадження методу учнівських зборів. У системі А. С. Макаренка ще у 20–30-х роках минулого століття це було обов'язковим елементом роботи педагогічного й учнівського колективів.

Варто відверто зауважити, що деякі історично сформовані риси менталітету українського народу заважають утілювати принципи та процедури демократії в громадське життя. Це передусім надмірні інтравертованість, індивідуалізм, егоцентризм українців (див. у 8; 9), що треба враховувати українській освіті під час ставлення своїх виховних цілей.

У цьому випадку треба бути більш відкритими до світового досвіду, наприклад, до педагогічної системи опанування технології деліберації, яку докладно вивчав Я. М. Пилинський, як невід'ємного аспекту демократичної підготовки американського громадянського суспільства [6].

Можливо, буде корисним наш проєктно орієнтований алгоритм роботи освітянського осередку громадянського суспільства, на основі якого створено тренінг відповідних здібностей у педагогів та учнів [7]. Його апробовано під час психолого-педагогічних експедицій у низці областей України – Волинській, Полтавській, Харківській, Дніпропетровській. Його розглядає і пропонує до опанування програма Дистанційної школи демократії і громадянського

суспільства України. Цей алгоритм розміщено на сайтах ШООД імені Івана Зязюна та УНПЦ ППСР НАПН України.

Сподіваємося, що висвітлені психологічні та педагогічні проблеми будуть сприяти утвердженню української національної ідеї.

Список використаних джерел

1. Децентралізація. Запитання – відповіді. Київ : Інститут громадянського суспільства, 2016. 158 с.
2. Д'юї Дж. Демократія і освіта. Львів : Літопис, 2003. 294 с.
3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року зі змінами та доповненнями згідно із Законом України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV. Харків : ФОП Співак Т. К., 2010. 48 с.
4. Основи демократії : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів / авт. колектив : М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін. ; за заг. ред. А. Колодій. Вид. 2-ге, стереотипне. Київ : Вид-во «Ай Бі», 2004. 668 с.
5. Основи громадянського суспільства : словник : для студ. вищ. навч. закл. / Н. Г. Джинчарадзе, М. А. Ожеван, А. В. Толстоухов та ін. Київ : Знання України, 2006. 232 с.
6. Пилинський Я. М. Деліберативна освіта в умовах децентралізації : посібник з організації дорадчого навчання громадян. Київ : Сталос, 2018. 173 с.
7. Рибалка В. В. Самонавчання демократії юної та дорослої особистості : методичний посібник. Київ : Талком, 2019. 208 с.
8. Рибалка В. В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці : навчальний посібник. Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2009. 575 с.
9. Стражний А. С. Украинский менталитет. Киев : Издательство Подолина, 2008. 384 с.

РОЗБУДОВА УКРАЇНСЬКОЇ *RES PUBLICA* ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Розвиток української держави, орієнтований на реалізацію національної ідеї, має відбуватися на республіканських засадах. Отже, можемо стверджувати, що ідея *Res Publica* і політична філософія, яка її обґрунтовує, становлять невід'ємний компонент національної ідеї України.

«*Res publica est res populi*» – «Республіка є справою народу». Цей вислів Цицерона став уже формулою, яка пояснює, як твориться фундамент *res publica*.

Ідея *Res publica* – центр політичної філософії республіканізму. Коли чуємо слово «республіканізм», найчастіше, мабуть, виникає асоціація з Республіканською партією в США. Однак, як це не парадоксально, республіканізм доволі опосередковано стосується американських республіканців. Щоб зрозуміти ідею *Res Publica*, треба звернутися до традиції політичної філософії, яка сягає античності (давньоримської традиції), проходить через праці Мак'явеллі (передовсім його «Роздуми про третю декаду Тита Лівія») і низки новочасних політичних філософів (зокрема, англійських неоримських теоретиків свободи – Джона Мільтона, Джорджа Бітера, Френсиса Осборна, Джеймса Гаррінгтона та ін.) і досягає сучасності, а саме Кембриджської школи інтелектуальної історії (Джон Покок, Квентін Скіннер) та сучасних політичних філософів Філіпа Петтіта («Республіканізм: теорія свободи і державного правління») та Ізольт Гоноган («Громадянський республіканізм»), які узагальнюють розвиток республіканської традиції, прагнуть довести придатність цього устрою для сучасних держав і популяризують ідею *Res publica*. Треба відзначити, що ця традиція

не абстрактна чи надто ідеалістична, як може видатися на перший погляд. Адже маємо приклади цілком реальних політичних проєктів, які намагалися реалізовувати ідеї республіканства в політиці сучасних держав.

Республіканізм прагне показати альтернативу для ліберального розуміння свободи. Лібералізм розвиває ідею свободи як невтручання. Тут доречно згадати відому працю ліберального філософа Ісаї Берліна «Дві концепції свободи». Він пише, що свобода буває двох типів – негативна («свобода від») і позитивна («свобода для»). Негативна свобода пов'язана з існуванням певної мінімальної сфери особистої свободи, у яку не можна втручатися за жодних обставин.

Звернемо увагу на декілька найважливіших аспектів філософії республіканізму.

Республіканці пропонують власне бачення свободи як недомінування. Вона принципово відрізняється від ліберальної концепції свободи як невтручання. Квентін Скіннер дає таке визначення: свобода – це питання статусу: статусу вільної людини, тобто людини, що не залежить від волі іншого, на протигагу від статусу раба. Республіканець, на відміну від ліберала, пов'язує свободу не з відсутністю втручання, а з відсутністю залежності.

Республіканці стверджують, що аби закони не були чужі вашій волі, утілюйте свою волю в законах. Якщо закони не відображають вашу волю, це означатиме, що ви змушені будете підкорятися чужій волі, а це й буде одна з форм не-свободи, а навіть рабства.

Слідування чеснотам підтримує спільноту і витворює взаємність між людьми. Водночас не варто зациклюватися на собі та лише власній користі, оскільки так ти нівелюєш чесноти, які прагнеш поставити на службу винятково собі, що найчастіше перетворюється на самозакоханість. Це свого часу дуже вдало помітив Цицерон, коли в трактаті «Про обов'язки» повчав свого сина, що людина, яка визначає вище благо як дещо, що вимірюється лише її вигодами, хоча й буде слідувати чеснотам і не зраджуватиме своїй добрій суті, однак не зможе проявити ані дружбу, ані справедливість, ані щедрість. Водночас давньоримський філософ

зосереджує увагу на чотирьох здатностях людини, що втілюють чесноти і реалізують громадянську гідність (зрештою, зауважимо, що не лише Цицерон на них зважає, що дає нам змогу говорити про певні моральні універсалії суспільного життя): здатність і мистецтво бачити істину; здатність захищати людське суспільство; здатність відплачувати кожному за його заслугами і дотримуватися власних зобов'язань; здатність дотримуватися міри й порядку в усьому, що робиш і говориш.

Раніше республіканізм був схожий на елітаристську доктрину, за що його критикували. Зараз він осучаснюється і разом із лібералізмом поділяє ідею, що всі рівні і що будь-який прийнятний політичний ідеал може бути ідеалом для всіх і служити спільному благу.

ЗМІНА ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ В УКРАЇНІ - СТРАТЕГІЧНЕ ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ НА НАЙБЛИЖЧУ ПЕРСПЕКТИВУ

Кожна потужна нація має свої стратегічні інтереси, які втілює у своїй національній ідеї. Під національною ідеєю розуміють концентрований вираз національних інтересів та почуттів, форму духовного самоствердження, показник того, як народ усвідомлює себе, свою роль та місце у світі. А призначення національної ідеї полягає в консолідації нації для досягнення конкретних здобутків.

Український народ крізь століття поневолення свято зберігав мрію про відродження державності України. 1991 році мрія десятків поколінь українців стала реальністю.

Поряд із заповітом відродження державності України прабатьки залишили нам завдання побудувати могутню, заможну, соборну українську державу.

Під могутністю держави розуміють сукупність наявних матеріальних і духовних можливостей, які використовують для досягнення її геополітичних цілей. Рівень могутності держави залежить від двох складників: первинного, або базового (територіально-географічний і демографічний параметри), і вторинного, або динамічного (військовий, військово-економічний, економічний, фінансовий параметри). У демографічній сфері в Україні впродовж останніх десятиліть стабільно відбувається значне скорочення чисельності населення. У військовому плані держава відмовилася від ядерної зброї, стан військово-промислового комплексу незадовільний, а економіка постійно перебуває під загрозою кризових явищ.

Під заможністю розуміють достаток, багатство населення. Україна входить у п'ятірку найбагатших на планеті країн за забезпеченістю природними ресурсами. Українці – працьовитий і кмітливий народ, але рівень життя в Україні один із найнижчих у Європі. З-поміж причин цього аналітики виокремлюють несприятливий бізнес-клімат та корупцію, які призвели до руйнування значної частини господарського комплексу держави, катастрофічного скорочення кількості робочих місць, вигнання закордон мільйонів працездатних українців, скорочення чисельності населення.

Під соборністю розуміють прагнення українців мати власну державу, яка б об'єднувала всі без винятку українські етнічні землі. Від часу відновлення державності України та визнання міжнародно усталених державних кордонів має ітися про те, щоб наша держава надавала належну допомогу в розвитку та захисті інтересів українського населення на всіх українських етнічних землях. Україна фактично не проводить цієї роботи, що виправдовують дефіцитом державних фінансових ресурсів.

Підсумовуючи зміни, які відбулися в питаннях могутності, заможності та соборності України за минулі 30 років, мусимо визнати, що стан справ у цих трьох напрямках розвитку лише погіршився. Тобто, керівництво держави за минулі тридцять років не лише не забезпечило зростання могутності, заможності та соборності держави Україна, а й призвело до погіршення їх стану.

За реалізацію вищенаведених стратегічних напрямів розвитку України відповідає політична еліта держави. Тож на часі адекватно оцінити політичну еліту України.

Політична еліта держави – це частина великої суспільної групи (спільноти), яка усвідомлює свої інтереси, власну специфічність, певною мірою організована (має досить стабільні та міцні внутрішні зв'язки), диктує внаслідок цього способи й умови реалізації інтересів своєї групи (спільноти), обмежує коло людей, які реалізують функції управління суспільством, розвитком науки, освіти, культури, економіки тощо.

У ХХ столітті на окупованих українських етнічних землях механізми та принципи формування еліти були цілком підпорядковані потребам окупантів та суперечили інтересам поневоленого українського народу. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує советська доба окупації, за якої жорстокість окупантів стосовно українців не мала жодних обмежень.

На підсоветській Україні вже до початку Другої світової війни поневолювачі витворили новий тип жителя – соціальної істоти, позбавленої почуття національної честі, з розірваними поняттєво-естетичними зв'язками з культурою рідного народу. Варто наголосити, що совети селекціонували чотири покоління вищезазначеної еліти в Україні.

Ця селекціонована істота, совок, була привчена до інстинктивного користолюбства, пристосуванства й рабського прислужування перед центральною окупаційною владою. Саме окупаційна влада була механізмом достатку для таких істот. Тож совки прагнули знищувати кожного, хто смів виступати проти гаранта їхнього особистого добробуту – окупаційної влади.

1991 року український визвольний рух забезпечив відновлення державності України. Але через колосальні втрати, зазнані в боротьбі з окупантами, український визвольний рух тоді був неспроможний люструвати ворожу українській національній ідеї керівну советську еліту й привести до влади в Україні реальних патріотів.

Значну роль у збереженні при владі в Україні постсоветської еліти відіграла Російська Федерація, яка погрозами й економічним шантажем змушувала український народ миритися з катастрофічним зниженням рівня життя в Україні, що стало наслідком розграбування результатів праці українського народу та привласнення українських державних багатств для представників окупаційної еліти.

Тож за минулі 30 років в Україні структурувалися дві політичні сили. З одного боку – представники та місцеві слуги колишньої московської імперії. У руках цієї політсили були практично всі матеріальні та фінансові ресурси держави. З іншого боку – обкрадений та морально принижений

український народ, який і досі прагне бути господарем у власній державі.

Оскільки в процесі протистояння цих двох ворожих угруповань українці виявилися більш активними, наполегливими та відважними й почали брати гору, то 2014 року невдоволена імперія вирішила перейти до прямої окупації українських земель із подальшим тотальним винищенням чільних представників українського етносу, як це вона вже робила в 30-х роках ХХ століття, зокрема на Наддніпрянській Україні.

У цьому окупаційному плані імперський центр розраховував на допомогу керівної в Україні постсовєтської еліти, 95% якої за національністю не українці. Окрім того, більшість із них відкрито зневажає українські національні святині та глузує над Голодомором.

У процесі спроб новітньої окупації України імперський центр переконався, що породжена й підтримувана та досі панівна в Україні постсовєтська еліта не бажає жити за тими тоталітарними правилами, які домінують у тюрмі народів.

Тобто, хоч керівна в Україні еліта й виконує імперське завдання бути гальмом українського національного відродження, але вона понад усе прагне зберегти своє панування в Україні й не бажає ділитися з імперським центром як своєю владою, так і награбованими в українського народу багатствами.

Саме вищенаведені обставини слугували причиною чергової окупаційної кампанії Російської Федерації, розпочатої 24 лютого 2022 року і спрямованої не лише на винищення цвіту української нації, але й на силове приведення до влади в Україні цілком лояльної до московського центру еліти.

Найбільшою помилкою імперії щодо України стало те, що окупанти вкотре недооцінили відвагу та завзятість українського народу. Уже перші 100 днів чергової українсько-кацапської війни чітко довели, що українці самовіддано боротимуться до повної перемоги над окупантами. І перемога ця буде. Її вже прагне весь цивілізований світ, який укотре опинився під загрозою окупаційних амбіцій «тюрми народів» – Російської Федерації.

Забезпечивши перемогу над зовнішнім ворогом, український народ повинен зробити все від нього можливе, щоб мінімізувати в Україні вплив деструктивних антиукраїнських сил і забезпечити прихід до влади патріотично налаштованих представників українського народу. У цьому процесі варто враховувати, що еліту може виділити зі свого середовища лише потужна суспільна група, що має досить високий рівень політичної суб'єктності. Під політичною суб'єктністю розуміють здатність групи осіб до усвідомленої та відповідальної політичної участі, мета якої – впливати на суспільно-політичні процеси. Єдиною такою групою на сьогодні є еліта Збройних сил України, яка докладає всіх наявних у неї зусиль, щоб знищити окупантів та забезпечити суверенітет й відновлення територіальної цілісності України.

У цьому контексті варто враховувати, що згідно з розрахунками світових експертів в Україні тіньова економіка сягає понад 40% ВВП і український народ щороку грабують на суму в понад 25 мільярдів доларів США. Добровільно жоден із цих грабіжників не відмовиться від тіньових надприбутків і процес детінізації економіки України супроводжуватиметься шаленим опором, яким керуватимуть найбільш заможні представники тіньових кланів. На сьогодні забезпечити перемогу в цій боротьбі може лише еліта Збройних сил України в співпраці з іншими силовими структурами.

Нам не варто боятися нових облич в українській владі через їхню необізнаність у державному управлінні. Більшість із високомотивованих патріотів досить швидко навчиться всіх тонкощів державного будівництва й буде плідно працювати для добра українського народу. Високопрофесійних консультантів для них не забракне. Зокрема з когорти українських громадян, які навчаються та працюють за кордоном на управлінських посадах й оволоділи значним досвідом управління, який практикують у високо розвинутих країнах. Треба наголосити, що ця група українців вже значною мірою спричинилася до надання Україні лівової частки військової, медичної та гуманітарної допомоги. Ці дві групи активних і високо мотивованих осіб спроможні стати

крилами української мрії, яка рухатиме українське суспільство до досягнення здобутків сучасної цивілізації.

Можливо, що й на цьому етапі національно-визвольної боротьби українського народу ми ще не все врахуємо та не все зробимо належно. Але поза сумнівом, що цей процес однозначно суттєво наблизить українське суспільство до розбудови могутньої, заможної, соборної України. Кожен український патріот повинен свято вірити в перемогу української національної ідеї та мірою своїх можливостей сприяти утвердженню українця як господаря у власній хаті, збудованій з урахуваннями досягнень сучасної науки та набутого цивілізаційного досвіду.

БАЧЕННЯ РЕФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

Не ставлячи перед собою за мету проаналізувати соціально-політичні, економічні та геополітичні передумови повномасштабного вторгнення російських військ на територію України, хочу зазначити одне (і, на мій погляд, це основне): існують духовні причини цієї війни (Царів 12:9). Побачити їх в українському дискурсі й насамперед у ракурсі стану церкви в Україні – основне завдання людей, які вважають себе духовними, а значить здатними судити про все духовно (1Коринф. 2:15).

На жаль, людство наполегливо повторює одні й ті самі помилки впродовж тривалого часу свого існування. Не виняток у цьому процесі й Україна. На мій погляд, це пов'язане з тим, що люди продовжують мислити у дволінійній системі координат каузальності та детермінізму. Такий процес уже давно визначили як нетелеологічність.

Почати бачити, моделювати й передбачати процеси в дискурсі кінцевого задуму Творця, ураховуючи Його суверенну волю – саме цього бракує для того, щоби отримати бачення Творця щодо геополітичної і історичної місії українського народу, держави та формулювання української національної ідеї.

Це бачення, за задумом Творця, повинні дати священники як душпастирі й духовні лідери українського народу, бо вуста священника повинні мати і зберігати БАЧЕННЯ, а за його відсутності, як сказано у Слові Божому, гине народ (Малахії 2:7; Осії 4:6).

Продовжуючи шукати українську національну ідею, її дослідники і розробники й далі беруть за основу напрацювання Костомарова, Донцова, Грушевського, Бандери

та інших мислителів минулого, ігноруючи бачення Творця, яке Він відкрив людству у Своєму Слові та Сині.

Чи є відповідь у Слові Божому щодо причин, ознак, критеріїв і бачення щодо приниження та піднесення націй і народів? Так, є! Бо якщо ми віримо в те що у Своєму Сині Ісусові Христі Бог дав відповіді на ВСІ питання, то значить у Слові Божому є відповідь на питання щодо формування і реалізації національної ідеї для будь-якого народу, зокрема й українського (2 Петра 1:3).

Основна причин занепаду суспільств і держав, яку можна побачити в Слові Божому, – БЕЗЗАКОННЯ (Матвія 24:12; Приповісті 14:34).

Стан українського суспільства і держави, на мою думку, можна схарактеризувати як суспільство і держава олігархічно-бюрократичної диктатури й організованої злочинності.

Дослідження Гольбаха Поль Анрі в роботі «Про розпад держав» указують на те, що за всіма ознаками Україна як держава перебуває на межі маргіальності [1].

Славетний син українського народу Богдан Гаврилишин казав: «Хворі не держава і суспільство!! Хвора людина!!». Повний «діагноз» стану «хвороби» українського суспільства, держави і церкви в Україні та «рецепт одужання» від цієї «хвороби» ми знаходимо в Слові Божому. А звучить він так: «ПРАВЕДНІСТЬ ПІДІЙМАЄ НАРОД, а БЕЗЗАКОННЯ – ГАНЬБА НАРОДІВ» (Приповісті 14:34).

Друга частина тексту – визначення ДІАГНОЗУ, так би мовити хвороби людини, суспільства й держави – це наявність БЕЗЗАКОННЯ!! Перша частина тексту – РЕЦЕПТ для їх ОДУЖАННЯ – ПРАВЕДНІСТЬ!!

Грішна через успадкований гріх людина весь час свого існування на Землі творила і творить беззаконня, пожинаячи гнів Божий за свою неправедність (Буття 3:17). Бо творити ПРАВду може тільки ПРАВЕдна людина, яка прийняла по вірі в Сина Божого Ісуса Христа Божу ПРАВЕДНІСТЬ і здатність ЖИТИ ВІРОЮ (1Івана 3:7; до Галатів 3:11).

Як ми можемо бачити у Слові Божому, людина, яка неутверджена в тому, що вона ПРАВЕДНА у Христі, не матиме Божого благовоління (до Євреїв 10:38).

Альтернативою грішній людині може бути тільки ПРАВЕДНА через віру в Ісуса Христа людина!

А тому богослов'я і вчення про те, що людина, яка вірує в Сина Божого, залишається ГРІШНИКОМ, СВЯТИМ ГРІШНИКОМ чи будь-ким ще, – це БРЕХНЯ і викривлене Слово Господа!!

Таке вчення суперечить Слову Божому і не відповідає вченню Ісуса Христа. Бог є ПРАВЕДНИЙ, і той, хто вірує в Нього, також ПРАВЕДНИЙ! (Івана 17:25).

У Господа СПЛКУВАННЯ з ПРАВЕДНИМИ (Прип. 3:2). Бог ЧУЄ МОЛИТВИ ПРАВЕДНИХ (Приповісті 15:29). Поміж ПРАВЕДНИМИ Боже благовоління (Приповісті 14:9).

Тому є тільки одне Євангеліє – це блага звістка про те, що людина, яка вірує в Сина Божого Ісуса Христа, приймає ПРАВЕДНІСТЬ Божу через віру і є ПРАВЕДНОЮ (Римлян 5:19).

Слово Боже, будучи богонатхненне і корисне для навчання, для викриття, для виправлення, для настанови чітко вказує на кінцеву ціль Його використання – наставляння людини у ПРАВЕДНОСТІ (2 Тим. 3:16).

Церква повинна повернутися до проповіді Євангелія ПРАВЕДНОСТІ як істинного Євангелія і виховувати ПРАВЕДНИХ людей, здатних ТВОРИТИ ПРАВДУ В ОСОБИСТОМУ Й СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ.

ПРАВЕДНІСТЬ – це такий стан світогляду людини, яка, усвідомлюючи відповідальність перед Богом (преамбула Конституції України), власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями здатна ТВОРИТИ ПРАВДУ в ОСОБИСТОМУ й СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ [2].

Виховані церквою в Україні праведні, вірою в Ісуса Христа громадяни України, реалізуючи свої конституційні права, посідаючи керівні позиції в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органах, судовій гілці влади, в особистому й суспільному житті, чинять ПРАВДУ і благословенням праведних буде благословлятися українське суспільство і держава (Приповісті 11:10-11). А Господь буде прославлений, і всі побачать, як може бути благословенним український народ, у якого Господь є БОГ!! (Псалом 32:12).

Отже, альтернативою суспільству й держави олігархічно-бюрократичної диктатури й організованої злочинності, на мою думку, може стати національна ідея і бачення з розбудови СУСПІЛЬСТВА й ДЕРЖАВИ ОРГАНІЗОВАНОЇ ПРАВЕДНОСТІ!!

Уважаю, що ця ідея Божа має право, за задумом Творця, бути прийнятою, використаною, розглянутою, дослідженою, вивченою під час розроблення національної ідеї українського народу та стати баченням і візією для реформації церкви в Україні та розбудови ПРАВЕДНОЇ УКРАЇНИ.

Список використаних джерел

1. Гольбах Поль Анри. О распаде государств. *Избранные произведения в двух томах*. Том 2. Москва : Издательство социально-экономической литературы, 1963. С. 483–534.
2. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Мільйони кращих українських синів і дочок упродовж багатьох попередніх поколінь формували й розвивали українську національну ідею, мріяли про незалежну, сильну і квітучу Україну (П. Куліш, М. Драгоманов, С. Рудницький, І. Франко, М. Грушевський, Д. Донцов, В. Липинський, А. Шептицький та ін.). Їхні віковічні мрії і прагнення стали дійсністю 24 серпня 1991 року, коли Верховна Рада проголосила створення самостійної держави – України. Минуло вже тридцять років із часу проголошення незалежності, а українська національна ідея, на жаль, так і не набула чітких і зрозумілих форм та змісту, не оволоділа розумом українських громадян і не стала дороговказом для керівної еліти.

Інерція духовної і моральної кризи, що мала місце в Україні в радянські часи, не була подолана на зорі незалежності [8; 2], пригальмувала і пригасила ентузіазм реалізації української національної ідеї в наступні роки після здобуття незалежності. Українському народу і його очільникам потрібно було пройти через низку складних випробувань – майдани (2004 р., 2013–2014 рр.) анексію Криму (2014 р.) і частини Луганської та Донецької областей, російську агресію (2022 р.), щоб розпочати цінувати свою культуру, мову, захищати свої кордони, прагнути посісти авторитетне місце серед світової спільноти, що є важливими аспектами української національної ідеї.

Водночас варто розуміти, що українська національна ідея – це не лише ознаки, символи й атрибути державності. Головний елемент і носій української національної ідеї –

це український народ, громадяни України. Народ України внаслідок великих випробувань, ціною значних зусиль з аморфної спільноти поступово перетворюється в згуртовану модерну націю з чітко окресленою національною ідентичністю.

Важливими чинниками української національної ідеї є християнська духовність і мораль [2; 3]. Саме на основі християнської духовності й моралі плекало національну ідентичність багато поколінь українців, що дало їм змогу зберегтися і відроджуватися в історичній ретроспективі. Без християнської духовності національна ідея спотворюється і згасає, а без високої моралі корисливі корпоративні та приватні інтереси домінують над національними інтересами та спільним благом.

Останнім часом для нашої держави характерна широка амплітуда проявів суспільної моралі – від небаченої жертовності та героїзму на фронті і потужного розмаху волонтерського руху до колабораціонізму з ворогом та корупції, особливо в різних ешелонах влади. На нинішньому етапі розвитку української нації в контексті реалізації української національної ідеї ключовими її елементами постають духовність і мораль. Якщо духовно-моральне виховання дорослої і вже сформованої особистості здійснювати нелегко, а значні прояви аморальності дорослих зазвичай корегує закон, то формувати моральну свідомість молодого покоління обов'язково потрібно через виховні інституції суспільства (сім'я, школа, громада, церква) і розпочинати цей процес варто з раннього дитинства.

На актуальність духовно-морального виховання дітей і молоді сьогодні вказує те, що в суспільному й освітньому житті нашої держави набуває поширення агресивна поведінка дітей, нерідко супроводжувана фізичним і психологічним впливом. Зрозуміло, що без прищеплення дітям і молоді високих стандартів моральної поведінки важко очікувати їхньої належної моральної поведінки в дорослому віці. Нерозуміння, несприйняття чи свідоме нехтування суспільними моральними нормами призводить до невтішних наслідків таких, як непокора і неповага до старших, хуліганство,

злочинність, алкоголізм, розбещеність, розпуста, наркоманія, ігроманія, комп'ютерна залежність і музикоманія, неповага до праці, відсутність патріотизму, що проявляються в характері й поведінці молодого покоління. Прояви аморальності серед школярів держава змушена регулювати через державні документи в галузі освіти [4; 6].

У контексті розвитку української національної ідеї в нашій державі важливу увагу варто приділити духовно-моральному вихованню молодого покоління на християнських цінностях. Християнські традиції духовно-морального спрямування пронизують вітчизняну педагогічну спадщину («Повчання Володимира Мономаха дітям», настанови Отців Церкви, філософія Г. Сковороди та П. Юркевича, творчість Т. Шевченка, праці М. Драгоманова, О. Кониського, П. Житецького, І. Огієнка, Б. Грінченка, М. Грушевського, С. Русової) та педагогіку сучасності (І. Андрухів, А. Богуш, О. Вишневський, Г. Васянович, Г. Ващенко, А. Вихрущ, Л. Генік, В. Жуковський, М. Євтух, І. Климишин, О. Огірко, Г. Сагач, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, Т. Тхоржевська та ін.).

Духовно-моральне виховання молодого покоління на християнських цінностях у процесі становлення незалежної України продемонструвало свою високу ефективність. Воно супроводжувало розвиток нашої країни впродовж усіх 30 років її новітньої історії та стало одним із перших і серйозних елементів декомунізації української школи, замінюючи комуністичні цінності на духовно-моральні, оскільки людська свідомість не терпить порожнечі. На жаль, упродовж усіх трьох десятиліть духовно-моральному вихованню доводилося постійно виборювати своє місце в навчально-виховному процесі державної школи, долаючи несприйняття посткомуністичної спільноти, багатьох учителів колишньої радянської школи, пострадянського директорського корпусу, залишків компартійної номенклатури в столиці й на місцях. Ціною значних організованих зусиль вдалося досягти певних успіхів у духовно-моральному вихованні молодого покоління. За інформацією департаментів (управління) освіти і науки обласних, Київської міської державних

адміністрацій, в окремі роки предмети духовно-морального спрямування викладали в усіх областях України та м. Києві в 6675 школах за участю щонайменше 625924 учнів (16,5% від загальної чисельності українських учнів) та більше 8 тисяч вчителів [7]. На жаль, з 2020 року кількість шкіл та учнів, у яких викладали предмети духовно-морального спрямування, зменшилася в декілька разів.

Можна стверджувати, що на сьогодні маємо всі потрібні, зокрема й нормативні, умови, щоб забезпечити подальше викладання курсів духовно-морального спрямування на основі відповідного волевиявлення з боку батьків [5]. Важливо відзначити, що наявні численні результати наукових досліджень засвідчують тісний взаємозв'язок виховання на основі християнських моральних цінностей із формуванням у людини високих моральних якостей та чеснот, відповідальної поведінки [1]. У мільйонах дитячих сердець вдалося засіяти зерна християнських моральних цінностей, які сьогодні проростають великою жертівністю і патріотизмом у боротьбі з російською агресією.

Незважаючи на безсумнівну актуальність курсів духовно-морального спрямування в час військового протистояння з російським агресором, цим курсам, на жаль, немає зеленого світла в державну школу і сьогодні. Програмам «Духовність і мораль і житті людини і суспільства» й «Основи християнської етики» доводиться нелегко торувати шлях, уперто й терпляче долаючи спротив ідеологічних опонентів християнської духовності й моралі. Водночас духовно-моральне виховання молодого покоління на християнських цінностях – це надійна основа української національної ідеї, а сама українська національна ідея залишається сьогодні «важливою духовною детермінантою подальшої консолідації сучасної української нації, розбудови демократичної держави і творення громадянського суспільства в Україні» [3, с. 41].

Список використаних джерел

1. Будник О., Хоміч І., Васін М., Пантюшев А. Дослідження коаліції громадських організацій «Роль релігійних цінностей

у вихованні високоморальних громадян» : пропозиції щодо забезпечення права на свободу віросповідання у сфері освіти. URL : https://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1007%3A1&catid=38%3Apub&Itemid=65&lang=uk.

2. Маринович М. Криза моральності. URL : <https://tyzhden.ua/Society/4680>.

3. Медвідь Ф. Українська національна ідея як детермінанта державотворчих процесів. *Політичний менеджмент*. 2005. №1. С. 35–43. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/medvid_ukrainska.pdf.

4. Наказ МОН від 28.12.2019 № 1646 “Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в заходах освіти” (2019).

5. Наказ МОН України від 06.06.2022 №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» (2022).

6. Наказ МОН України від 30.05.2022 № 1/5735-22 «Про запобігання та протидію домашньому насильству в умовах воєнного стану в Україні» (2022);

7. Решетников Ю. Викладання предметів духовно-морального спрямування у загальноосвітніх навчальних закладах: стан і тенденції. URL : <https://www.religion.in.ua/main/analitica/35189-vikladannya-predmetiv-duhovno-moralnogo-spryamuvannya-u-zagalnoosvitnix-navchalnix-zakladaх-stan-i-tendenciyi.html>.

8. Чадюк М. Про «феномен аморальної більшості». URL : <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci/pro-fenomen-amoralnoyi-bilshosti>.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ ЯК ПРІОРИТЕТ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проголошення незалежності України 1991 року сприяло демократичним перетворенням у суспільстві, відродженню духовності українського шкільництва, активізації пошуку оптимальних шляхів оновлення змісту та методів освітнього процесу. Суспільні зміни в країні можливі завдяки культурі, що транслюється через виховання й освіту.

У кожному історичному періоді віддзеркалено духовний стан людства й окреслено свій ідеал людини. Реформування освітньої галузі передбачає формування цілісної гармонійної особистості, яку характеризує творча діяльність, свобода й широта мислення, духовний розвиток. Як зазначає Т. Тюріна, «падіння духовно-морального рівня молоді, панування бездуховності в засобах масової інформації, негативний інформаційний простір, бездуховний тип культури, пропаганда егоцентризму, насилля, низьких ідеалів та індивідуалістичних цінностей, особистісного самоствердження через матеріальне благополуччя і успішну кар'єру призвело до глибокої духовної кризи нашого суспільства...» [1, 1]. Саме тому духовне відродження українського суспільства, зважаючи на сучасні виклики, пов'язані з російською агресією проти України, стане можливим за умови переорієнтації мети і змісту сучасної освіти на виховання духовності нової генерації.

Феномен духовності особистості як багатоаспектна проблема вимагає залучення багатьох наук у дослідження цього феномена: соціально-гуманітарних, природничих тощо. Виховання духовності особистості в контексті християнської релігії висвітлено у працях сучасних дослідників:

О. Вишневецького, В. Жуковського, В. Кафарського, В. Онищенко, Т. Тхоржевської. Педагогічний аспект духовності описано в працях С. Гончаренка, І. Зязюна, Н. Маслової, В. Оржеховської, І. Підласого, Г. Сагач, Г. Шевченко та ін.

Для сучасного періоду поступового переходу в нову ноосферну епоху характерна визначальна роль духовності людини, планетарний ноосферний розум, духовно орієнтована освіта і наука як головні визначальні чинники суспільного прогресу. У дослідженні Т. Тюріної розглянуто методологію виховання духовності студентської молоді в контексті ноосферної освіти з орієнтацією на аксіологічний і синергетичний підходи. Застосування аксіологічного підходу зумовлено розглядом духовності, високих ідеалів як найголовніших цінностей, на основі яких формуються ставлення молоді до себе, довкілля, суспільства, природи, Всесвіту.

Синергетика трактує людину як надскладну відкриту інформаційно-енергетичну систему в постійному саморозвитку, підпорядковану єдиним універсальним законам еволюції і самоорганізації, що використовує міждисциплінарний підхід, ґрунтується на синтезі соціально-гуманітарних і природничих наук щодо вивчення природи й духовності [1, с. 12].

Осмислення наукових джерел і практичний досвід дає змогу окреслити важливі завдання, що стоять перед шкільною освітою в аспекті ноосферного сприйняття довкілля, зокрема: 1) розвиток в учнів пізнавального інтересу до вивчення природи; 2) засвоєння знань, що становлять основу предметів освітніх галузей; 3) розвиток загальнонавчальних і спеціальних умінь, способів діяльності; 4) усвідомлення людини як найвищої цінності (визначає панівний принцип загальнолюдської культури); 5) використання традицій національної культури в духовному й моральному вихованні, організація освітнього процесу за принципом культуровідповідності, свобода вибору і відповідальність за нього; 6) упровадження різноманітних видів духовно-практичної діяльності як аксіологізація виховного простору.

Духовний розвиток особистості, особливості організації її духовного виховання в освітньому процесі, формування

духовних потреб і духовна самореалізація особистості потребують відповідної кадрової підготовки.

Усвідомлення важливості забезпечувати якість професійної освіти, підвищувати культурно-духовну спадщину населення, розуміти потребу та важливість співпраці, прагнути до взаємовигідних відносин співробітництва та партнерства сприяли укладанню угоди між Громадською організацією «Молодь на Роздоріжжі» та Львівським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти (ЛОІППО).

Предметом цієї угоди є співробітництво у сфері навчально-методичної, просвітницької діяльності щодо використання результатів профілактичної роботи у виховній практиці, сприяння розвитку психологічної освіти і науки з урахуванням досягнень провідних вітчизняних і зарубіжних громадських організацій, а також для підвищення ефективності педагогічної, методичної та виховних видів діяльності освітян. Цим меморандумом сторони також засвідчили свої наміри сприяти розвитку освіти шляхом удосконалення професійної підготовки кваліфікованих кадрів для школи.

Основні форми співпраці сторін є: проведення спільних просвітницьких проєктів щодо здорового способу життя молоді та профілактики соціальних девіацій; створення потрібних умов, щоб учителі України проходили спецкурс «Молодь на Роздоріжжі»; сприяння професійному розвитку освітян за вимогами НУШ у сфері розвитку та збереження здорового способу життя; організація та проведення конференцій, семінарів, круглих столів та інших заходів; наукове консультування щодо актуальних проблем сучасності, зокрема формування ціннісних орієнтирів в освітньому процесі нової української школи.

Для виконання цього меморандуму сторони визначили такі напрями співпраці, як упровадження факультативного курсу/модулів «Життя на Роздоріжжі» у спецкурс ЛОІППО; організація конференцій, семінарів та інших просвітницьких заходів. Цей перелік не вичерпний, сторони можуть погоджувати інші напрями співпраці.

Отже, формування духовності в учнівської молоді забезпечує розвиток високого рівня самосвідомості, здатності орієнтуватися у світі духовних і моральних цінностей, діяльнісного підходу до освітнього процесу, вміння критично мислити, самовдосконалюватися. Саме про провідну роль освіти і виховання у формуванні духовної особистості наголошувала академік Г. Шевченко та зазначала, що це забезпечить збереження моралі, природних багатств, національно-культурної ідентичності [2].

Список використаних джерел

1. Тюріна Т. Г. Виховання духовності студентської молоді у контексті ноосферної освіти: автореф. ... дис. д-ра пед. наук : 13.00.07. Київ, 2018. 41 с.
2. Шевченко Г. П. Одухотворений образ Людини Культури ХХІ століття: процес його виховання у вищій школі. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: зб. наук. праць*. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. Вип. 5(68). С. 213–224.

ПРОЩЕННЯ ЯК ЧИННИК ЗЦІЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Прощення як духовна цінність глибоко вкорінена в систему українських народних традицій. 6 березня 2022 р. в умовах активних воєнних дій російських окупантів на території України православні українці відзначали щорічне свято Прощена неділя [8], коли треба простити і просити пробачення за всі образи у своїх близьких та в усіх людей загалом. Відзначення Прощеної неділі (Сиропусної неділі) у березні 2022 р. спонукало значну кількість українців переосмислити фундаментальні основи поняття «прощення» як традиційної цінності українського народу.

У сучасних українських публіцистичних статтях історію виникнення Прощеної неділі пов'язують із тим, що єгипетські ченці в давні часи перед 40-денним Великим постом, який вони звершували в пустелі, запевнялися, що не мають перед Богом жодних гріхів, просили в нього прощення за всі гріхи, які могли пригадати [4]. Отже, у цьому випадку виникнення цього свята пов'язано з бажанням єгипетських ченців оновити свою духовну чистоту перед Богом в умовах усвідомлення небезпеки втратити життя в безлюдній пустелі під час Великого посту.

Читаючи працю Олекси Воропая «Звичаї нашого народу» [3], доречно проаналізувати цитату з підрозділу цієї книги, який має назву «Сиропусна неділя»:

«Як ідуть, бувало, до живих, то ввійшовши до хати, вклоняються тричі кожному, не виключаючи і малих дітей. При цьому відбувається такий діалог:

- Прости мені!
- Бог простить!

- І в другий раз прости!
- Бог простить!
- І в третій раз прости!
- Бог простить!

Колись вірили, що страшний суд відбуватиметься саме в цей вечір. Богобоязливі люди на сиропусну неділю з хати не виходили, горілки не пили, а сиділи вдома і пригадували, чи багато гріхів нарабили в цьому році...» [3, с. 151].

Відповідно до результатів аналізу вищезазначеного фрагменту праці Олекси Воропая «Звичаї нашого народу» можна стверджувати, що на його думку відзначення Прощеної неділі передбачає два види прощення: 1) міжособистісне прощення між людьми; 2) отримання прощення від Бога за скоєння власних гріхів.

Джерелом прощення як традиційної духовної цінності українського народу є християнські цінності, які міцно пов'язані з історією української нації з часів хрещення Русі 988 р. З огляду на зміст прощення в Біблії є цікавий факт, що заповідь прощення Ісус Христос проповідував єврейському народу в умовах його окупації і поневолення Римською імперією. Отже, можна стверджувати, що тему прощення тоді сприймав поневолений єврейський народ, який прагнув бути вільним від окупантів, так само, як цю тему сприймає український народ, який бажає мати свободу та звільнити свою землю від загарбників.

Крізь усі новозаповітні книги Біблії [2] чітко простежуємо ідею того, що християнська цінність «прощення», як і інші християнські цінності, пов'язана з проблемою духовного й особистісного розвитку людини, збереженням її духовно-психологічного здоров'я та профілактикою виникнення різних душевних проблем.

Як зазначено в наукових психологічних працях із теми прощення [5, 6, 7], зміст цього поняття зводиться до якісного проживання травми образи, щоб отримати внутрішню свободу від усіх її наслідків, які негативно впливають на духовний і психологічний стан людини. З аналізу наукових психологічних досліджень [1, 9] маємо, що оскільки якісне проживання травми дає змогу більш реалістично

й адекватно сприймати і бачити проблемну ситуацію, то можна стверджувати, що процес прощення створює умови для того, щоб можна було оптимально встановити нові, кращі принципи і правила у відносинах з учасниками ситуації образи.

Отже, проживання прощення як процесу проживання травми дає можливість сформуванню нове, оптимальне бачення всіх боків і складників ситуації образи, знайти найкращі шляхи розв'язання практичних проблем, належні методи і способи притягнення до відповідальності осіб, які заподіяли шкоду, а також дає можливість відновити психологічні й духовні сили, сприяє збереженню душевного і духовного здоров'я, що є важливими джерелами ресурсів для зцілення, гармонійного розвитку та відбудови української нації під час воєнного стану в Україні та після перемоги Україною і звільнення українських земель від окупантів.

Список використаних джерел

1. RENE-світ: особистісно-професійний розвиток і психологічна допомога майбутніх психологів : методичні рекомендації / за заг. ред. П. Лушина, Я. Сухенко. Полтава : ФОП Мирон І. А., 2021. 176 с. (Серія «Жива книга» ; Т. 6).

2. Біблія в перекладі Огієнка. Християнський портал «TrueChristianity.Info». URL : <https://cutt.ly/6LlyS6z>.

3. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Т. 1. Мюнхен : Українське видавництво, 1958. URL : <https://cutt.ly/aLlyZFa>.

4. За що монахи просили вибачення: непростя історія Прощеної неділі. 24 канал : офіційний сайт. URL : <https://cutt.ly/vLlyKqk>.

5. Мухіна Л. Я. Особливості визначення поняття «прощення» як чинника особистісного розвитку людей з християнським світоглядом. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць*. Київ : Юстон, 2019. Вип. 10 (39). С. 60-82. (Серія «Соціальні та поведінкові науки»). URL : <https://cutt.ly/jQK4GWm>.

6. Мухіна Л. Я. Порівняльний аналіз сутності поняття «прощення» в межах психологічного підходу та християнського богослов'я. *Наука і молодь-2019: пріоритетні напрями глобалізаційних змін* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Київ,

16 травня 2019 р.). Київ : Навчально-науковий інститут менеджменту та психології ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2019. С. 548–553. URL : <https://cutt.ly/KJaKAud>.

7. Мухіна Л. Я. Характеристика процесу прощення в сучасній науковій літературі. *Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах трансформації освіти* : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (21 травня 2021 р., м. Київ). Київ : ДЗВО «УМО», 2021. С. 218–221. URL : <https://cutt.ly/YeaNtO>.

8. Скрипник Д. Сьогодні християни східного обряду відзначають Прощену неділю: значення свята *Дзеркало тижня. Україна : офіційний сайт*. 06.03.2022 р. URL : <https://cutt.ly/MLlyC1R>.

9. Lushyn P., & Sukhenko Y. Post-Traumatic Stress Disorder and Post-Traumatic Growth in Dialectical Perspective: Implications for Practice. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2021. 8(1). P. 57–69. <https://doi.org/10.29038/ejpl.2021.8.1.lus>.

ХРИСТИЯНСЬКО-НАЦІОНАЛЬНІ РИСИ УКРАЇНЦІВ

У державотворчих процесах нинішньої України в справедливій боротьбі проти окупантів надзвичайно актуальними вбачаємо проблеми пов'язані з національними й духовними засадами, на яких формується нація. Вони визначають відповідне ставлення українців до самих себе, до національної держави, національної ідентифікації; усвідомлення спільності історичного минулого, сучасного та майбутнього. Без рішучого зламу в цьому напрямі повноцінного утвердження української нації досягнути неможливо.

Історія доводить, що національна свідомість і бажання її плекати, передати прийдешнім поколінням та духовна динаміка мотивів завжди були рушійною силою або мотивацією державотворення. Не забуваймо, що Україна впродовж усієї своєї історії через її географічне розташування є своєрідною ареною зазіхань між Заходом і Сходом, що протягом кількох сторіч гальмувало інтенсивний розвиток економічного й політичного життя України і не сприяло вияву високої національної свідомості більшості громадян, формуванню національного характеру, плеканню українського духу, повазі національної пам'яті, визначення свого ставлення до головних політичних, соціальних, економічних і культурних проблем життя України, духовного світу людини, національної ідентичності, незалежно від релігійної, етичної і політичної належності. Не забезпечувало також єдності нашого суспільства, нації, держави, ідейної та духовної єдності всіх сфер життя – політичної, державної, економічної, етнопсихологічної, освітньо-виховної та інших. Таким чином, унаслідок тривалого перебування під тиском влади могутніших держав-сусідів, зокрема Росії, зазнання величезних

моральних і матеріальних утрат, мільйони замордованих, знищення храмів, заборона обрядів та свят, культура і мова стали дозованими. У свідомості більшості представників української нації сформувалося індивідуальне, відмінне від інших націй Європи, власницьке розуміння. За радянських часів теоретичні дослідження цієї проблеми не виходили за межі певних ідеологічно допустимих настанов, а здійснення курсу на “злиття” націй і народностей у єдину історичну спільноту під назвою радянський народ не давало змоги вивчати й обґрунтовувати проблеми національної ментальності українців. Соціологічні дослідження свідчили, що понад 30% сучасної української молоді не могли визначити власні політичні погляди [1, с. 57].

Становище ускладнює ще й те, що значна частина населення України не знає правдивої історії України. Головною ж небезпекою для будь-якої нації є нав'язування їй абстрактних і чужих стереотипних форм. Протистояти цьому може тільки той народ, який живе своїми цінностями. Наш народ зіткнувся з найнебезпечнішою загрозою за всю свою історію: демографічний крах, колонізація, унаслідок – захоплення багатств нації, “культурна війна”. Ще 35 років тому намагалися створити так звану “homo sovieticus – радянську людину”, точніше російськомовного раба. Зауважмо також, що й нині, стараючись переконати світ про голодомори в Україні, ми не звертаємо увагу на душомор. Голодомор в Україні був злочинно організований упродовж 1921–1922 рр., 1932–1933 і 1946–1947 рр., а душомор українців розпочався 1917 року і триває понині. Аналоги подібного масового нищівного наступу на душу народу важко віднайти у світовій історії [2, с. 390].

Аналіз нашої історії свідчить про те, що українському народу притаманний свій вияв людського мислення, поведінки, релігійності, форм християнської організації, за якими він живе до сьогодні. Християнство не заперечувало всього того, чим жив наш народ до його прийняття. Але воно принесло східнослов'янському народові вищу мораль, ідеали і культуру, осередками яких стали церкви. Хрещення Русі-України, 1034-ліття якого відзначаємо цьогогоріч,

привело до глибокої християнізації українців, їхньої великої побожності та моральності, формуванню в них самосвідомості, національної єдності, зміцненню основ національної культури, вихованню добрих послідовників Христової науки й одночасно патріотів своєї землі. Християнством були просякнуті всі аспекти їхнього суспільного, родинного й особистого життя.

Отже, особливою прикметою нашого народу є релігійність. Християнство прийшло до нас без жодного переслідування чи спротиву ще з апостольських часів. Ще до святого Володимира частина суспільства визнавала Ісуса Христа Господом Богом. Християнами були вже київські князі Аскольд і Дир, княгиня свята Ольга. У нас збережено дохристиянські звичаї – фольклор, гаївки, колядки тощо. Уже в генах нашої хліборобської цивілізації маємо почуття релігійності. Хлібороб сіє та косить, але водночас чекає від Вищої Сили дощу й тепла для росту посаженого чи посіяного.

З-поміж позитивних рис нашого народу варто виокремити також і його щирість. Ця прикмета душі належить до моральної чесноти – справедливості та злучена з правдомовністю та людяністю. Розрізняють у загальному щирість на словах і щирість у всій своїй внутрішній наставленості та зовнішній поведінці.

Крім цього, наголошуючи на чесноту справедливості, ми повинні сказати, що вона є складником чотирьох кардинальних моральних чеснот.

Справжня щирість найперше проявляється у ставленні людини до Господа Бога. Той, хто не має чистого сумління (духовний голос Бога в його душі), не може претендувати на те, щоб його вважали за щирого. На жаль, щирість українців часто надживають їхні вороги. Ось чому вона повинна бути пов'язана з повагою до себе й до інших і розсудливістю. Занадто довірлива щирість може завдати шкоди і кривди.

Позитивна риса українців – їхня талановитість, що є даром Божим. Український народ має рідкісні фізичні та духовні дари Божі. Наприклад, українці лідирують у досягненнях із ракетознавства та багатьох інших галузях науки,

про що мало знаємо, бо тривалий час ми не мали своєї держави, а успіхи присвоювали собі чужинці. Згадаймо талановитість Івана Пулюя, як вченого, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки.

Вродженою рисою українців є їхня господарність. Вони історично належали до хліборобської цивілізації, основаній на приватній власності, що вимагає індивідуальності й одного господаря, який має відповідальність за цілість свого майна й тим сам зобов'язаний мати чесноти, що властиві господареві. Підтвердженням цього є те, що українці освоїли навіть Зелений, Сірий і Вишневий Кліни в Азії, Канадські прерії, місіонські степи Аргентини та пущі Південної Бразилії (Паранщина).

Отже, коли хочемо відродити позитивні риси українського народу й здобути справжню державність, мусимо відродити село. Це добре розумів В'ячеслав Липинський, який писав у "Листах до братів-хліборобів": "і немає іншої дороги до нашого земського та духовного добра, як привернути почуття господарності в нашій країні" [3, с. 16].

Наступна позитивна риса нашого народу – витривалість. Складно знайти у світі народ, які зазнав стільки лиха. Він пережив напади половців, печенігів, монголів, турків і татар. Усі вони зникли на нашому полі, як роса на сонці, а ми за Божою благодаттю і опікою святої Покрови живемо.

Співпраця, згода, єдність є теж позитивними прикметами українців. Хоча недруги, які хочуть знищити наші душі, уже роками втовкмачують нам протилежне. Проте історія жодного народу не знає і не мала такого стану, як козацтво. Щоб створити таке елітарне військо, треба було великої мудрості. Козацтво громило ворогів у їхніх же столицях. Тільки українська історія має блискучу перемогу над московським військом під Конотопом, де 30 тисяч найкращої московської кінноти полягло за один день. Козацтво під проводом полковника Гуляйницького розбило московське військо і створило реальну загрозу для Москви.

Референдум 1 грудня 1991 року засвідчив, що за самостійність України проголосувало понад 90% її населення. До речі, Помаранчева революція, а також Революція гідності,

що здивували світ, також стверджують, що ми вміємо, якщо хочемо, триматися разом.

Позитивною прикметою нашого народу є також примирливість. Навіть чужинці, пишучи про наш народ, підкреслювали, що ми ніколи не використовували війни як своє ремесло. У нашому минулому не можемо знайти доказів, що українці завойовували чужі землі й чужі народи.

У нашому народі християнська віра тісно пов'язана з патріотизмом. Сповідник віри Патріарх Йосип Сліпий підкреслював: "Християнин як все інше, так і свою Батьківщину має любити в Бозі і для Бога. Без Бога ми були б нічим, а без батьків і Батьківщини ми не були б тим, чим ми є. І тому по Богові людина найбільше повинна і зобов'язана своїм батькам і Батьківщині. Після Бога першенство має любов до Батьківщини. То значить, коли Батьківщина в небезпеці і закликає своїх дітей до оборони, вони повинні залишити батька і матір для неї, а ніколи противно. Жертвуючи своє життя за Батьківщину, дають найбільший доказ любові своїх батьків і рідних. Любов Батьківщини оперта на любові Бога і з нею злита в одну велику любов, повинна бути діяльна-активна. Слова св. ап. Йоана: "Дітоньки! Не любімо словом, ані язиком, лише ділом і правдою" (2 Ів. 3, 18) стосується і кожної людини, отже і до любові Батьківщини. Добрий патріот – це людина передусім праведна, шляхетна, жертвенна і безінтересовна. Праця над ушляхетненням свого духа і серця повинна тісно в'язати любов Батьківщини зі сповненням своїх обов'язків. Щоб любити свою Батьківщину, треба пізнати красу рідної мови й історію свого народу, і та любов має бути жертвенною" [4].

Ще багато інших добрих прикмет притаманні нашому народу, зокрема, гостинність і вміння знайти себе серед інших. Українці відразу стараються навчитися мови й пристосуватися до довкілля. Це прояв шляхетної душі українця. Це дуже рідко проявляється в інших народів. Українці мають більше позитивних прикмет, ніж негативних. Сьогодні в національних рисах українця, його ментальності, душі змінилося дуже багато. Насамперед чітко помітні державницькі ідеї, що підкреслює глибоке переживання українського народу за долю

створених національних святинь і цінностей. Боротьба за формування і плекання духовності та культурно-національної тотожності стала психоповедінковою домінантою. Опіка Господа Бога, церкви в найважчих хвиликах народного буття є могутньою опорою в збереженні української ментальності. Ми витримали і здобули Українську державу, бо характер людини й народ проявляється якраз у хвиликах лихоліть і труднощів.

Перед нами повинні як приклад стояти велетні духу народу й нашого християнського благочестя. З-поміж велетнів духу маємо: святих Ольгу й Володимира Великого, Антонія і Феодосія Печерських. Особливе місце посідають митрополити Андрей Шептицький та Іван Огієнко, патріарх і кардинал Йосиф Сліпий. З-посеред мирян перед нами стоять могутні постаті Юрія Дрогобича, Григорія Сковороди, Костя Ушинського, Івана Пулюя, Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Григорія Ващенко та новіших героїв нашого часу.

Усі вони вмiли використати свої позитивні риси духовності, побороти негативні схильності та стати для нас джерелом і взірцем до наслідування.

Закликом до зростання українців у позитивних рисах є слова Тараса Шевченка: "Борітеся, поборете. Вам Бог помагає!"

Список використаних джерел

1. Гаврилів Н. Ідеологія українського націоналізму як чинник формування національної свідомості студентської молоді. *Ідеологія українського націоналізму на сучасному етапі розбудови української держави*. Івано-Франківськ, 2006.

2. Кирчів Р. Проблеми національної духовності і енцикліка "Сотий рік". *Церква і соціальні проблеми. Енцикліка "Сотий рік"*. Львів, 1993.

3. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Львів, 1920.

4. <https://ounuis.info/publications/499/z-nahody-40-richchia-upa-slovo-patriarkha-yosyfa-slipoho.html>.

ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ - БІБЛІЙНИЙ ПРИНЦИП

Формування держави неможливе без обрання певних правил державотворення. Суспільствознавство як наука вже давно визначила правила державотворення. Зі свого боку світоглядні курси чітко доводять, що кожен ідеологічний напрямки мають певні правила, без виконання яких неможливе існування держави. А історія підтверджує, що недотримання цих «правил гри» призводить до втрати державності. Наша держава, на превеликий жаль, під час державотворення після розпаду Радянського союзу, замість того щоб від самого початку вирішувати головні питання – формування ідеологічного напрямку розвитку країни, почали «накладати» на «радянську» ідеологію «європейські цінності». Тому ми отримуємо «симбіоз цінностей», що зі свого боку не може дати якісно нових змін, і замість очікуваних результатів покращення життя ми маємо колапс практично в усіх напрямках.

Спробую нагадати принцип формування культури та існування цивілізації.

Культура – сукупність матеріальних і духовних цінностей, які створило людство протягом історії; історично набутий набір правил усередині соціуму для його збереження та гармонізації.

Цивілізація – людська спільнота, яка впродовж певного періоду (процес зародження, розвиток, загибель чи перетворення) має стійкі особливі риси в соціально-політичній організації, економіці та культурі (науці, технологіях, мистецтві тощо), спільні духовні цінності й ідеали, ментальність (світогляд).

Відносини в країні, яка розвивається, формуються на принципах співіснування, що нормують ухвалені закони відповідно до певних моральних принципів, виконання яких контролює держава, і коли культурний розвиток держави досягає свого апогею максимально сформованими сталими відносинами суспільства, з часом держава отримує цивілізаційні процеси стабільного існування без радикальних змін. Щоправда, цивілізаційні процеси можуть призвести й до занепаду, коли законотворчі процеси знищують моральні принципи. Це *деморалізація – моральний занепад, розклад, розбещеність, утрата культурних і духовних (нематеріальних) цінностей. Занепад дисципліни, настрою, утрата здатності до дії, праці, активності* [1, с. 150].

На жаль, на сьогодні в Україні чітко простежуємо чинники деморалізації майже на всіх рівнях, що й призводить до занепаду державності й економіки країни. Я завжди наголошую на факті, який можу довести в публічному просторі, що вирішення всіх без винятку проблем у державі лежить у моральній площині. Державні мужі, які не зрозуміють цієї аксіоми, можуть довести не просто до деградації суспільства, а й навіть до знищення країни, і мені справді прикро, що ці елементарні речі не розуміє певна кількість людей, від якої залежить майбутнє нашої держави.

Ми маємо багато прикладів деморалізації суспільства, які нав'язують Україні з інших країн. Можливо, певні закони й непогані, але наша держава має певні стійкі підвалини радянської ідеології, які дуже складно вивести з мізків людей, що не хочуть бачити реальність і приклади європейського суспільства.

Ураховуючи реалії сьогодення, мої знайомі запитують мене: що нас чекає в майбутньому? Я не можу говорити, що маю єдине правильне бачення, але спробую змалювати свою суб'єктивну позицію на основі біблійних джерел та інформації, яку я отримував упродовж життя.

Насамперед хочу привернути вашу увагу на те, що свого часу Даниїлові було відкрито видіння Навуходносора, пов'язаного з бовваном, що мав золоту голову (пробраз Вавилону та самого Навуходносора), груди та плечі срібні

(з часом стало зрозуміло, що це прообраз Персії), нижню частину тулуба мідну (мідь була символом наступної Грецької імперії Олександра Македонського) залізне лоно та стегна (Римська імперія за допомогою заліза створила власну імперію) і нижню частину ніг та стоп із глини та заліза, що не можуть з'єднатися (логічно, що це прообраз сучасного світу). Тобто ми зробили невеликий екскурс до пророцтва Біблії, які на сьогодні перебувають у стадії, коли «Камінь» без допомоги людини відірветься від скали та розіб'є ноги і знищить самого «Боввана», після чого буде створено нову систему відносин між людьми під керівництвом Ісуса [2, с. 862–863].

У Біблії багато сказано про останні часи, і головною проблемою людини є гордість. Коли люди: «Називаючи себе мудрими, вони потуманіли і славу нетлінного Бога замінили на подобу образу тлінної людини, і птахів, і чотириногих, і гадів. Тому-то їй видав їх Бог у пожадливостях їхніх сердець на нечисть...» [3, с. 195]. Зокрема й на сексуальні девіації. А сталося все тому що: «...бо пізнавши Бога, не прославили Його, як Бога, і не дякували, але зникчемили своїми думками, і запаморочилось нерозумне їхнє серце» [4, с. 195].

Зважаючи на зазначене, ми можемо трохи зрозуміти сьогоднішнє, але повніше, що нас чекає, пояснює апостол Павло в 2-му посланні до Солунян у 2-му розділі, де вказано, що вже тоді діялася таємниця *беззаконня*, але ще є *той, що тримає*, у кінці прийде той *беззаконник*, якого в кінці заб'є Господь Ісус Духом уст Своїх. Є декілька трактувань, що утримує беззаконня. Я ж хочу проаналізувати теорію, що беззаконня утримує влада, яку формує суспільство. Спочатку це були люди, які були близькими нащадками Ноя, тому, хоч і вклонялися ідолам, мали певні логічні моральні настанови й загалом суспільство завжди мало потребу в певних правилах співіснування. З часом Бог дає ці знання через Мойсея ізраїльському народові, а потім Римська імперія починає сповідувати навіть християнство. Епоха Відродження взагалі створила світ таким, який мав достатньо великі моральні настанови, але... Часи сьогодення нам чітко доводять повну деградацію суспільства, нав'язування аморальних законів фактично породжує беззаконня, яке внаслідок

породжує хаос та анархічні й ліві погляди в суспільстві як такі, що знищать чинний керівний клас (я так розумію, що Диявол використав цих людей і віддає на знищення), який певною мірою і стримував беззаконня до наших часів. І тоді на «арену» вийде антихрист, або беззаконник, який наведе певний порядок та спробує нав'язати власні погляди людству загалом. Після чого прийде Ісус Христос, який знищить антихриста та створить новий світовий порядок «тисячолітнє царство» [5, с. 258].

Я дуже коротко описав моє бачення майбутнього глобального світу, але що чекає нашу Україну? На мою думку, наша країна повинна вийти з цього глобального світу, який знищує себе, та, можливо, стати тим суспільством, де сам Ісус буде головним у країні. Країні, яка стане новим цивілізаційним центром. Зрозуміло, що це моє бачення, але навіть, якщо це не так, то високі моральні християнські настанови потрібні нашій державі. Бо біблійний принцип співіснування в суспільстві універсальний. Його використовували практично в усіх успішних країнах світу, але гордість людей призвела до деморалізації цих країн, що врешті-решт призводить до самознищення.

Насамперед національна ідея має містити ключовий ідеологічний складник. У різні часи суспільство мало різні напрями розвитку і зрозуміло, що й різні ідеологічні складники. **Ідеологія** (грец. *ιδεολογία*, від *Ιδεα* – «прообраз, ідея» і *λογος* – «слово, розум, учення», буквально вчення про ідеї) – організована в систему сукупність ідей у формі соціально-економічних моделей, настанов, гасел, програмних документів партій, філософських концепцій тощо. Ключовими ідеологіями на цей час можна назвати:

- соціально-політичні (анархізм, консерватизм, лібералізм, неолібералізм);
- класові (соціалізм);
- національні (нацизм, націоналізм);
- інші (фемінізм, гуманізм).

Ідеологічні вчення різні, але головна концепція ідеології – унормувати суспільні відносини задля існування держави.

Біблія чітко говорить про утопічність усіх без винятку світських ідей існування країн, бо в підсумку описує не просто занепад державного устрою, а встановлення правління Ісуса Христа. Про це йдеться в Об'явленні, коли суспільство прийде до суспільної деградації через фактор, коли правителями почнуть ставити люди, які мають гроші, а не за провидінням Бога, що ми і спостерігаємо в ці часи [6, с. 314–315]. Тому новий культурний розвиток в Україні просто потрібно будувати на певних моральних принципах, і кращих, ніж християнські, я поки що не бачу. На принципах відповідальності перед Богом і суспільством за власні вчинки, бо, як говорить Біблія, що тільки вчинили ви одному з найменших братів Моїх цих, так Мені ви вчинили [7, с. 39].

Суспільний запит, по суті, формує суспільні відносини. Який сьогодні суспільний запит в Україні? Чесність і порядність людей при владі. А це можливо досягти лише через відповідальність людини й передовсім перед Богом.

Список використаних джерел

1. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія. Том 1. Академія, 2000. С. 150.
2. Біблія. Київ : Українське біблійне товариство, 2014. С. 862–863.
3. Біблія. Східноєвропейська гуманітарна місія, 2017. Рим. 1:22–24. С. 195.
4. Біблія. Східноєвропейська гуманітарна місія, 2017. Рим. 1:21. С. 195.
5. Біблія. Східноєвропейська гуманітарна місія, 2017. Сол. 2:1–12. С. 258.
6. Біблія. Східноєвропейська гуманітарна місія, 2017. Об. 18. С. 314–315.
7. Біблія. Східноєвропейська гуманітарна місія, 2017. Матф. 25:40. С. 39.

КУРСИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ ЯК ШЛЯХ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Після здобуття незалежності України у вітчизняній педагогіці почали висловлювати думки про потребу змінити освітню концепцію або навіть освітню парадигму, звернувши увагу на процеси деідеологізації, гуманізації, гуманітаризації освіти на противагу панівній підготовці вузькопрофільних спеціалістів для індустріальної економіки і соціальної сфери. Однак філософсько-освітні науки в межах цих пошуків істотно звузили ціннісно-світоглядне ядро освіти до таких положень, як полікультурність, толерантність, свобода від традиції, а загальний зміст освіти – переважно до базових запитів масової культури.

Відповідно до європейської практики в ціннісно-смісловому вимірі освіти пропонують орієнтуватися на громадянські цінності, а також на запити роботодавців (найяскравіше про це свідчить перехід освіти на компетентнісне навчання), наголошуючи на узгодженні виробничих інтересів з особистісними особливостями та навичками, як-от, лідерство, самостійність, оволодіння практикою тайм-менеджменту, твердими та м'якими навичками.

На тлі відсутності глибинних ціннісних підстав освітні трансформації супроводжуються безмежними потоками інформації, що містять, крім ціннісно значущої та достовірної інформації, сумнівне за якістю і змістом «інформаційне сміття», що провокує формування некритичного сприйняття дійсності. У ціннісній площині результатом впливу на процес розвитку особистості таких технологічно потужних, але знецінених із погляду критичного знання обсягів інформації, є втрата системою освіти статусу не тільки джерела

знань, а й світоглядних цінностей, з-поміж яких мала б бути й національна ідея.

Проте ідеал педагогіки завжди був спрямований на реалізацію призначення людини. Ідеал освіченої людини зазвичай формувався в певній філософській системі, пов'язаній із культурною площиною, складниками якої є культуруотворювальні релігійні ідеї, духовно-моральні цінності, перевірені часом. Саме вони були фундаментальним смисловим ядром ідей освіти.

І тому в сьогоднішній назріла потреба ініціювати переосмислення самого поняття освіти через повернення до неї таких значущих категорій, як ідея освіти, без якої неможливо говорити про інтегрувальні цілі та смисли освіти, про перспективи розвитку окремої людини і культури в країні, що дало б змогу вітчизняній педагогіці виробити адекватні цілям і сенсам методи й форми сучасної освіти.

Варто зазначити, що в концепції Нової української школи так і не актуалізовано тих завдань, які раніше входили до кола педагогічних цінностей і цілей, але поступово випали з фокусу педагогічних наук: внутрішня сутність людини, її прагнення, сенс життя. Увагу на цих питаннях зосереджував ще К. Ушинський: «Якщо педагогіка бажає виховувати людину в усіх вимірах, то вона має насамперед дізнатися про неї також у всіх вимірах» [1, с. 199].

У цьому напрямі курси духовно-морального спрямування цілком могли б стати потужним стрижнем національної системи освіти, завдяки здатності запропонувати освітньому процесу наповнення перевіреними часом вищими сенсами як національною ідеєю освіти. У відносно недавніх роботах Ю. Габермаса [2] вказано на явну неспроможність постмодерністських суспільств створювати власні цінності поза межами біблійного джерела суспільної моралі й індивідуальної етики. Саме в такому розумінні можна, на наш погляд, розглядати курси духовно-морального виховання, зокрема християнську етику, як потужний складник світоглядної, ціннісної підвалини вітчизняної культури, тоді як освіта формує відповідну культурним цінностям парадигму виховання і систему трансляції знань.

Традиційна християнська культура як фундаментальну підставу освіти і її ціннісно-сміслового горизонту висуває концепцію преображення особистості зі всіма її складниками, на якій базовані стосунки релігії з колом педагогічних наук і яка здатна виконати низку покладених на неї функцій щодо освіти.

Нова українська школа мала б стати найважливішим чинником, що забезпечує духовну та соціокультурну модернізацію українського суспільства, проте, на жаль, у процесі її запровадження ми не побачили ціннісно-цільових підстав реформування освіти. Хоча метою Нової української школи проголошено всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей і наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості, проте культурна компетентність у НУШ, на жаль, обмежена лише художньо-естетичним складником. Тому духовно-ціннісна освіта має бути невід'ємною ланкою загальнокультурної компетентності сучасного школяра і головним носієм національної ідеї.

Отже, треба повернути освіті високі духовні ідеали, щоб базові духовно-моральні цінності пронизували весь навчальний зміст, стали його наскрізним компонентом загалом та основою громадянської і культурної компетентностей, на основі яких стане можливою духовна консолідація українського народу.

Список використаних джерел

1. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. *Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: у 2 т.* Київ : Радянська школа, 1983. Т. 1. С. 192–479.

2. Habermas J. On the Relation between the Secular Liberal State and Religion. *The Frankfurt School on Religion: Key Writings by the Major Thinkers.* New York : Routledge, 2005. P. 339–348.

СВІТОГЛЯДНО-ЦІННІСНА СКЛАДОВА В ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ ВИБОРІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЇЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

В основу формування національної ідеї мають бути покладені світоглядно-ціннісні концепти в поєднанні з цивілізаційним вибором України, базовані на природній соціальній самоорганізації людських систем і принципах християнської демократії. Спробуємо нижче обґрунтувати саме таке бачення формування української національної ідеї.

Почнемо з того, що цивілізаційний вибір – це політичний вибір держави з відповідним наповненням його культурним контекстом, який формується під впливом упровадження цього вибору.

Основа культурного складника – світоглядно-ціннісна.

З огляду на відсутність існування «нейтрального» світогляду та з розумінням того, що кожен світогляд має власну систему уявлень про людину, її гідність, сенс життя, покликання і т. д., можна стверджувати про потребу апелювати до духовної спадщини українського народу, яка є наскрізно християнською [1, с. 49]. Премудрість Божа прийшла на київські пагорби з Володимировим хрещенням і лягла в основу всієї київської цивілізації. Ідеться про євангельські цінності та моральні принципи, що осяяли культуру наших предків і стали міцними підвалинами для об'єднання українського народу та розвитку нашої державності. Упродовж тисячолітньої історії ця мудрість залишалася фундаментом софійної цивілізації київського християнства, основою державотворчих прагнень нашого народу, колискою його моралі. Ця Премудрість – дороговказ для особистого життя, спосіб

здійснення морального та політичного вибору [8, аркуш 1 із 11].

При цьому «держава для багатьох українців залишається омріяним горизонтом, елементом романтичного національного епосу, абстрактною сутністю без чітких інституційних параметрів. Питання консолідації українського суспільства та легітимації в умах українців інституту держави – один із ключових екзистенційних викликів нашої сучасності. Надто в умовах воєнної агресії з боку Російської Федерації. Від здатності ефективно відповісти на ці два ключові виклики залежить наше майбуття. Більшість громадян сьогоденної України народилася в епоху великого перемир'я, що настало на наших землях із завершенням Другої світової війни. Перемир'я – не зовсім мир. Тривалий мир можливий лише за умов задоволення вимог справедливості, дотримання прав людини та норм міжнародного права. Однак ніхто не перешкоджає нам уже сьогодні здобути значну перемогу на внутрішньому фронті, закладаючи міцні ідейні засади єдності та порозуміння в українському суспільстві» [9], об'єднуючи український народ навколо спільної національної ідеї.

Цю потребу підтверджують мудрі слова, які ще 1941 р. проголосив митрополит Андрей Шептицький: «Завдання українського народу буде в тому, щоб створити такі суспільно-християнські обставини, які запевнювали б громадянам правдиве і стале щастя та мали досить внутрішньої сили, щоб поборювати відцентрові тенденції внутрішнього розладу й успішно захищати межі від зовнішніх ворогів. Такою могутньою та такою, що забезпечує щастя всім громадянам організацією може бути Батьківщина тільки тоді, коли не буде цілістю, зложеною штучно з різних і різнорідних частин, а подібним до моноліту організмом, себто тілом, оживлених одним духом, що з внутрішньої життєвої сили розвивається, доповнює внутрішні браки і з природи є здоровим, сильним, свідомим своїх цілей, не тільки матеріальним, але й моральним тілом» [7, с. 3–4].

Щоб отримати більше пояснень, завдяки яким можна краще зрозуміти та дізнатися відповіді на питання, як наблизити наші організації до природних організмів і підійти

до формування і побудови сучасної моделі природно-соціальної суспільної самоорганізації в Україні, варто скористатися чудовим дороговказом для цього – Декретом Митрополита Андрія Шептицького під заголовком «Ідеалом нашого національного життя...» (грудень, 1941 р.), відомим під назвою «Як будувати рідну хату» [7], написаного також під час кризи [2].

Зважаючи на те, що предмет політики – це облаштування спільного життя, за яким передбачається забезпечення спільного блага, а найважливішими цілями культури є цілісне вдосконалення людської особи і благо всього суспільства, можна зробити висновок про те, що вони тісно взаємопов'язані та взаємозалежні, бо спрямовані на один результат, у процесі досягнення якого постійно взаємодіє культурне і цивілізаційне: культура забезпечує духовне наповнення цивілізації, цивілізація забезпечує створення умов для розвитку культури [3].

Якщо політика – це те, що стосується нас всіх (за словами грецького філософа і засновника реалістичної метафізики Аристотеля), то ми – складник і чинник впливу на системи, у яких живемо, які створюємо і які здатні змінювати, бо «людська особа – це основа і мета політичного життя», де «політична спільнота по-справжньому втілюється в стосунках із народом», а «головна характеристика народу – це участь у спільному житті та спільних цінностях, що слугує підвалиною для духовного й морального сопричастя», де «суспільні цінності не лише зумовлюють, а водночас спрямовують різні прояви культурної сфери, економічних і соціальних інститутів, політичних рухів і режимів, законодавчої системи та інших структур, за допомогою яких суспільство набуває зовнішніх форм і постійно розвивається» [6, шп. 384–386].

Говорячи про український народ, спочатку потрібно визначитися і зрозуміти, що таке Україна. Цим питанням в Україні задалися члени Несторівської групи, керуючись при цьому міждисциплінарним підходом з урахуванням релігійного та інших аспектів, досліджуючи й аналізуючи різні підходи до конфлікту ціннісних систем за ознаками національної ідентичності, періодів історичного цивілізаційного

розвитку (колоніальний, постколоніальний; індустріальний, постіндустріальний) та заходженням в Україну правил Європи. Ці показники всі зразу накладені на одних і тих самих людей. При цьому в усіх соціальних групах збігається показник відсутності безпеки, який також належить до категорії цінностей, що не відповідає євроінтеграції. Це не лише тому, що спрацьовує чинник культурного стресу, бо немає спільного понятійного контексту, а ще й тому, що нас відрізняє недовіра до державних інституцій і змішаність суспільних сенсів, за якими Україна ближча до Америки, ніж до Європи [1, с. 20].

Але Україна зробила свій політичний вибір, уже навіть отримавши кандидатство в члени Європейського Союзу. Рухаючись цим вибором, політикам і нам усім варто нагадати про забуті концепції Роберта Шумана, названого 1960 року «Батьком Європи», який ще 1958 року говорив: «Нас закликають схаменутися і задуматися про християнські основи Європи, формуючи демократичну модель управління, яка шляхом примирення переростає у вільну, рівну, солідарну та мирну «спільноту народів», що своїм корінням сягає основних християнських цінностей» [10, с. 5]. Принципи ЄС: верховенство закону, дотримання прав людини, захист прав меншин, демократичний розвиток, рівність, універсальність закону любові (демократичний принцип любові до ближнього – великий «європейський експеримент»), жертовність, субсидіарність. Коріння справжньої демократії вимагає служіння, що базується на принципі рівності, практиці братерської любові, особистій свободі та повазі до прав людини (усе це є в ученнях Ісуса; демократія була «неодмінно євангельською», оскільки її основою була любов; «демократія буде або християнською, або її взагалі не буде»; антихристиянська демократія переродиться в пародію, яка потоне в тиранії чи анархії (за Шуманом)) [10, с. 56]. Держава водночас повинна працювати на спільне благо і поважати права громадян (європейські держави визнають права людини як основну цінність, ці права тепер можна знайти у Європейській конвенції прав людини). Така доктрина взаємовідповідальності стала основоположним принципом

ЄС. Цей плюралістичний принцип захищає громадянське суспільство [10, с. 105], що керується цінностями ЄС, а саме: свобода, рівність, солідарність/єдність, мир. Для Шумана майбутня об'єднана Європа мала бути як християнською, так і демократичною. Європейська історія глибоким корінням сягає християнської історії. Перерізавши це коріння, Європа втратить такі ключові поняття, як рівність, людська гідність, толерантність і взаєморозуміння [10, с. 57]. Шуман говорив: «Мати європейський дух – означає свідомо належати до культурної сім'ї та бажати служити цій спільності взаємозалежно та без жодних прихованих мотивів гегемонії чи егоїстичної експлуатації інших», «наше століття, котре стало свідком катастроф у результаті боротьби національностей та націоналізмів, має спробувати примирити нації в наднаціональній асоціації. Ми забезпечимо повагу до різноманітності націй та їхніх поривів, координуючи їх так, як координуються регіони в межах країни» [10, с. 62]. «Ми повинні створити свіжу ідеологію для мільйонів європейців. Ми всі маємо змінитися глибоко всередині, щоб знайти шляхи вирішення наших найбільших проблем» [10, с. 66–67]. Пропагуючи це, Шуман відчував, що бракує чогось. Одним із цих браків було недостатнє бажання глибоких внутрішніх змін у самих країнах. Жодна допомога американців, чи то економічна, чи то військова, не зможе змусити французів, німців або європейців узагалі «любити ближнього як самого себе» [10, с. 63].

Отже, повертаючись до потреби у формуванні української національної ідеї з урахуванням цивілізаційного вибору нашої держави, варто глибше застановитися на її світоглядно-ціннісній основі, що в перспективі забезпечить умови для таких суспільних відносин, які вийдуть на природну самоорганізацію людських систем, базованих на принципах християнської демократії.

Список використаних джерел

1. Канафоцька Галина. Формування цінностей нової генерації в умовах суспільних трансформацій. LAP LAMBERT Academic Publishing, International Book Market Service Ltd., member of OmniScriptum Publishing Group, 2018. 51 с.

2. Канафоцька Г. П. Природно-соціальна модель суспільної самоорганізації. *Матеріали XX Київського міжнародного форуму «Шляхи духовного розвитку людини і суспільства»*, (Київ, 30-31 трав. 2020 р.). Київ : МБКОФ «За покликом серця», 2020. 83 с.

3. Канафоцька Г.П. Просвітництво в оновленні особистісних, соціальних і суспільних систем. *Матеріали ХVІХ Київського міжнародного форуму «Шляхи духовного розвитку людини і суспільства»*, (Київ, 25-26 трав. 2019 р.). Київ : ХСП, 2019. URL : <http://crs-center.org/sluzhitel-hsp-galina-kanafotska-vzyala-uchast-u-hih-mizhnarodnomu-kiyivskomu-forumi-shlyahi-duhovnogo-rozvitku-lyudini-i-suspilstva>.

4. Канафоцька Г. П. Що маємо робити: руйнувати чи змінювати? Роздуми після Форуму відповідальних християн, що проходив у м. Львів 18 серпня 2018 року, про роль і значення просвітництва в процесах вибору. Київ : ХСП, 2018. URL : <http://crs-center.org/shho-mayemo-robiti-ruynuvati-chi-zmynuvati>.

5. Канафоцька Г. П. Морально-ціннісні концепти чергових політичних виборів в Україні в контексті просвітництва виборця. Київ : ХСП, 2019. URL : http://crs-center.org/8989-2/?fbclid=IwAR3DOHNzF4tq7udbXkP9UZg65sNoARGJ7QcRf19RKDRgQE7iIna87u_tACg.

6. Компендіум соціальної доктрини Церкви. Київ : Папська рада «Справедливість і мир» ; Кайрос, 2008. 549 с.

7. Митрополит Андрей Шептицький. Як будувати рідну хату. Тернопіль : Видавничий відділ Фондації «Справа Патріарха Йосифа», 2012. 48 с.

8. Наша свята Софія. Послання Блаженнішого Святослава з нагоди століття відновлення соборності українського народу та його держави. Вих. ВА 19/016. URL : http://news.ugcc.ua/documents/nasha_svyata_sof%D0%86ya_poslannya_blazhenn%D1%96shogo_svyatoslava_z_nagodi_stol%D1%96ttya_v%D1%96dnovlennya_sobornost%D1%96_ukrainskogo_narodu_ta_yogo_derzhavi_85063.html.

9. о. Зелінський Андрій, ТІ. Стежками Софії Київської: рефлексії на послання Глави УГКЦ. URL : https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/authors_columns/azelinsky_column/74447/?fbclid=IwAR3Emkj6aqYH05yo7hJXMtb-y6aip9jW12G47USWRsaj0aBpInwm41jrln4.

10. Фонтейн Джефф. Глибоке коріння: забуті концепції Роберта Шумана. Київ : Видавництво Сергія Пантюка, 2018. 144 с.

МОВНА КОНЦЕПЦІЯ ТВОРЕННЯ НАЦІЇ

Упродовж періоду незалежної України мовне питання є важливим у суспільстві. Під час російсько-української війни воно отримало більшої ваги, оскільки наративи російської пропаганди змушують задуматися російськомовних українців над власною ідентичністю. У сучасному глобалізованому світі національні мови – найважливіший елемент національної ідентичності та спадщини європейських націй. Ці основоположні постулати закріплені на найвищому державному й законодавчому рівнях багатьох європейських держав. Відома римська максима «*Center lingua facit – Мова творить народ!*» ставить мовне питання в низку важливих державотворних проблем.

Французький Закон Тубона від 4 серпня 1994 року в першій статті чітко визначає, що: «Французька мова – основоположний елемент ідентичності та національної спадщини Франції» [4]. Тобто французи визнають рідну мову найважливішим елементом творення сучасної французької нації. Окрім того, цей закон зобов'язує французький уряд щороку до 15 вересня подавати звіт про розвиток і стан французької мови в країні. Мовна історія французьких законів довга.

1635 року створено Французьку академію, головна мета якої – фіксувати стан французької мови та регулювати її. Задля цього почалася робота над словником французької мови, перше видання якого вийшло 1694 року. Закон періоду Великої французької революції, ухвалений 1794 року (так званий закон другого термідора другого року), на відміну від попередніх королівських указів, було спрямовано проти місцевих мов, діалектів і говірок. Він складався всього з чотирьох статей, але передбачав піврічне ув'язнення за вживання

інших мов на території Франції. Прихильником мовної концепції творення держави був французький король Генріх IV Наварський Бурбон [4].

Теоретики мовної концепції державотворення розглядали мову як інструмент об'єднання людей у спільноти. Зокрема, український мовознавець О. Потебня стверджував: «Мова об'єднує людей в їх творчій розумовій діяльності в більшу чи меншу родину – націю. Звідци значення мови, як творчої сили цілої нації, бо вона не тільки зближує людей на ґрунті порозуміння, але й разом з тим служить основним засобом творчого розвитку цілої нації. Через те мова і є основна ознака нації. Без мови нація не була б нацією (етнічно-культурною одиницею), бо кожна нація характеризується творчим змаганням до свого найвищого національного ідеалу» (М. П. – мова оригіналу) [5].

Німецький учений В. Гумбольдт стверджував: «Між душею народу і мовою повна ідентичність, бо їх одну без одної не можна мислити» [1, с. 68]. Інший німецький учений К. Фослер сформував теорію про відмінність між мовами як наслідок відмінностей національних духів, бо кожна нація має свій дух.

Відомий мовознавець І. Огієнко про мову та державу писав: «Тільки рідна мова приносить людині найбільше й найглибше щастя, а державі – найсильніші патріотичні характери. Без добре виробленої рідної мови нема всенародної свідомості, без такої свідомої нації – нема державності, як найвищої громадської організації, у якій вона отримує найповнішу змогу свого всебічного розвитку й виявлення» [1, с. 69]. Сучасний дослідник І. Лопушинський вважає, що «державна мова – це інструмент злагоди, єднання всіх громадян держави навколо загальнодержавних проблем, це інструмент добробуту й захисту інтересів громадян держави. Якщо суспільство повним обсягом не послуговується державною мовою, на нього чекають колосальні екологічні, політичні, духовні й інтелектуальні втрати» [1, с. 70]. Дослідник І. Іванов указує на процес формування політичної нації завдяки мові: «Величезна культурна спадщина українського етносу, його традиції і цінності – особливо мова – становлять

засади для подальшого формування української політичної нації. На кожному з етапів націогенезу мовні питання відіграють провідну роль і є своєрідним стрижнем національно-державного будівництва. Мова, як головна ознака нації, забезпечує нормальне функціонування етнонаціонального організму в усіх його виявах» [1, с. 72].

Термін «державна мова» з'явився в період виникнення національних держав. У мононаціональних державах немає потреби юридично закріплювати державну мову. Статус державної (офіційної) мови в багатонаціональних країнах закріплено законодавчо (конституцією). Отже, більшість держав має офіційну мову, якою розмовляють «офіційно», якою спілкуються з державними установами, якою розмовляють у школах і судах, яку можна почути в засобах масової інформації. У деяких країнах є декілька офіційних мов.

Державна мова – правовий статус мови, уживання якої обов'язкове в офіційних документах та загалом у публічних сферах суспільного життя в державі (законодавство, управління, судочинство, освіта тощо). Державна мова постає як мова національності, яка самовизначилася в певній державі. Уживання державної мови закріплено традицією або законодавством [3]. Державною мовою в Україні, згідно зі ст. 10 Конституції, є українська мова. Водночас ця ж стаття гарантує вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України [2].

Першим положенням, що регулювало мовне становище в Україні, була *10-та стаття I Розділу Конституції України від 28.06.1996*. Згідно зі статтею, державною мовою в Україні утверджувалася лише українська мова [3].

1999 року 55 народних депутатів зробили два конституційні подання щодо офіційного тлумачення окремих положень статті 10 Конституції України щодо обов'язковості застосування державної мови в органах державної влади і місцевого самоврядування, а також у навчальному процесі, у державних навчальних закладах України [2]. Суд ухвалив, що положення Конституції України зобов'язують застосовувати державну – українську мову як мову офіційного спілкування посадових і службових осіб під час виконання

службових обов'язків, у роботі й у діловодстві органів державної влади.

Закон України «Про засади державної мовної політики» № 9073 від 3.07.2012. Ухвалення закону відбулося з порушенням законодавчих норм, норм регламенту ухвалення законів та їхнього попереднього розгляду. Цей закон мав двох авторів – Вадима Колесніченка та Сергія Ківалова. Закон розширював межі регіональних мов. Трактуювання терміна «рідна мова» в проєкті закону досить суперечливе, адже в ньому сказано: «рідна мова – це перша мова, якою особа оволоділа в ранньому дитинстві». Тобто людина може назвати рідною мову будь-якої країни, якщо за якихось причин саме нею першою оволоділа. 2018 року закон був визнаний антиконституційним [3].

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програма теле- та радіоорганізацій» від 16.06.2016. Цей закон зобов'язує теле-радіоорганізації під час радіомовлення забезпечувати частку пісень державною мовою не менше 35% від загального обсягу пісень, поширених протягом доби, зокрема, не менше 35% від загального обсягу пісень, поширених у кожному проміжку часу з 7:00 до 14:00 та з 15:00 до 22:00.

Указ про Десятиріччя української мови №156 «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України» від 31.05.2018. Цей указ спрямований на поліпшення становища української мови в усіх сферах суспільства. Він забезпечує десятирічну підтримку книговидавничої справи, а також розвиток електронної словникової бази та вільний доступ до неї для всіх громадян; проведення конкурсів на створення медійних продуктів державною мовою, заохочення молоді до вивчення української мови.

«Про забезпечення функціонування української мови як державної» №5670-д. Новий закон забезпечує регулювання проблемних питань мовного становища в Україні:

– створення мережі державних курсів із вивчення української мови для осіб без громадянства та іноземців, оскільки

однією з вимог отримання громадянства є знання державної мови;

– запровадження системи рівнів володіння українською мовою міжнародного стандарту, який присвоюватимуть після складання відповідного іспиту;

– регулювання мови спілкування держслужбовців під час виконання службових обов'язків (депутатів, суддів, осіб офіцерського складу, прокурорів, адвокатів, медпрацівників тощо).

Цей закон намагалися кілька разів бойкотувати, проте Конституційний Суд визнав його легітимність.

Отже, під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну мовне питання стало державотворчим і отримало нове звучання. Велика кількість російськомовних громадян перейшла на українську мову через безпекові проблеми. Водночас мовне законодавство України, що зобов'язує використовувати українську мову як офіційну, ще не досконале. На жаль, мовне питання залишається і залишиться відкритим та невирішеним упродовж кількох наступних років.

Список використаних джерел

1. Іванов І. Мова в контексті етнонаціонального розвитку України: теоретико-методологічні засади. *Наукові записки*. Вип. 37. С. 62–73.
2. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
3. Мовне законодавство. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Мовне_законодавство.
4. Павлюх М. Мовна концепція творення нації. URL : <https://matrix-info.com/movna-kontsepsiya-tvorennya-natsiy/>.
5. Потебня О. Мова, національність, денационалізація. Київ, 1992.

Тищенко Лариса
Рибалка Людмила

ХРИСТИЯНСЬКІ ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА КОНЦЕПЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО МЕСІАНІЗМУ (ВІД КИРИЛО-МЕФОДІВЦІВ ДО ІНІЦІАТИВНОЇ ГРУПИ «ПЕРШОГО ГРУДНЯ»)

Повномасштабний воєнний наступ, який Росія розпочала 24 лютого 2022 року, поставив кожного українця перед вибором між самовідданістю й бажанням вижити за будь-яку ціну, між жертовністю та егоїзмом, між ненавистю й любов'ю. У зверненні «Як нам жити в умовах війни?» духовні лідери нашого народу, члени ініціативної групи «Перше грудня» зазначають: «З початком війни життя в Україні різко змінилося – і маємо тут на увазі не лише смерті та страждання. Знову, як і на майданах, вразило світ чудо самоорганізації українців, коли кожен знаходить собі своє завдання, не чекаючи на команду згори. У Президенті світ побачив переконливого лідера нації. Український воїн став натхненним захисником і рятівником. Медики та рятувальники допомогли зберегти численні життя. Волонтер перетворився на носія жертовного благодіяння. Дипломати розгорнули потужний другий фронт. Журналісти – третій, інформаційний» [8]. Тобто більшість українців стала на бік любові, вразила світ самовідданим і жертовним захистом Батьківщини.

Водночас, спираючись на досвід боротьби з радянським режимом і творення незалежної української державності, І. Юхновський, М. Маринович, Є. Захаров та інші члени групи «Перше грудня» констатують наявність певних негативних явищ у сучасному суспільно-політичному житті, які породжують недовіру між співвітчизниками, ведуть до

розбрату. Адже «наші слабинки нікуди не поділися – вони лише причаїлися. Нікуди не зникли непрофесіоналізм влади, корупція, вибіркове правосуддя, нехтування суспільними інтересами заради особистих... Ми зуміли, зберігаючи розмаїтість своїх політичних симпатій, водночас стати партнерами у святому ділі захисту Батьківщини. Проте, як засвідчують соціальні мережі, наша схильність до ворогування також нікуди не поділась» [8]. Важкість і водночас потреба зберегти в умовах війни любов у власному серці, щоб зберегти шанс у майбутньому, після перемоги, відчутти себе щасливою людиною, актуалізує питання виховання на християнських духовних цінностях. Саме християнські духовні цінності є протидією сповнення нашого життя лише почуттям ненависті або безнадією. Саме вони спонукають громадянина взяти в руки зброю або хоча б зробити допис у соцмережах не для того, щоб вивищитися завдяки іншим, а заради захисту слабких і вразливих перед жорстоким насильством.

Дослідження історико-культурної спадщини українського народу доводить, що багато філософів, істориків, учасників визвольного руху XIX–XX ст. розглядали християнські духовні цінності як основу концепції українського месіанізму. У релігієзнавстві термін «месіанізм» (від староевр. «машіах» – помазання) визначають як віру в майбутнє пришествя месії, тобто Божого посланця, Спасителя, покликаного знищити зло і встановити на землі «царство небесне». Уявлення про месію виникло серед стародавніх юдеїв під час т. зв. «вавилонського полону» (VI ст. до н. е.), коли в об'язі месії виступав завойовник, що мав «відновити порядок». У християнстві месія – епітет Христа як рятівника від земних страждань. За першим пришествям Христа має настати друге пришествя, під час якого буде завершена місія, яку поклав на нього Бог-Отець, – урятувати все людство [5].

Водночас у філософії, історії та політології термін «месіанізм» застосовують, щоб позначити прагнення нести свої цінності іншим, підпорядкувати їх принаймні духовно та психологічно. Коли значна частина певного етносу охоплена ідеєю історичного покликання до «порятунку» та «вдосконалення» інших народів, має місце феномен культурного

та політичного месіанізму [4]. Цей феномен, уявлення представників певного етносу про його обраність Богом або історією може призвести до руйнівних наслідків. Зокрема, протиставлення «цинічного» Заходу та «високої духовності» Росії в минулому й сучасності її політичне керівництво використовує, щоб виправдати війну проти України. Однак упродовж XIX–XX ст. у народів, яких підкорили імперії, месіанізм слугував духовним опертям у боротьбі проти асиміляції, за відродження власної державності. Уважаємо слушною думку І. Лосева, що й сьогодні українському народові варто взяти участь у боротьбі не тільки за військове, а й культурне та духовне лідерство, уникаючи політично корисливих елементів месіанізму [4].

Формування концепції українського месіанізму розглянуто в монографічному дослідженні І. Пасічника, П. Кралюка «Український месіанізм» [6]. Зокрема, окремі розділи вказаної праці присвячено «Книзі буття українського народу» – програмовому твору Кирило-Мефодіївського братства (1846–1847) [6, с. 90–97], месіанським очікуванням ідеологів українського націоналізму першої половини XX ст. [6, с. 166–181]. Трансформацію уявлень про місію України за часи незалежності розглянуто за періодами перебування на посаді Президента України Л. Кравчука (місія – презентувати на міжнародній арені державу як молодого гравця), Л. Кучми (місія – внутрішня модернізація країни, багатовекторна зовнішня політика), В. Ющенка (місія – формування єдиного політично-культурного простору, зовнішньополітична орієнтація на Захід) [6, с. 214].

Месіанські ідеї учасників Кирило-Мефодіївського братства розглянуто також у публікаціях В. Артюха [1]. Аналіз змісту програмового твору цієї організації – «Книги буття українського народу» – дає змогу дослідникові зробити висновки про те, що основою історіософських поглядів учасників українського визвольного руху 40-х рр. XIX ст. були такі уявлення:

– рух історії спричинений Божою волею; веде до ідеального стану, де люди живуть відповідно до заповіді любові до ближнього [1, с. 7];

– український народ, який постійно жив за чеснотами «воля» та «рівність», довів відданість Богові;

– Україна – Христос слов'янських народів, за образом Христа вона виконує свою спокутувальну місію [1, с. 9].

Варто погодитися з висновками В. Артюха про те, що саме вірність українського народу християнським духовним цінностям кирило-мефодіївці вважали підставою для його майбутньої провідної ролі в житті слов'янських народів Європи. Про це переконливо свідчать такі фрагменти з «Книги буття українського народу»: «[97] І пропала Україна. Але так здається. [98] Не пропала вона, бо вона знати не хотіла ні царя, ні пихи, а хоч і був цар, та чужий, і хоч були пани, та чужі; а хоч з української крові були ті виродки, одначе не псовали своїми губами мерзенними української мови і самі себе не називали українцями, а істий українець, хоч був він простого, хоч панського роду, тепер повинен не любити ні царя, ні пана, а повинен любити і пам'ятувати єдиного бога Ісуса Христа, царя і пана над небом і землею» [3].

Кирило-мефодіївці вважали, що християнська заповідь любові до ближнього вимагає від людства суспільної солідарності: «[42] 40. А сьому ще гірша неправда, бутсім установлено од бога, щоб одні пановали і багатились, а другі були у неволі і нищі, ...бо хто любить к[о]го, той хоче, щоб тому було також хороше, як і йому» [3]. Зазначимо, що солідаризм як стратегія мобілізації соціуму в період серйозних криз або загроз – надзвичайно актуальний для сучасного українського суспільства.

Уявлення про те, що невід'ємним складником світогляду українця-патріота мають стати християнські духовні цінності, було притаманне також Д. Донцову, ідеологу українського націоналізму першої половини ХХ ст. (на пізньому етапі його творчості). Еволюція поглядів Д. Донцова від захоплення соціалістичними ідеями до повного їх заперечення та войовничого християнського месіанізму розглянуто в праці І. Пасічника, П. Кралока «Український месіанізм» [6], дисертації І. Шліхти «Дмитро Донцов як ідеолог і теоретик українського націоналізму» [7]. Наведемо витяг із праці «Дух нашої давнини» Д. Донцова: «У характеристиці

українця давньої провідної верстви нашої кидаються в очі всі основні прикмети нашої "ліпшої людини" тої доби, з усіма прикметами правдивої провідної касты: по-перше — шляхетність, почуття гордосты, непокірливосты супроти чужих і супроти долі, відплата за зневагу, чесність, замкнутість, відраза до зла, по-друге — мудрість, признання закону вищої моральної сили над собою, віра в Бога, признання вищосты загального над партикулярним, любов отчизни, слави, пошана предків; потрете — відвага, завзяття, героїчний войовничий дух» [2, с. 38]. Отже, ідеолог українського націоналізму вважав віру в Бога запорукою визнання людиною вищосты (пріоритетносты) загальнонаціональних інтересів над особистими, вузько корисними. Однією з причин поразки Української революції 1917–1921 рр. Д. Донцов уважав байдужість до віри її провідної сили – інтелігенції початку ХХ ст. [2, с. 38]. Також Д. Донцов відкидав формальну релігійність, обрядовість, адже віра в Бога була передусім людським визнанням вищої моральної сили над собою.

Значимо, що й сьогодні ворожість деяких «лідерів думок» до християнського вчення може відіграти негативну роль у боротьбі за збереження української державності. За Д. Донцовим сьогодні ми переживаємо часи «великого розділення» (у книзі «Дух нашої давнини» – часи антихристів, епохи «калі») [2, с. 308–310]. В умовах війни і вірянин, і людина з атеїстичним світоглядом мають бути переконані в тому, що «ніхто більшої любови не має над ту, як хто свою душу поклав би за друзів своїх» (Від Івана 15:13).

Отже, приєднуємося до закликів ініціативної групи «Перше грудня» «відчувати на своєму плечі руку Господню» і дотримуватися в повсякденному житті норм моралі, сформованих під впливом християнського етичного вчення. «Ми повинні ясно собі уявляти, що буде для нас перемогою: не захоплення чужих територій, не руйнування російських міст, не дзеркальне повторення «засобів» російської війни, а закріплення назавжди нашої незламної волі зберегти свою незалежність та суверенітет» [8].

Список використаних джерел

1. Артюх В. Історіософія Миколи Костомарова. *Світогляд – Філософія – Релігія : збірник наукових праць*. 2012. № 2. С. 5–15.
2. Донцов Д. Дух нашої давнини. Мюнхен – Монреаль, 1951. 141 с.
3. Костомаров М. І. Закон Божий (Книга буття українського народу). *Ізборник : вебсайт*. URL : <http://litopys.org.ua/rizne/kmt02.htm> (дата звернення: 27.06.2022).
4. Лосєв І. Від меншовартості до месіанізму. *Український тиждень*. 2018. 24 трав. URL : <https://tyzhden.ua/Columns/50/214358> (дата звернення: 27.06.2022).
5. Месіанізм. *Українська релігієзнавча енциклопедія : вебсайт*. URL : <https://ure-online.info/encyclopedia/mesianizm/> (дата звернення: 27.06.2022).
6. Пасічник І. Д., Кралюк П. М. Український месіанізм : монографія. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. 220 с.
7. Шліхта І. В. Дмитро Донцов як ідеолог і теоретик українського націоналізму : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 2005. 18 с.
8. Як нам жити в умовах війни? *Ініціативна група «Першого грудня» : вебсайт*. URL : <http://1-12.org.ua/2022/04/20/4298> (дата звернення: 27.06.2022).

Katy Faust, USA

CHILDREN'S RIGHT TO THEIR MOTHER AND FATHER

My heart has been united with yours during your long months of pain, suffering and sacrifice. So it's a joy to speak with you, and encourage you to rebuild your nation into one which can withstand future threats- both internal and external.

The West has been captivated by the Ukrainians' willingness to defend their homeland. We look in awe at the ordinary people who have taken up arms to defend their motherland. People like Yaryna Arieva and Sviatoslav Fursin.

Newlyweds Yaryna Arieva and Sviatoslav Fursin have joined the battle to fight for their country

I too admire that. But the fundamental hope for your nation will not be found in this man and woman standing guard in the streets of Kyiv. It will be found in the home they create together. No nation has a future without strong marriage.

My name is Katy Faust. I am the founder and director of Them Before Us, dedicated to defending children's right to their mother and father. It is this right- the right of every child to be known and loved by the two people responsible for their existence- that will build a strong Ukraine.

Unlike your nation, the United States is not under attack from an external army. We are under attack from within. Culture changes, legal changes, and technological changes are joining forces to dismantle the fundamental building block of our society- the family. As a result, our children are suffering and our nation is weakening.

Culturally, the United States has embraced the dangerous notion that adult sexual and romantic desire is the highest good. The result is a national culture that considers children to be burdens, obstacles, or entitlements rather than precious gifts to nurture and steward.

Many western nations have embraced the faulty legal idea that marriage exists to validate the emotional bond of adults. The reality is, marriage is the only institution that unites the two people to whom children have a natural right, their mother and father. And when marriage is legally redefined, mothers and fathers become legally optional in the life of a child. The problem is, that children suffer when they lose their mother or father- whether by war or because a law has deemed them unnecessary.

And now, technological changes that create children in laboratories, rather than in the loving embrace of parents like Yaryna and Sviatoslav, are manufacturing children who are intentionally motherless and fatherless.

The result is, American children are in crisis. We have skyrocketing rates of teen depression, anxiety, and suicide. Our children are sexually confused, struggling in school, and at increased risk of neglect and abuse. How can this be happening in the wealthiest country in the world? Because money will never give children the same benefits that Yaryna and Sviatoslav can give through their lifetime commitment to one another.

There are three staples of a child's social and emotional diet—mothers love, fathers love, and stability. All three can only be found in life-long, man/woman marriage. When any one of these three is missing, a child is at increased risk of mental, physical, and emotional struggles.

Yaryna and other mothers offer children female-specific nurture and soothing. They naturally encourage the development of children's fine motor skills, excel at every day caregiving, are primarily concerned with their child's immediate emotional and physical well-being, and their maternal bond sets children up for healthy attachment in future relationships.

Sviatoslav and other fathers offer children provision and protection, naturally encourage a child's gross motor skills, maximize their children's cognitive development, safely push children to their limits, help sons to channel their physicality and aggression, and satisfy their daughters longing for male love so they don't seek it from bad men.

Neither Yaryna nor Sviatoslav are optional in the life of their children. Further, their babies will not just need them for two months, or two years, or 12 years. Their children will need both of them all their life. That kind of longevity and stability can only be found in a lifelong marriage.

Children in the west have plenty of food. But, many of our children are emotionally starving because they were deprived of their mothers' love, father's love and/or stability. Our prisons are overflowing with fatherless children, behavioral therapists are overwhelmingly treating children from broken homes, our streets are inhabited by teens without a dad, and children who grew up outside of strong marriages are dropping out of school, committing suicide, and becoming teen parents at record rates.

Do not follow the example of the United States. Do not believe the narrative that the "Modern Family" which requires children lose their mother or father, is either beneficial or "progressive."

As you chart your course for a strong national identity, I encourage you, on behalf of Ukrainian children today and

Ukrainian children not yet born, to embrace and strengthen the traditional Ukrainian family- father, mother, and children together. Building up your education system is important, and establishing a strong military matters. Rebuilding your economy is critical. Creating a society where Ukrainians thrive is my hope for you. But you will have none of that if you forsake the family.

May Ukraine raise up an army of Yarynas and Sviatoslavs who create, protect and nourish your country's most important resource- Ukrainian children.

Jana Jochová

THE FAMILY AS A TRADITIONAL (CENTRAL) EUROPEAN VALUE

In life, few things affect us more than what kind of family we are born into. A nuclear, basic family (mom, dad and children) is the smallest human community, but with the greatest influence on the future of each of us. This is even if we never know our parents, for example as orphans. Through multi-generational and other family relationships leave a specific family footprint throughout society. In fact, one could say that as families are, so is society. The responsibility you take as well we learn in family relationships is a source of broader responsibility at the municipal, regional, national and transnational. Stacks of sheets of paper have been written about the family, and the goal here is not to repeat things completely obvious. But families still hold society, passing on values, traditions, faith and life to future generations. Families still survive all sorts of social experiments, and cultural revolutions, so they are a thorn in the side of revolutionaries and ideologues since the Great French Revolution. Families are still a resource of economic wealth, creativity and solidarity. Families are still considered the foundation of society and they were never canceled or eradicated. These are all proofs that the family is based on need itself human nature. As such, the family is something so obvious to many people that they do not have it need to talk about it and do not understand why it should be any serious social or political question. Even for most politicians, this is still not a big topic. Other problems are for them much more interesting, so family policy is still more of a Cinderella today. And this is despite the fact that in the cultural and in the academic world for several decades we can observe ongoing efforts to redefine the family, its total contempt and dilution.

Despite the fact that family policy is extremely multi-layered, it is currently its main task to reverse negative trends and preserve the civilizational nature of European roots in our society. It is the most important existential and existential task of state policy in this field. Therefore, it is really a family policy of the state so necessary. If we agree with the idea that we do not measure the happiness of society by money, the amount or increase of GDP, but by the willingness to have children and raise them, it is high time to turn around and set a new direction. It is positive that our Czech society (and we believe that other countries) still has its family on the highest ladder of their life values and that for the most part we still look to children more as a blessing rather than a problem. Only those who call themselves "progressive", want to get rid of beliefs, to "free" us from him, as they say. Despite the fact that they call themselves "Progressives", their activities do not bring progress, but on the contrary bring instability to society, dependence on isolated individuals on the state and thus lead to the collapse of all functional social systems. However, real progress is being made by politicians who are for the family and want to enable families to have so many children, how much they long for. It is not without interest that today in Europe they appear mainly not in its western, but in the Central European part. That is why there is a need to strengthen global political cooperation in Central Europe. Central Europe, with its pro-family orientation, can be an inspiration, hope or even a regeneration for the whole West.

Before each election, especially in the Chamber of Deputies, political parties usually boast about everything they have already done well for families and what else they are planning. But most promises remain on paper or, even worse, it is fulfilled in such a way that the state turns into even more chaos. When receiving for some types of new laws in the Czech Republic, authors must meet the legal obligations to address the impacts, for example on the environment (EIA) or regulation (RIA). A similar process that would deal with how the laws affect families and family life, however, does not exist. It is, of course, debatable how much would be the obligation has survived at all, but at least it would have one clear benefit. Lawmakers would be about how their intentions will fall on families with children, they had to think at least a little, eg to calculate financial claims with regard to families, and justify the need for such a law.

САМОАКТУАЛІЗОВАНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В РУСЛІ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЩАБЕЛЬ ПРАКТИЧНОГО ЗДІЙСНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

У нашому сьогоденні відбулася подія, яка потребує не тільки ментальної та моральної зібраності всіх тих, хто сукупно становить українську націю, а й заглибленості в практичну реалізацію тих понять, які є важливим стрижнем існування українців як нації. Ідеться про воєнну агресію Росії проти України. Стрижневим поняттям – практична реалізація української національної ідеї.

Для тих, хто працює у вищій школі, важливо розуміти, що саме здобувачі вищої освіти – це ті, які проведуть цю ідею в життя суспільства, реалізують її у своїх професійних осередках [1]. Адже «українська національна ідея відображає головні національні інтереси і задає оптимальний напрям розвитку країни, як у сьогоденні, так і на майбутнє» [3; 4]. І важливими завданням на сьогоденні постає підготовка молоді не тільки як ефективних фахівців, а й як професіоналів, що усвідомлюють простір нового сьогодення, живуть у просторі саме своєї країни, цінують і впроваджують у своїй професійній діяльності її цінності. Але для цього треба бути розвиненою особистістю і мати не тільки знання, щоб усвідомити національну ідею, зрозуміти, як упровадити її в сьогодення власної діяльності активної професійної одиниці своєї країни, а й уміти цінувати вже здобуті надбання країни, цінувати та вміти відрізняти її особливості й уміти розуміти розвиненість власної особистості як цілу низку культурних надбань [2; 3].

Спеціалісти розглядають самоактуалізовану особистість як ту, що вміє працювати на високому ефективному рівні, але в минуле відходить застосування цього поняття тільки для особистісного зростання. У сучасності саме самоактуалізована особистість має змогу впроваджувати найвищі ідеї країни та бути носієм гуманістичних світових ідей, адже вона буде відчувати свою силу й відповідальність за те, яким є навколишній світ, і не буде бачити корисних змін; вона буде вміти спиратися на себе в цих важливих питаннях і вміти ставати осередком сили, носієм чистоти й захисту національної ідеї. І саме прагнення до самоактуалізації, як зазначають дослідники гуманістичного спрямування у педагогіці і психології, потрібне для повноцінного розвитку людини, розкриття і самоактуалізації особистості [1; 2].

Працюючи з темою розвитку й соціалізації особистості в Придніпровській державній академії фізичної культури і спорту, ми досліджували розвиток у студентів третього курсу ПДАФКіС як різних аспектів самоактуалізації, так і прагнення до неї. В експерименті взяло участь 67 студентів спеціалізації «Фізичне виховання». Ми отримали дані кожного досліджуваного за одинадцятьма шкалами опитувальника самоактуалізації особистості А. В. Лазукіна в адаптації Н. Ф. Каліна (де також ураховано прагнення до самоактуалізації). За здобутими результатами, усі шкали самоактуалізованості були сформовані не нижче за 40 відсотків. Але найбільший відсоток маємо за шкалами «Орієнтація в часі» (60%) та «Сформованість цінностей» (59%), що свідчить про те, що здобувачі третього курсу ПДАФКіС орієнтовані і на сьогодення, реалізацію в ньому, і на цінність самоактуалізації. Найнижчі відсотки в дослідженні отримано за шкалами «Погляд на природу людини» й «Самоповага». Ці шкали описують віру в людей, у могутність людських можливостей і саморозуміння, можливість поважати свою думку й орієнтуватися на неї. Оскільки дослідження відбувалося до початку воєнного стану, то ми, зважаючи на нові обставини й потребу впроваджувати й піднімати значення національної ідеї, наголошуємо, що особливу увагу у вихованні здобувачів вищої освіти треба звертати на їхній моральний і духовний

розвиток, адже за положеннями української національної ідеї саме «"особистість – принцип буття" є духовним законом суспільного, політичного життя й державного будівництва» [4]. Зі свого боку самоактуалізована особистість слугуватиме захисту рідної країни.

Подальші дослідження вбачаємо у вивченні того, як вплинуло перебування у воєнних умовах на особистість здобувачів вищої освіти, зокрема й на їхню самоактуалізованість.

Список використаних джерел

1. Андрюшина Л. Л., Родіна Ю. Д., Анпольська А. Е. Інновації сучасної освіти для здійснення самоактуалізованості студентів майбутніх фахівців. *Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту: збірник наукових праць*. Харків : ХДАФК, 2019. 214 с.
2. Гордовський Т., Федотова Т. Самоактуалізація особистості: теоретичне осмислення проблеми. URL : <https://www.inforum.in.ua/conferences/19/46>.
3. Медвідь Ф. Взаємозв'язок національної і релігійної ідей в контексті релігійно-духовного життя України. *Вісник УАДУ*. 2003. № 1. С. 363–368.
4. Сабадха В. Українська національна ідея та концепція особистісного буття : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2011. 175 с.

ДУХОВНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Національна ідея України в період війни зосереджена на остаточній перемозі над рашистськими загарбниками, які намагалися денацифікувати, пригнічувати й утискати українську націю.

Національна ідея покликана об'єднати, згуртувати народ і надихати його на подвижництво. Це духовна концентрація національної самосвідомості, розуміння народом суті свого існування, свого призначення. Для нас, українців, вона веде до незалежності (самостійності), державності, соборності.

У нинішніх умовах із авангардної трійки національної ідеї виокремлюється державність. Буде незалежна Українська держава – буде і самостійність, і соборність. Утратимо державу – будемо рабами москви та знову зануримося в історичну темряву, у якій перебували багато століть.

Водночас «державність» розуміють у широкому і якісному значенні: наш орієнтир на цивілізовану державу сучасного європейського типу. Тому українська національна ідея доповнюється її концентрацією: атрибутами української державності: цивілізаційність, демократія, духовність.

Ідейним рухом національної ідеї є націоналізм, сутність якого передбачає прагнення людини й народу до свободи, як політичної, так і економічної. Без усякої тиранії ні над нацією, ні над особистістю.

За ці цінності безперестану й мужньо українці завжди боролися, а нині ведуть фінальну боротьбу з російською армудою за утвердження нашої мрії та національної ідеї.

Цивілізаційний світ побачив святу місію Української держави, зрозумів, у чому одвічна сила України і де «закопаний» її найдорожчий скарб. Ми потрібні народам світу

не лише як годувальники, а і як рятівники від звироднілого російського агресора, який розпочав убивчу війну та геноцид проти України та людства. Світ потрібно врятувати від безумців, які володіють ядерною зброєю. Бо, як проголосив французький інтелектуал Анрі Мальро, ХХІ століття або буде століттям духовності, або його зовсім не буде.

Хижу природу рашистського агресора вже давно зрозумів і відчув увесь світ. Її сутність ще в ХІХ сторіччі описали російські письменники: «російський народ, який, плутається по Європі і шукає, що може зруйнувати, знищити лише для розваги» (Ф. Достоєвський). «Усю свою історію російська нація борсається в лайні й водночас бажає потопити в ньому весь світ» (І. Ільїн), «якщо росіянам дозволити вибрати собі ватажка, вони вибирають найбільш брехливого, підлого, жорстокого, разом із ним вони вбивають, грабують, гвалтують. Згодом звалюють на нього всю провину і знищують його, а через певний час церква проголошує його святим» (М. Салтиков-Щедрін).

Поступово, але систематично і свідомо російська влада примусово перетворювала більшість населення в послухну «біомасу», яка ніколи не була щасливою, знаючи, що хтось живе краще за них. А оскільки до прогресу влада не здатна, то злоба їй постійно переслідує. Усю енергію вона витрачає на брехливу пропаганду, а у своїх бідах звинувачує Україну й Захід. За 20 років путінський режим нічого путнього не зробив. Фактично нічого не зроблено для щасливого та можливого життя населення росії. Окупанти нам довели, що вони навіть не знають правил належної гігієни та інших правил соціального співіснування.

Російська церква відкрито підтримувала й підтримує загартбницьку владу та масово трансформувала агресивний дух до всього цивілізованого світу й зокрема до України.

На цьому фоні росія розірвала зв'язок із космосоціальним цілим, нав'язуючи всьому світу соціально-історичну катастрофу через розв'язані війни проти людства, свободи, демократичного устрою, утвердження моральних і духовних гуманістичних принципів. Вона шалено бореться з усіма, хто заважає існуванню авторитарного режиму, довічної

диктатури, пожиттєвої влади її очільникам, і нічого доброго своєму населенню, а опонентам – кров, смерть, геноцид і лихо.

Спровокована росією війна з Україною, яку весь світ засуджує, поступово перетворюється в континентальну, а там уже й близько до третьої світової. Після неї, як підкреслив Айнштайн, воювати будуть камінням та палицями! Поки що Україна охороняє весь світ від такого сценарію. Але вона потребує підтримки як матеріальної, так і інформаційної. Остання така ж результативна, як і попередня. Перемагає завжди правда, а не брехня. Натомість уся росія потопає в брехні! «Россия во лжи!»... і її забезпечує потужна інформаційна державна індустрія, яка транспортує потоки міфів, наклепів, побрехеньок, небилиць, видумок тощо. Це та брехня, яка зовсім не стикається з реальністю, але легко «вселяється» в мислення більшості пересічних громадян. А, як відомо, мислення всіх людей має властивість причиновості.

Отже, авторитарний режим росії, мобілізувавши всі способи впливати на суспільство та світ через свідомість, отримує «зелене світло» на будь-яке рішення, яке вже народ не контролює. У росії фактично відсутні викривальні інституції, незалежні медіа з атакувальною функцією, заблоковано доступ до об'єктивної, адекватної інформації, розгорнута ошаленіла антиукраїнська пропаганда, до якої приєдналися й білоруські державні ЗМІ. У ютуб заходять лише ті громадяни, які можуть самостійно мислити. Підраховано, що всього в РФ 40 тисяч журналістів. З них лише 20 працюють сумлінно та чесно, виконуючи свої громадянські обов'язки.

Інші працюють «за корито»?! Про таких говорять, що хоч вони й добре мовлять, а зло роблять. Унаслідок: неправдиві слова не тільки самі собою погані, вони також заражають душу злом. Про це яскраво написав В. Гафт:

Гнойник созрел, лишь
Надави и брызнет.
И потечет рекой кровавый гной.
Народ российский
Разучился мыслить.
Им делают инъекции

Останкинской иглой!

Таких подонков не было во власти,

Так на Земле еще никто не лгал.

Он возбуждает низменные страсти,

Чтоб русский украинца убивал.

Війна, яку розпочала росія, відкрито спричиняє геноцид та вбиває все живе. Це великий злочин проти людства, а їхній «пахан» – найвищий злочинець, першочерговий до Гаазького суду.

Але незважаючи на асиметричність військової техніки та чисельності війська, наша армія безустанно йде до повної перемоги над мордором та орками.

Наша непереможеність базована на духовному імперативі української нації. Духовність нації – непереборна сила. Як не казався Радянський Союз підкорити Афганістан завдяки своїй у рази більшій армії та військовому арсеналу, нескорений національний дух уселив в афганців таку силу, яка дала суттєвого копняка одній із найбільших у світі армій.

Духовність людини характеризує шлях до себе. Це той безпечний шлях до формування свого внутрішнього світу, що дає змогу людині не залежати від обставин зовнішнього життя. Це внутрішня енергія особистості, «це дух, що тіло рве до бою, рве за поступ, щастя й волю» (І. Франко).

Для нас особистість – це індивідуальна неповторність нації, найбільша її цінність і творець майбутнього. Нація – це також історична особа, яка формує загальний дух народу як потік інтелекту, волі й емоцій кожної особистості.

У національній ідеї важлива духовна ідентичність особистості та суспільства.

Кожна особистість, керуючись національною ідеєю, намагається зрозуміти: з ким я є, куди я рухаюся разом із суспільством і яка моя відповідальність на шляху до свободи та щасливого життя.

Вона свідомо про те, що кожна людина без суспільства неможлива і ставить перед собою екзистенційне запитання, як я впливаю на навігацію свого життя в суспільстві, завдяки кому та з ким я розкрию свій потенціал, яка моя роль в існуванні праведності навколо мене тощо.

Так у духовному потоці утворюється ентелехія як загальна мета поколінь, яка впливає зі специфічної можливості часу й побажань нинішніх поколінь (Карл Маннгейм).

На цій основі формується соборність як органічна єдність суспільства та внутрішня природна спільність людей. Прагнення до соборності – це прагнення до національної ідентичності, до взаємної довіри, духовної близькості членів суспільства, людяності, відчуття співпереживання, внутрішнього почуття солідарності тощо.

Духовність – це трансформація духу. Гегель визначав, що «Бог є дух», а «Дух є Бог». Дух не лише субстанція, а й стан активності, потік ідей, уявлень, мислення, інтуїції, молитов, почуття тощо.

Розуміння духу як подиху означає, що дух володіє енергією. Дух – це дія надсвідомості у свідомості, який має примат над буттям (М. О. Бердяєв).

Духовність як рух розуму, мислення, волі, яка, трансформуючись через інформацію та просвітлення, володіє казуальністю і веде нас до духовної істини.

Символом духовної істини є християнська Трійця. Як свято воно одне з найважливіших для християн. У цей день згадують подію, яка ознаменувала триєдність Бога – Отця, Сина і Святого Духа, що є ключовими поняттями як у християнській, так і загалом в українській ментальності. У ній зафіксовано можливість самоототожнювати природне з надприродним, земне з божественним, Бога й Ісуса як людини, який стверджував: «Я й Отець – Ми одне», «А коли я чиню... то повірте ділам, щоб пізнали й вірували ви, що Отець у мені, а я – ув Отці». Христос пояснював, що богами називають тих, до яких слово Боже було (Від Івана 10:38, 35, 36). Саме вони доносили духовну істину, шлях якої веде до вічного життя та забезпечує стабільність цивілізаційного прогресу людства.

Важлива умова зберегти життя – усвідомлена здатність людини до самоототожнення з іншою людиною. Це і є чи не основна цивілізаційна проблема людства. З ким чи з чим уподібнює себе людина, від цього залежить її духовний струмінь і потік свідомості, спрямований на бажану феноменальну реальність, у якій людина є творцем.

Трійця – це неподільне ціле, яке формує істину соціальної поведінки, що височіє над приватними інтересами взаємодійних сторін. Це символ «стрибка» соціальної поведінки, у якому окреме збігається із загальним.

Трійця – це також єдність соціальних складників. Засвоений масовою свідомістю символ Трійці виявляється тією духовною передумовою, яка дає змогу окремій українській людині з її особливими інтересами побачити в собі всю свою Батьківщину, зрозуміти себе як складник державної цілості та прийняти як істину загальноукраїнські цінності.

У часи війни з ворожою росією, яка принесла нашим громадянам біди й нещастя, поневіряння і скрути, саме в Трійці український народ побачив божественну силу, яка здатна привести до перемоги.

Трійця, виражаючи тотожність різних явищ, символізує такий дух народу, який омине внутрішні катаклізми та не допустить зовнішніх, а також історично отримує можливість накопичувати позитивні досягнення, акумулюючи їх та створюючи щораз більшу базу добробутного та вільного буття для себе та майбутніх поколінь.

Критерієм істини символу духовної істини є доля історичного суб'єкта, у цьому випадку – українського народу. Через війну росії проти нашої цивілізації в українців виникає ще потужніше масове духовне прагнення до перемоги як істини колективної свідомості та духу.

Цінність духовної істини полягає також у тому, що дає можливість здобути абсолютне знання, яке спроможне «з'єднувати» колективні та приватні істини, що відкриває шлях до соціальної гармонії.

Духовність – це безкінечний шлях до формування свого внутрішнього світу, що дає змогу людині людині не залежати повністю від контексту зовнішнього життя, тобто залишитися зі своєю природною і набутого надприродною суттю.

Так само українська нація повинна постійно звертатися до своєї самості, відновлювати, прокладаючи через урахування своєї історії, свого історичного досвіду шлях до самої себе.

Тут духовність збігається з національною ідеєю. Важливо усвідомити велику історію українського етносу, у дзеркалі якого світ побачить її, як автопортрет людства. У нас вистачає духовних прикладів та дієвого досвіду, що зробило українську націю суб'єктом світової історії.

Подвиги українців у боротьбі за порятунок світу не лише формували духовну хвилю, а й посилювали духовність трьох тисячоліття.

Духовність не зводять до лише збудження ідей. Це спосіб життя. Бо всю повноту буття людини орієнтує і спрямовує дух. Це заклик згори зробити те, що не робиться не природним, а надприродним чином.

Відомий київський філософ С. Кримський сконцентрував поняття справжньої духовності як служіння людям.

А ще Григорій Сковорода називав святими тих, хто чинив добро для людей та породжував своєю любов'ю нове творіння, перетворюючи світ у новий початок, та тих, хто за життя боровся за ті закони, які будуть установлені в майбутньому. Опираючись на послання апостола Павла, він стверджував, що молитви, у які вселилася енергія Духа, провісники майбутнього світу, спрямованого на благо для інших. Сила Духу забезпечує перемогу нового творення. Павло закликає християн жити як народ, який не думає вертатися в єгипетське рабство, а з усіх сил намагатися умертвити те, що несе смерть, та жити оновленим життям, яке створив Святий Дух для тих, кого він веде.

Ушановуючи пам'ять усіх святих, що в землі Українській просіяли, ми згадуємо всіх святих, що в подвигах, трудах і жертвності набували благодаті Духа Святого. Це не лише ті, яких канонізували українські митрополити, а й усі ті, хто вели і ведуть нас до Царства Божого (досконалого суспільства).

Свята княгиня Ольга, св. кн. Володимир, Ярослав Мудрий, Нестор Літописець, Володимир Мономах, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Тарас Шевченко та багато інших світочів нашого народу залишили яскравий слід в історії української самобутності.

До святих зараховуємо й тих, хто на цей час бореться з абсолютним злом у сучасному світі. Нині воно (зло) проходить не лише між нами й агресивною росією – державою з її нестриманими дикими геополітичними бажаннями, а й через кожну людину в багатьох країнах. Але на імперську експансію звернули увагу лише тоді, коли вона вдарила в обличчя всьому світу, який не може примиритися з реальністю масштабного зла, але водночас іноді реагує на нього невміло й інфантильно. Узявши на себе основний тягар війни та місію порятунку всього людства, українські герої творять суворий суд над загарбною поганню, свідомо жертвуючи своїм життям за спасіння цивілізації. Але Святі Герої не вмирають, а продовжують жити в установлених законах майбутнього, чинять багато доброго і прекрасного, забезпечуючи рід людський красою життя, любов'ю та мудрістю.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Дацюк Олексій, кандидат філологічних наук, доцент Національного університету «Острозька академія».

Дев'ятко Наталія, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР.

Дробуш Ірина, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри державно-правових дисциплін Національного університету «Острозька академія».

Єрмоєнко Володимир, голова політичної партії «Праведність», пенсіонер.

Желтовський Вадим, доктор наук, ад'юнкт кафедри права і інституцій Європейського Союзу факультету політології та міжнародних студій Варшавського університету.

Жуковський Анатолій, голова ГО «Інститут української національної ідеї».

Жуковський Василь, доктор педагогічних наук, професор кафедри англійської мови і літератури Національного університету «Острозька академія».

Личок Богдан, кандидат економічних наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Національного університету «Львівська політехніка».

Йохова Яна, голова ГО «Alliance pro rodinu» (Чеська республіка).

Канафоцька Галина, координаторка Центру соціального лідерства-служіння ГО «Християнська служба порятунку».

Кушерець Василь, член-кореспондент НАПН України, доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, голова правління Товариства «Знання» України, президент Університету сучасних знань

Кушнір Роман, аспірант кафедри державно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія».

Літл Брюс, PhD в галузі філософії, викладач Південно-східної баптистської теологічної семінарії (США).

Мартинюк Роман, кандидат політичних наук, доцент Національного університету «Острозька академія».

Мухіна Любов, здобувач ступеня доктора філософії в галузі психології, старший викладач, методист вищої категорії кафедри психології та особистісного розвитку Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти».

Новикова Ніна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри природничо-математичної освіти Комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти».

Огірко Олег, доктор філософії, доцент, доцент кафедри філософії та педагогіки Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені Степана Гжицького.

Павлюх Марія, кандидат наук із соціальних комунікацій, старший викладач кафедри міжнародної інформації Національного університету «Львівська політехніка».

Пасічник Василь, доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри державної політики та врядування Національного університету «Львівська політехніка».

Рибалка Валентин, доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, головний науковий співробітник лабораторії прикладної психології освіти Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України.

Рибалка Людмила, методист Комунального позашкільного навчального закладу «Донецька обласна Мала академія наук учнівської молоді».

Родіна Юлія Дмитрівна, кандидат наук з фізичного виховання, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту

Рогова Олена, кандидат філософських наук, доцент, професор кафедри філософії КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти Дніпропетровської обласної ради».

Тищенко Лариса, кандидат філологічних наук, доцент, методист Комунального позашкільного навчального закладу «Донецька обласна Мала академія наук учнівської молоді».

Фауст Кейті, засновниця і директорка «Them Before Us» (США)

Шевчук Дмитро, доктор філософських наук, професор, проректор Національного університету «Острозька академія».

Шульга Віталій, магістр християнської педагогіки, голова ГО «Українська асоціація педагогів-християн».

Наукове видання

**УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ:
ГЕНЕЗА, СУТНІСТЬ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ**

*Матеріали Всеукраїнської конференції
з міжнародною участю
(м. Острого, 28 червня 2022 року)*

Комп'ютерна верстка *Наталії Крушинської*
Дизайн обкладинки *Наталії Стратонові*

Формат 42х30/4. Ум. друк. арк. 8,25.
Електронне видання. Зам. № 28–22.
Гарнітура «Book Antiqua».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острого, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.